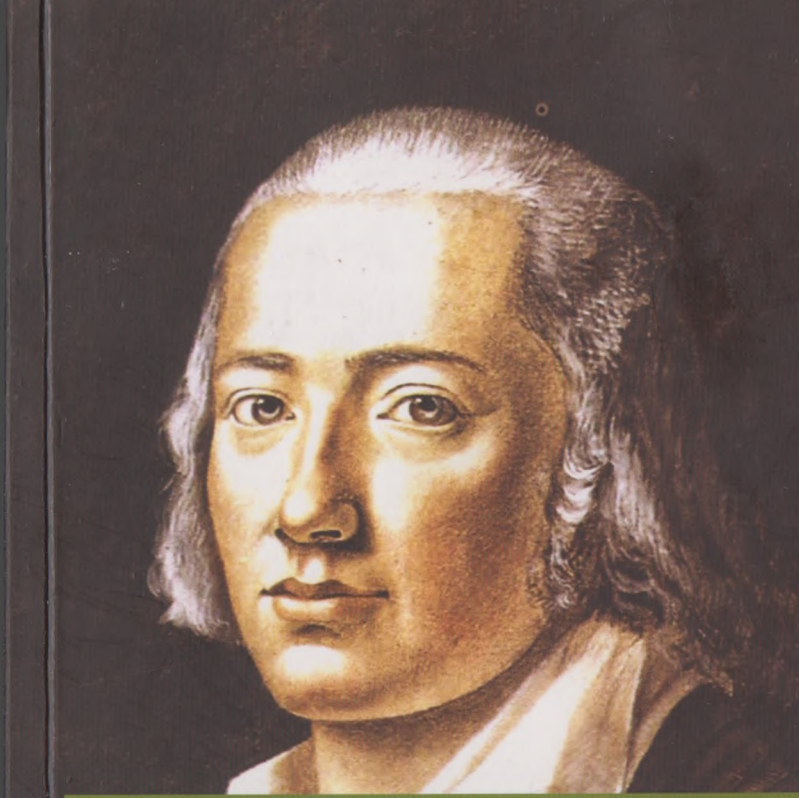

Kalplerin Yıldızlı Göğü

Hölderlin

Ahmet Sarı

ÇİZGİ KİTABEVİ | Germanistik IV

Ahmet Sarı: 1970 yılında Almanya'nın Düsseldorf kentinde doğdu. 1984 yılında Almanya'dan Türkiye'ye (Erzurum) kesin dönüş yaptı. 1993 yılında Atatürk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü bitirdi. **Thomas Bernhard'ın Öykülerinde Normaldışı Davranışlar** adlı çalışmasıyla yüksek lisansını (1995), **Türk ve Alman Poetikasının Kitabı** adlı çalışmasıyla da doktorasını tamamladı (2003). 2005 yılında Yardımcı Doçent; 2011 yılında da Doçentlik kadrosuna atandı. Halen Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde öğretim üyesi olarak çalışmaktadır.

Çevirileri ve Eserleri:

Jurek Becker, **Dikkat Yazar Var** (Babil Yayınları, 2000); Peter Bichsel, **Edebiyat Dersleri** Okuyucu/Anlatı (Babil Yayınları, 2000); Thomas Bernhard, **Ses Taklitçisi** (Atatürk Üniversitesi Matbaası, 2001); Thomas Bernhard, **Olaylar** (Babil Yayınları, 2002); Jacques Derrida, **Şiir Nedir?** (Babil Yayınları, 2002); Hans Georg Gadamer-Friedrich Nietzsche-Helmut Kuhn, **Edebiyat Nedir?**, (Babil Yayınları, 2002); Peter Handke, **İzleyiciye Sövgü-Kendini Karalama** (Birey Yayınları, 2002); Novalis, **Poetika** (Babil Yayınları, 2003); Immanuel Kant, **Yaşamın Anlamı** (Birey Yayınları, 2004); Lewis Carroll, **Küçük Kızlara Mektuplar** (Birey Yayınları, 2005); Peter Sloterdijk, **Dünyaya Gelmek-Dile Gelmek** (Salkımsöğüt Yayınları, 2005), Wilhelm Vogelpohl, **Alman Edebiyatı Tarihi** (Orient Yayınları/Yayına Hazırlayan/2005) Klaus Schulz, **Alman Kültür Tarihi** (Orient Yayınları/Yayına Hazırlayan, 2006) **Türk ve Alman Poetikasının Kitabı** (Salkımsöğüt Yayınları, 2006), Adolf Muschg, **Edebiyat Terapi Olabilir Mi?** (Salkımsöğüt Yayınları, 2006), **Sanat ve Normaldışılık** (Salkımsöğüt Yayınları, 2006), Hermann Broch, **Edebiyat ve Felsefe** (Salkımsöğüt Yayınları, 2006); Thomas Bernhard, **Dünya Düzelticisi** (De Ki Yayınları, 2007); Thomas Bernhard, **Immanuel Kant** (De Ki Yayınları, 2007); Peter Handke, **Kaspar**, (De Ki Yayınları, 2007); **Thomas Bernhard'ın Şiir Dünyası**, (De Ki Yayınları, 2007). **Psikanaliz ve Edebiyat** (Salkımsöğüt Yayınları, 2008); **Masalların Psikanalizi** (Salkımsöğüt Yayınları, 2008) **Kafkaesk Anorexia** (Salkımsöğüt Yayınları, 2009) **Allah Ağrısı** (Salkımsöğüt Yayınları, 2010) **Ahmed'e Konmaya Çalışan Bir Sineğin Arzusu** (Salkımsöğüt Yayınları, 2011) **Seherde Serçenin Gördüğüdür** (Salkımsöğüt Yayınları; 2013); **Merhamet Dilercesine Gökyüzüne Bakmak** (Hece Yayınları; 2013) **Sağ Omuz Meleğimin Omzundaki Sağ Omuz Meleği** (Çizgi Yayınevi; 2014); **Ve Asma Yaprakları Gibi Titreyen El** ((Çizgi Yayınevi; 2014) **Edebiyat Nefreti** (Çizgi Yayınevi; 2014) **Kurmacanın O Kadim Unsurları** (Çizgi Yayınevi; 2015) **Başlangıcı Olmayan Bir Şeyin Sonu** (Hece Yayınları; 2015) **Musa'nın Derinlerine Düşen Yutkunuş** (Çizgi Yayınevi; 2015) **Kafkamakine** (Çizgi Yayınevi;2016); **Felsefe Edebiyata Kendini Nasıl Eklemler** (Çizgi Yayınevi; 2016); **Alman Edebiyatında Dışkı Kültü** (Çizgi Yayınevi; 2016)

Kalplerin Yıldızlı Göğü: Hölderlin

Ahmet Sarı

ÇİZGİ
KİTABEVİ

Çizgi Kitabevi Yayınları: 685
Edebiyat / Germanistik

Genel Yayın Yönetmeni
Mahmut Arlı

©Çizgi Kitabevi
Ağustos 2016

ISBN: 978-605-9706-89-6
Yayıncı Sertifika No:17536

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI
- Cataloging in Publication Data (CIP) -
SARI, Ahmet
Kalplerin Yıldızlı Göğü: Hölderlin

Baskıya Hazırlık: Çizgi Kitabevi Yayınları
Tel: 0332 353 62 65- 66
Baskı: Sebat Ofset
Fevzi Çakmak Mh. Hacıbayram Cd. No:57
Karatay/Konya - KTB. S. No: 16198

ÇİZGİ KİTABEVİ
Sahibiata Mah. Mimar Muzaffer Caddesi
Helvacıoğlu Apt. No:41/1 - Meram / Konya
Tel: 0332 353 62 65 - 353 62 66
Faks: 0332 353 10 22
www.cizgikitabevi.com

İÇİNDEKİLER

I. "Coğrafya Kaderdir" 7
II. Anne, O Bahtsız Torna 17
III. Saklı Bir Oedipus Kompleksi 23
IV. "Her Ölüm Erken Ölümdür" 27
V. Hölderlin'in Eğitimi 31
VI. Tübingen'de Ruhu Dinlemek 37
VII. Yürüyerek Tanıdım Ben Bu Şehirleri 47
VIII. Kadim Bir Helen Meleği: Diotima 53
IX. Mektup Roman Geleneği Sürüyor: Hyperion 59
X. Kendini Bir Yanardağa Gömmek: Empedokles'in Ölümü 67
XI. Hölderlin Şiiri 73
XII. Ruhu Bir Nar Gibi Açmanın Yolları:
Hölderlin'in Mektupları 87
XIII. Hölderlin'in Felsefi ve Estetik Görüşü 91
XIV. Helen Dönemine Susuzluğun Göstergesi: Çevirileri 99
XV. Kule, Benim Çaresizliğim, Deli Gömleğim 105
XVI. Hölderlin'in Alman Edebiyatındaki Alımlanışı 121
XVII. Heidegger'in Hölderlin Yorumu 131
Kaynakça 141

I. "Coğrafya Kaderdir"

İnsan doğumlu ve de ölümlü bir varlıktır. Doğduğu andan itibaren hayatını idame ettirmek için bir yere, bir mekâna, bir dünyaya ihtiyaç duyar. Bu yerdeki coğrafi koşullar, iklim, havanın sıcaklığı, sıcaklığın bedeni esritmesi ve rehavete itmesi ile soğukluğun bedene kattığı tarif edilmez dinginlik ve uyanık oluşluk; soğuğun insanın kendi içine kapanmasını sağlaması ile milletlerin asabiyelerini bulundukları toprak parçalarının şekillendirdikleri tezi İbni Haldun'un tezi olarak önümüzde durur. Coğrafya kaderdir. İnsan kendi kaderinden kaçamaz. Değiştirse de, kendi coğrafya parçasını reddetse de bir anlamda o coğrafyanın görünmez damgasını alnında, bedeninde, vücudunda, kişiliğinde ve tipinde ölümüne dek taşır.

Hölderlin'in kaderi de Hölderlin'e 18. yüzyılın sonu (1770) ve 19. yüzyılın ortalarına kadar sarkan bir zamanda (1843) yaşamasını uygun görmüştür. Bu yazgı onun elinde olan bir şey değildir. Almanya'da Romantik dönemin başlangıcına ve Romantik dönemin ortalarına dek sürecek bu hüzünlü ömür Hölderlin'in yazgısıdır. Gerçi Romantik dönem Almanlara has olan bir akımdır. İlerde Almanlar, Fransızların kurduğu akımlara dahil olacaklar, hatta o akımları Almanya'da yaşatacaklar, Fransız şair, yazar ve dramaturg hele de ressamların kurdukları akımları Alman edebiyatına taşıyacaklardır. Fakat Romantik dönem

topyekûn ve tüm halleriyle evrensel karizmaya sahip bir Alman akımıdır. 18. yüzyıldan 19. yüzyıl ortalarına kadar Almanya'da hele de Jena'da ve Heidelberg'de başlamıştır. Sadece şiirde değil, romanda, felsefede, tiyatroda, masallarda, mitlerde, daha doğrusu uygarlığı uygarlık yapan tüm kültür unsurlarında serpilmeyi öngörmüş ve insanın da hayran kalacağı bir entelektüel donanımı içeren bir yapıya sahip Alman akımı olarak Fransa'dan Rusya'ya kadar şanını şöhretini yayma imkânı bulmuştur.

Romantik döneme gelene kadar elbette o dönemi öngören ve bu dönemin ortaya çıkmasını sağlayan Barok, Aydınlanma gibi akımları yok sayamayız, çünkü her akım hele de edebi akımsa zıddıyla kaimdir ve bir önceki akımlara karşı çıkarak varlığını anlamlandırmaya çalışır. Aydınlanma, "akla" vurgu yapmasa, "duyguyu" ön plana çıkaracak Romantik akımı kendi bünyesinde "uzaklık acısına" (Fernweh), "uzaklık özlemi"ne (Fernsucht), "mavi çiçeğe" (Blaue Blume), metafiziğe meftun olabilir miydi?

Hölderlin'in, Neckar ırmağı yakınında Lauffen'de doğduğu 20 Mart 1770 yılları da Romantik dönemin erken dönemi olarak birçok filozofun ve şairin çoktan işe koyulduğu ve akımı geliştirmeye başladığı bir evre olarak dikkat çeker. Hölderlin'den yaşça büyük olmaları hasebiyle ve ondan daha erken bir şekilde yazıya başlamaları bakımından Lessing'in, Goethe'nin, Klopstock'un, Wieland'ın, Herder'in çabaları değerlidir. Burada onlar akımı oluşturacak ça-

balarını erkenden başlatsalar da, nerdeyse Hölderlin'in çağdaşı ve aynı yaş grubuna sahip Schlegel, Schleiermacher, Schelling, Fichte, Hegel, Schopenhauer ilerde devreye girecek ve Jena'yı, Heidelberg'i, Berlin'i kültür kentleri yapacaklardır.

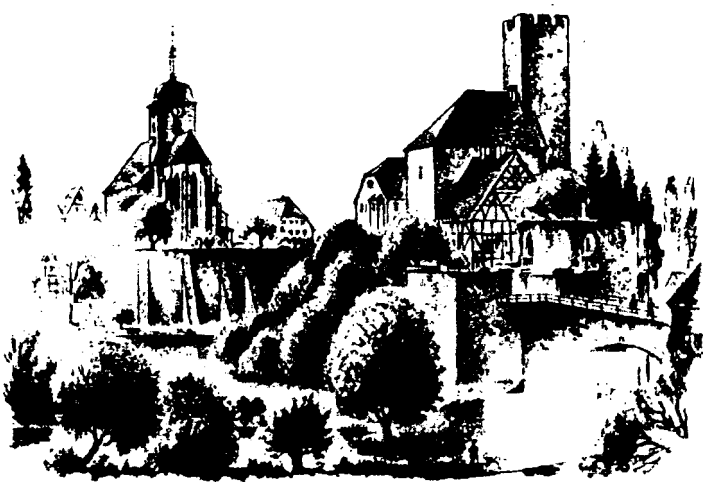
Zamane şair, yazar, filozof, müzisyen ve güzel sanatla uğraşan entelektüellerin Jena'da, Heidelberg'de, Berlin'de buluşup bir kültür ortamı kurmalarının yanında, bir ulusu ulus kılacak bütün kültürel unsurların çıkarılma bilincinin oluşması dikkate değer bir şey olarak gözükmektedir. Masal, mit, destan, bilmece-bulmaca, sözlük çalışmaları, ansiklopedi, felsefi metinler, mektup romanları ve daha sayısız çalışmalarla Almanya'nın bir anlamda gelişip serpilmesi arzulanmakta ve kültürel devriminin gerçekleştirilmesi istenmektedir, bu gıpta edilecek bir bellek çalışması olarak da önümüzde durur. Bu doğurgan iklim ve tanrının bunca filozofu, yazarı, alanında kanon ve cidden uzman yazarları bir araya getirmesi büyük bir nimettir; bunların birbirleriyle ilişki halinde olduklarını ve karşılaştıklarını öğrenmek de ayrıca heyecan vericidir. Daha henüz tramvayın, otobüslerin, uçakların olmadığı faytonların yorucu oldukları zamanda ve yerde Romantik insanın yaptığı üzere yaya olarak sınırları aşabilme gücü ve kudreti nasıl izah edilebilir? Birbirleriyle buluşmak için Neckar kıyısından Jena'ya, Jena'dan Frankfurt'a, Frankfurt'tan Heidelberg'e, Berlin'e hatta iş bulabilme umuduyla Fransa'ya, Bordeaux'ya ve daha çokça yere giden ama belli bir zaman sonra da entelektüel kapasiteleri ne-

deniyle Jena'nın da kültür şehri olması hasebiyle Jena'da, Heidelberg'te toplanan bu insanların gayreti dikkate şayandır.

Coğrafya kaderdir ve lakin böyle bir coğrafyada bir araya gelebilmeyi o çağlarda, o zamanlarda doğmanız halinde yapabilirsiniz ancak. İşte romantik yazarlar, şairler ve düşünürler tanrı tarafından böyle bir güzellikle ödüllendirilmişlerdir. Tanrının dileğiyle Goethe, Schiller, Hölderlin, Hegel, Fichte, Schelling, Schleiermacher, Schopenhauer, Herder, Klopstock, Wieland, Achim von Arnim, Bettina von Arnim, Clemens Brentano, Adalbert von Chamisso, Joseph Freiherr von Eichendorff, E. T. A. Hoffmann, Wilhelm Müller, Novalis, August Wilhelm Schlegel, Friedrich Schlegel, Ludwig Uhland, Wilhelm Heinrich Wackenroder, Ludwig Tieck bir arada yaşamış hatta 1804 yılında öldüğü düşünülecek olursa Kant bile bu dönemi gördüğünden tanrısal cömertliğin süruru hepsini kuşatmıştır.

Hölderlin'in doğup büyüdüğü, serpildiği, dal budak saldığı ve onları da eserlerine bir güzellik olarak yedirdiği yerleri öğrenmeden önce Almanca'da şairin adının ne anlama geldiğini, her adın bir anlamı olması gerektiği, hatta "adın ruhu da etkilediği, kaderi bile etkilediği" tezinden hareketle açıklamakta fayda görüyorum. Hölderlin, "Holder" ve "Holunder" sözcüklerinden gelmektedir. "Holder" ve "Holunder"; "bodur fundalık" anlamına gelmektedir. Botanikte "mürver ağacı" ve ikinci anlam olarak "İran leylağı"

olarak da adlandırılabilir. Hölderlin'in sonundaki "lin" küçültme eki isme "zarif, küçük mürver ağacı" anlamı katmaktadır. Hölderlin'in yaşantısı ismine nasıl da uymaktadır. Şiirlerinde ilkbahara, bülbüllerin yanık nidalarına aşık bir şairin "Hölderin" ismi yani "küçük mürver ağacı" ismi onun ruhuna denk düşmüş bir isim gibi durmaktadır.

Hölderlin'in, 20 Mart 1770 yılında Neckar ırmağı yakınında Lauffen'de doğduğunu dillendirmiştik. Burası artık Hölderlin'in yurdudur. İlerde uzun ve yorucu gezilere çıktığında "Yurdadönüş" (Heimkunft) olarak adlandıracağı yer ve iklim burası olacaktır. Suebya (Schwaben), anayurttur. Hölderlin sadece burada doğmaz, burada büyür, burada birçok okula gider, soyağacı da burada gelişip serpilir. Buranın nehrini, ağaçlarını, fundalıklarını, rüzgârını, bağlarını hele de şarap bağlarını, dağlarını, meyve ağaçlarını,

bahçelerini, ormanlarını şiirlerinde işler. Neckar ırmağının boydan boya velut kıldığı bu topraklar, zengin meyve ve sebzeleriyle Hölderlin'i büyüler.

Genç yaşlarda dingin olmanın da avantajıyla bu topraklarda uzun gezilere çıkar. Korkusuzdur, ilim susuzluğu bedenini kasıp kavurur. Bilmek ister. Öğrenmek ister. Bilecekse ve öğrenecekse de kendi gözleriyle ve bizatihi yerinde öğrenmek ister. Genç yaşlarda doğup büyüdüğü Lauffen ve Neckar ırmağı kıyısındaki bu yöreler şiirlerine, "Hyperion" adlı mektup romanına, "Empedokles'in Ölümü" adlı trajedisine de ister istemez yansıyacaktır.

Hölderlin'in şiirlerinde ve diğer eserlerinde betimlediği yerler gerçek yaşantısında yaşadığı yerlerin aynısıdır ve bu yerlerin isimlerini de taşırlar. O noktada mekânı muhayyel kılmaz, bu mekânları örtük bir

şekilde anlatmayı fazla ihtiyaç hissetmez. Şiirlerinde yaşadığı yerlerin isimlerini, dağların adlarını, bağları birebir verir. Gerçek hayatta yaşadığı yerlerin yani bu Suebya topraklarının, Neckar kıyısının Helen uygarlığına dönüşmüş halinin ne olduğu belki burada akla gelebilir. Onlar da elbette yaşanılan zamanın imgesiyle Antik Yunan'a ve Roma'ya taşınarak kaleme alınır. İdeal bir mekân ve zaman, ancak insanın yurt olarak gördüğü yerin hayaliyle eski özlenen zamanı bitiştirmekle ve örtüştürmekle elde edilir. Lauffen ve Nürtingen'deki bu çocukluk yılları bu bağlamda mekân aidiyetini muhkem kılmak ve orijine, kökene, insanın özlediği habitusu kendi içinde taşıması babında çok önemli olacaktır. Somon balıkları doğdukları yere ömürlerinin ahirinde nasıl geri dönmeyi bir vefa borcu belki de içte programlanmış bir güdü, bir varoluş olarak taşıyorlarsa, Hölderlin de ilerde uzun gezmelerden, ruhu ve bedeni yıpratan seyahatlerden, kendini gerçekleştirme çabalarından hep buraya, vatanına, yurduna geri dönecektir. Yaralarını burada saracak, ruhsal susuzluklarını burada gidermeye çalışacak, kendine ait topraklarda daha doğrusu kaderi olan bu coğrafyada soluklanacak, nefes alacaktır.

Evlerine kötü bir talih gibi çöken ölümden belki de kaçmanın bir yolu olarak özgürlüğü (Freiheit) ve dışarıları (Freie) sever. İnsanın içini karartan ve Azrail'in de sürekli uğrak yeri haline getirdiği anne evi ve baba evinden uzaklaşmak, doğaysa doğayı yaşayarak öğrenmek, doğada adeta kaybolmak, kendini doğanın kollarına bırakmak ve varoluşunu bu şekilde ger-

çekleştirmek Hölderlin'in çıkış yoludur. İnsan ancak bu şekilde "tanrıların kollarında büyür" ve "çiçeklerin altında da sevmeyi öğrenebilir."[1]

Hölderlin'in bu güzelim memleketten durmadan ötelere kaçma nedeni, bulunduğu yerde tahsilini teoloji alanında yapması ve bu mesleği de ifa etmek istememesidir. Her ne kadar o dönemdeki gençler için böylesi kesin bir iş insanın ömür boyu yaşamını garantiye alması ve sonsuz mutlu olması anlamına gelse de, Hölderlin bu topraklarda yani anayurdunda kalsa sevdiği şairlik ve yazarlık mesleğini yerine getiremeyecektir. Kendini kiliseye adayacak, ömür boyu rahiplik işini heyecansız, zevksiz daha önemlisi de isteksiz kotarmak durumunda kalacaktır. Bu yüzden anne baskısı, manastırın kendini çağırması sürecinden uzaklara kaçarak ve kendi sevdiği işi de yapma arzusuyla yurdundan durmadan uzaklaşır. Suebya dışında borçlu olduğu Wüttemberg konsistoryumuna, protestan yönetim idaresine borcunu da ödemekten yani papaz olmaktan kaçıştır aslında bu. Suebya'dan uzaklara kaçış, aslında bir özgürlük arayışıdır. Sevdiği yazarlık mesleğine doğru kaçıştır. Evde yani anayurdunda ama mutsuz ve uzaklarda yazarlık mesleği ardında koşmanın da mutluluğuyla yaşamı çalkantılı bir şekilde ilerler.

Hölderlin'in, yurttan uzaklaşma ve yurda geri dönmeyi anlattığı iki şiirinde de geri dönen lirik benin

[1] David Constantine, **Friedrich Hölderlin**, Verlag C.H.Beck, Beck'sche Reihe, Müchen 1992, s.9

mutsuzluğunu sezebiliriz. "Yurt" (Heimat) adlı şiirde lirik benin anayurdun idilik ortamında mutsuzluğunu görme imkânımız olur. "Yurdadönüş, Hısımlara" adlı uzun ırmak şiirde de lirik benin geri dönme hüznü "Yurt" adlı şiirdeki kadar koyu olmasa da, onda da melankoli sezilir. Anayurt, lirik beni kucaklasa, bağrına bassa da lirik benin gözleri, ruhu sanki ötelerdedir. Betimlemeler coşkuludur. Anayurdun tüm doğası mutlulukla anlatılır ama lirik benin yalnızlığı, buralara yabancılaşması, ne kadar buraya ait olsa da buraya ait olmaması/olamaması, David Constantine'in de tabiriyle "vatanında vatansız" (homeless at home), anayurdunda anayurtsuz bir mutsuzluğu da gizliden bizlere gösterir. Bu mutsuzluğun kökeni kesinlikle sevmediği, bir taraftan annesini, kız kardeşini, erkek kardeşini, akrabalarını, sevdiklerini özlemesi ama bir taraftan da sevmediği papazlık mesleğinin bu güzelim yerlerde kollarını açmış kendini beklemesidir. Hölderlin mektup romanı "Hyperion" ve "Empedokles'in Ölümü" trajedisinde de eve dönen ama yalnız kalan bu ruhun acılarını bize hissettirir. Geri dönüş her ne kadar imkânsız görülse de, geri dönüldüğünde lirik-ben ya da anlatıcı o kadim yalnızlığından kurtulamaz.

II. Anne, O Bahtsız Torna

Babasız evlerde yükü hep anneler çeker. Evlilik müessesiyle paylaşılan hayat, 'iyi günde ve kötü günde' evliliğin getireceği mutluluklar ve mutsuzluklar eşler arasında eşit paylaşılma görüşüyle bir akde bağlanır. Koca evliliğin erken dönemlerinde vefat ederse, kadın çocuklarıyla hayat mücadelesini tek başına sürdürmek durumunda kalır. Akit ve ahit bozulmuştur, koca belki vaadine sadık kalamamıştır ama kadın da bir nevi artık ona hayatta düşecek yükü üstlenir. Thomas Bernhard'ın annesi öyle değil midir? Gayri meşru bir ilişkiden doğan çocuğa ömür boyu Bernhard'ın annesi bakmamış mıdır? Bernhard, babasını görmeye çalıştıkça anne kendisini hamile bırakıp kaçan o sözde-babadan nefret ettiği için Bernhard'a bunu yasak kılmamış mıdır? Hatta Bernhard'ın yüzü, nefret edilen kocanın yüzüyle aynı olduğundan daha doğuştan bir kadim nefretin kıskacına itilmemiş midir Bernhard? Anne çünkü Bernhard'ın yüzünde nefret ettiği kocasının yüzünü görmektedir. Zulüm, böylece çocuğa dönecektir. Bernhard, annesinin psikolojik şiddetine maruz kalır. Elfriede Jelinek'in annesi öyle değil midir? Eserlerinde bile anne dinmek bilmez bir yıkım süreciyle kızını felakete sürüklemez mi? Çocuk için aile baskısı söz konusu olduğunda hep babanın katı, güçlü olduğunu; çocuklarını sevmeyen, onlara hor ve hakir davranan tip olduğu zih-

nimize kazınmıştır. Kafka'nın babası Hermann Kafka ve Beethoven'in babası, daha nice patriyarkanın sert dişlilerini andıran baba modelleri, büyük bir aparat gibi, bir dişli gibi aman vermez bir aygıt gibi çocukları ezmeye çalışır zihinlerimizde. Baba o kanon, "baba o makas", baba o ontolojik torna, varlığıyla, haşyetiyle hâlihazırı evde duran ve gücü temsil eden, otoriteyi imleyen baba erken bir kaderle ayrılıp giderse dünyadan anne onun yerini ikame etmek zorunda kalır.

Hölderlin'in annesi Johanna Christiane Heyn da böyle bir bahtsızlığı yaşayarak sert bir karaktere doğru evrilir. Aslında her anne çocuğun iyiliğini ister. Kendi iyiliğini istemesi de, Styx suları gibi ruhunun derinliklerinde akar. 8 Temmuz 1748 yılında Frauenzimmern'de dünyaya gelir. Hölderlin'in annesi dindarlığa önem veren ve ailenin soykütüğünde de dine hizmet etmiş bir ailenin gururlu üyesidir. Saksonya-Gothalı babası Johann Andreas Heyn (1712-1772) Cleebron'da papaz olarak çalışmıştır.

Hölderlin'in anneannesi Johanna Rosina Sutor (1725-1802) da papazlar yetiştirmekle ünlü bir aileden gelmektedir. Suebya'da papaz yetiştiren bir aile olmak, o zamanlarda apayrı bir karizmayı sağlamaktadır. Hölderlin'in annesi uzun bir süre kendi annesiyle kalmış, anne ve babasız kalan Hölderlin ve diğer kardeşleri-

nin yetişmesinde katkı sağlamıştır. 1766 yılında manastır müdürü Heinrich Friedrich Hölderlin'le evlenir. Lauffen'de yaşamaya başlarlar ve iki çocukları olur. Hölderlin'in doğumundan bir sene sonra ölen bir kızkardeş ve daha pek çok ölü doğumlar sayılmazsa Maria Heinrica (Rike) Hölderlin adlı bir kızkardeşi hayatta kalır. Kocası, Hölderlin daha iki yaşındayken kalp krizinden 1772 yılında ölünce, 1774 yılında Hölderlin dört yaşındayken Nürtingen'e taşınırlar ve orada da şarap tüccarı, zengin Johann Christian Gok ile evlenir. Hölderlin'in annesinin talihsizliği burada da devam eder ve eski kocasının arkadaşı, yeni hayat arkadaşının ömrü de uzun sürmez. Bu kısa sürede Nürtingen'de belediye başkanlığı (Bürgermeister) yapan Gok, 13 Mart 1779 yılında yani sadece beş yıllık bir evlilik hayatından sonra vefat eder ve Hölderlin'in annesini 31 yaşında yine dul bırakır. Gok, yaşadığı sürece üvey evlatlarına kötü davranan bir baba değildir. Bu evlilikten ölen çocuklar yine sayılmazsa Karl Gok adında sadece bir erkek çocuk hayatta kalmıştır. Hölderlin'in annesi kendisine kocalarından kalan mirası çocukları arasında adil dağıtmadığı ile de eleştirilir. Oğlu Hölderlin'i en iyi manastırlara, okullara, üniversitelere gönderirken ikinci evliliğinden olan Karl'a adil bir eğitim imkânı sunmadığı da gözden kaçmaz. Karl'a sunmadığı o maddi imkânları oğlu Hölderlin'e sunan anne elbette onca masraf ve harcamalarla manastırda bir devlet dairesinde kesinlikle kazanılan bir işin heba edilmemesini de istemektedir. Bu yüzden onca çileyle okut-

tuğu, belki de kardeşlerinin boğazından kestiği ve evin en büyük oğluna odaklandığı, onun eğitimi için aile bütçesini seferber ettiği düşünülecek olursa Hölderlin'in sevmediği manastır ve papazlık mesleği öyle bir hedefe kilitlenmiş anne için elbette yıkım olacaktır. Aslında aileden de gördüğü papazlık mesleğine oğlunu sokmuştur, ama oğlun bu mesleği heba etmesiyle birlikte emekler bir nevi zayi olacaktır. Onca emeğe rağmen elde edilmiş bu mesleği oğlunun elinin tersiyle itmesi içinde burukluğa sebep olsa da, deliler gibi yazarlık mesleği ardında koşan, Neckar ırmağı havzasından, anayurdundan ötelere kaçan en büyük oğlunu ömrü boyu öyle ya da böyle desteklemiştir. Hölderlin hayattan yorulduğu ve uzaklarda yaratıcı yazarlık işlerinden bitap düştüğü zamanlarda soluk almak için yurda döndüğünde anne ona kucak açacaktır. 1806 yılında çıldırdığında da anne oğluna mektuplarla manevi ve maddi desteğini sürdürmüştür. Anayurtta güçsüzlüğünden dolayı ona tek başına bakma kudreti elinde olmasa da en azından moralman Hölderlin'in yanında olmak, sağaltım merkezlerinde bir oğulun olduğu bilinciyle ilgisini ondan ayırmamıştır. Hölderlin'in annesi ve büyükannesi 1798 yılına dek Schweizerhof'ta kalmışlardır. Gok, 30 Haziran 1774 yılında Neckar havzasında, Nürtingen'de iki katlı bahçeler arasında 4500 guldene bir ev aldığında bu eve taşınırlar. Bugün bile Kirchstrasse 17 adresiyle görülebilir bu ev, güzelliği ile dillere destandır. İkinci kocasının ölümünden sonra Hölderlin'in annesi bu evde 1795 yılına dek yaşa-

mayı sürdürmüş, sonunda bu evi bir fırıncı olan Johan Michael Meier'e satmıştır. 24 yıllık bir yaşanmışlıkla Schweizerhof'tan Nürtingen'e taşınan Hölderlin'in annesi artık Nürtingen'de mutluluğu aramıştır. 80 yıllık güzel bir ömürden sonra 17 Şubat 1828 yılında Nürtingen'de vefat etmiştir. Hölderlin ise 1774 yılından 1784 yılına kadar çocukluğunu Nürtingen'de geçirmiştir. Hölderlin'in ikinci babası Gok onu ve diğer aile efradını ölümünden kısa bir süre önce Nürtingen vatandaşlığına kaydettirmiştir. Hölderlin bu bağlamda şimdi bile Nürtingen vatandaşı sayılmaktadır.

III. Saklı Bir Oedipus Kompleksi

Babalarıyla yüzleşemeyen evlatlar kanlı bir cidali, kadim bir buyruğu, insanın alnına yazılmış o yazgıyı da yarım bırakır. Baba erken ölürse, çocuğun içinde bir yarım kalmışlık duygusu gelişip serpilir. Baba erken ölürse, çocuğun kişiliğinde annenin ve babanın varlığıyla doldurulması gereken o ontolojik boşlukta bir eksiklik hissedilir. Freudyen açıdan bakıldığında bir ailenin sacayağı, bu eşsiz tripot, Hölderlin erkek olduğundan anneyi, babayı ve oğlu ihtiva eder. Bu tripotun kavgası Oedipus'un çaresiz kavgasıysa, oğul baba katlini bir şekilde gerçekleştirmek için yaşadığı sürece bir yolculuğa çıkar. Bu tripot yani baba, anne ve oğul üçlüsünün yerinde olduğu ve eksik olmadığı durum için söz konusudur. Ya bu tripottan baba eksikse oğul, katlini gerçekleştireceği, kişiliğinin kadim savaşında çıdam duygularla, hasetle, nefretle bazen şefkatle de ruhunu mayalayacağı o hayat iksirini nereden bulacaktır? Baba eksikse çocuk başını nereye vuracaktır? "Hamlet"teki gibi babanın eksikliğini gideren amcadan mı? "Baba yarısı" amcadan mı? Babanın yerini ikame eden ikinci bir baba adayından mı? Ya o da ölürse? Hölderlin'de bu da oldu. Kılıcını bileyleyeceği ve kadim savaşa başlayacağı, kişiliğini geliştireceği bir kıtalın nefretini ölü bir babadan ikinci üvey babaya yöneltse de o da kısa bir süre içinde bu dünyadan göçüp gidecektir. Babanın ve babaların

yerini ölümün kendisi aladursun, çocuk ölüm duygusuyla Azrail'in bizatihi kendisiyle cebelleşir. Ama aslında Oedipus kompleksini yaşayamadığından, baba katli kendi elinden gerçekleşemediğinden, süreç kendi çarkında ve akışında olmadığından içte eksik kalmış o eksik baba imgesi de kendiliğinden doldurulur. İster anne, babanın yerini ikame ederek, "baba görünümlü anne" olarak Oedipus savaşında Hölderlin'in kaderi olsun, ister büyükanne; iki ölümlü babadan Hölderlin'e yas çalışmalarından başka bir şey kalmamıştır. Ruhunda eksik kalmış iki baba oyuğuyla tamamlanamamış, gerçekleştirilememiş bir Oedipus savaşının hüznü de Hölderlin'i hayatı boyunca takip edegelmiştir.

Hölderlin daha iki yaşındayken, kendi ismiyle aynı babası Heinrich Friedirch Hölderlin vefat eder. Hölderlin'in babası Heinrich Hölderlin 25 Ocak 1736 yılında Neckar kıyısında Lauffen'de doğar. Lauffen'de manastır görevlisi ve başkanıdır.

Babası da yine manastır müdürü Friedrich Jacob Hölderlin'in yedi çocuğundan altıncısıdır. Annesi Elisabetha Juliana Haselmeyer'dir. Stuttgart'ta liseyi, 1754 yılından itibaren de Tübingen'de üniversiteyi

okumuştur. 1760 yılında Tübingen saray mahkemelerinde görevlidir. Babasının ölümüyle de manastır müdürlüğü görevini yine yaşadığı Lauffen'de sürdürür.

Babadan kalma zengin arazilerle maaş ve para derdi olmadan yaşantısını sürdürür Hölderlin'in babası. Lauffen'de sayısız şarap bağları, tarlalar, çayırlar, araziler hatta zamanla azalmamış aksine artmıştır. Bahçeler ve içinde balıkların yetiştirildiği havuzlar bu ailenin zenginlikleri arasındadır. 1743 yılında Hölderlin'in babasına miras kalan evde üç kardeş ve anne yaşamlarını sürdürürler. Manastırda bugün bile "Nordheimer Caddesi no: 5" adresiyle görülebilir bu ev, onlara mutlu bir yaşam da vadeder. 1772 yılında Lauffen manastırında görev mahallinde kalp krizinden ölür.

Hölderlin'in annesi kısa bir süre dulluktan sonra kocasının arkadaşı, yine şarap tüccarı Johann Christop Gok'la evlenir. Hölderlin'in dört yaşında üvey babası olan Gok ilk evlilikten olan çocuklara kötü bir baba olmamıştır. Onların sorunlarıyla ilgilenmiş ve daha sonra Karl Gok olarak adlandırılacak kendi oğluyla onlar arasında ayrım yapmamıştır. Nürtingen'in belediye başkanlığı görevini de üstlenen Gok, Hölderlin'in ona ihtiyacı olacağı yaşta vefat etmiştir. Hölderlin dokuz yaşındayken ikinci babasını da toprağa verir.

IV. "Her Ölüm Erken Ölümdür"

Hölderlin'in 73 sene yaşadığı göz önüne alınacak olursa, Romantik dönemde genç ölen yazar ve şairlere göre uzun bir yaşantısı olduğu söylenebilir. Elbette Goethe gibi 83 yıl yaşayıp eserleri üzerinde daha fazla düşünme, daha fazla dünya deneyimleriyle eserlerine dönebilme imkânı da bulabilirdi. Ama Erken Romantik hatta Romantik dönemde sadece Almanya'da da değil Romantik akımın dünyada yankısı olagelmiş ve etkisiyle oralarda da Romantiğe inanan entelektüellerin kaderi ne yazık ki onlara uzun bir yaşantı sunmamıştır.

Novalis genç yaşlarda ölmüştür. Schlegel, Schiller insanın ömrünün en azından altmışlı yetmişli yaşları bulması gerektiği düşüncesi hâkimse genç ölmüşlerdir. Nikolaus Lenau, Karoline von Günderrode, Byron genç ölmüşlerdir. İngiliz Romantikleri John Keats ve Shelley genç ölmüşlerdir. Kleist, Raimund, Nestroy, Büchner, Wilhelm Hauff genç yaşlarda ölmüşlerdir. Schubert otuz bir yaşında, Leopardi otuz dokuzunda ve Puşkin de Rus Romantiği olarak otuz sekizinde genç yaşlarda ölürler. Romantik dönem iklim, aura ve habitus olarak ne kadar güzelse ve iyiyse, içinde çağa ait tehlikeleri de bir o kadar acımasız barındırır. Bir kızı severseniz ve o kızın başka bir sevdiği varsa sizi ansızın bir yerde düelloya çağırabilir. Ölümün yani Thanatos'un Eros'la yani aşkla bu

kadar yakın olduğu başka bir dönem daha yoktur. Birini sevdiniz diye ancak düellonun karanlığından sevdiğiniz kızın aşkının aydınlığına doğru bir yol uzar Romantik dönemde. Sadece düellosuyla da değil, hastalıklarıyla, uzaklık düşüncesiyle, bu düşünce bir nevi metafiziği de içinde barındırdığından, mavi çiçeği arama düşüncesiyle, Caspar David Friedrich'in tablosundaki gibi uzaklara açılma dürtüsüyle, ötelere susuzluk haliyle Romantik dönem, insanı yorgun düşürmektedir.

Öteler yani uzaklık, insanın uzaklıkta kendi varoluşunu gerçekleştirmesi, yolda oluşluk ve yolun ötelerin gizli çekmecelerini açması meşakkatli olduğundan da insanlar genç yaşlarda ölürler.

Hölderlin'in hayatındaki ilk ölüm muhtemelen kendinden bir yıl sonra doğan kız kardeşinin ölümüdür. Elbette daha kendisi de bir yaşında bir çocuk olan Hölderlin onun ölümünü hatırlayamaz. İnsan oluşluğa ters bir durumur bu. Ama bu annesi ve babasının hatırlayacağı ve kötü talihlerinin bir anlamda çorap söküğü gibi geleceği bir yaşantının da gizli kapısını açar Hölderlinlere. Hölderlin'in annesi kızının acısını daha tam ruhundan silip atamadan kocasını 1772 yılında kalp krizin-

den toprağa verir. Hölderlin'in bu ölümü de hatırlama imkânı yoktur ve fakat anne iki yıl bir yas sürecinden sonra merhum kocasının arkadaşı ile bir evlilik yapar. İkinci kocanın da beş yıl sonra ölmesi Hölderlin'in annesini elbette yıkar. Üç çocukla ve bir de annesiyle bu dünyada kalakalmıştır. Dokuz yaşındaki Hölderlin ikinci babasını yani üvey babasını hatırlar. Onun için çok üzülür, çünkü üvey baba öz baba gibi kendi oğlu ile üveyler arasında bir ayrım yapmamıştır. Bu anlamda kötücül bir baba değil, iyi bir babadır.

Hölderlin'i belki de yıkan ve varoluşunu allak bullak eden ölüm en çok sevdiği Diotima'nın yani Susette Gontard'ın ölümüdür. Evli ve dört çocuk annesi bu kadına Hölderlin'in aşkı bilinir. Hatta Hölderlin'in eserlerine bile yansır bu aşk. Fakat Susette Gontard'ın kocası aralarındaki bu aşkı sezdiği andan itibaren onun 1798 yılında kendi evinde çocuklarının eğitiminden sorumlu olduğu görevine son vererek evinden uzaklaşmasını sağlar. 1802 yılında Hölderlin Bordeaux'ya yine uzun bir yürüyüşle iş umuduyla gittiğinde kendisine Susette Gontard'ın ölüm haberi gelir. Hölderlin Susette Gontard'ı çok sevmiştir. Çılgınlığında, zihninin kararmasında dönemin payı varsa sevgilisi dört çocuk annesi Susette'nin yani Diotima'nın ölümü Hölderlin'in aklının bir bölümünü söndürmüştür denilebilir.

Hölderlin'in annesinin ilk kocasından altı, ikincisinden ise dört, toplamda on çocuğu olmuştur. Bunlar-

dan yedisi doğumda veya doğumdan kısa bir süre sonra vefat etmişlerdir. Hölderlin'in annesinin ölümü bile onun aklının karardığı, çıldırdığı döneme denk düştüğünden dolayı Diotima'ya üzüldüğü kadar üzüldüğü söylenemez. Hölderlin 58 yaşındayken annesi Nürtingen'de vefat eder. Hölderlin'in kulede kendi cinnetiyle baş başa kaldığı dönemde haber ona getirilir, ama aklı başında olan bir adamın yas çalışmasını Hölderlin'den beklemek gereksizidir. Annesinin ölümünü fazla umursamaz. Akıl, yarı akıl da olsa, akıl namına hiçbir şey kalmamış olsa da Diotima artık aklının her yanını bir karanlık gibi kaplamaktadır. Leyla nasıl içinde "leyl"i yani geceyi barındırıyorsa, "Mecnun" nasıl içinde cinneti, deliliği içeriyorsa; Hölderlin'de Diotima'nın ölümünün karanlığı, Diotima'ya aşkın şiddetli karanlığı cinnetin karanlığıyla örtüşür. Hölderlin delidir ve Diotima'dır artık yani mahza karanlıktır.

V. Hölderlin'in Eğitimi

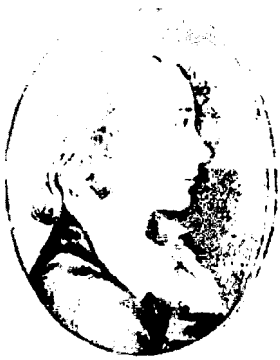
Eğitime yatkınlık insanın özünde vardır. Ona doğuştan verili akıl, eğitim için melekelerini geliştirmesini kolaylaştırır. Medeniyet kuran, sivilizasyon oluşturan insan, eğitime meyyal oluşluğu ve kültürü bir jenealojiye çevirmesiyle, bir uygarlık oluşturmasıyla da diğer canlılardan ayrılır. İnsan fıtraten eğitime meyyaldir. Tasavvufi açıdan meseleye bakılacak olursa, bu insanın özü olan balçığın yani bir nevi çamurun, toprağın şekle sokulmaya, şekillendirilmeye müsait olduğunun göstergesidir.

Her annebaba yani ebeveyn biraz da kendi olamadığı şeyi çocuklarının üzerinde, onların geleceğinde denemek ister. Annebabanın bir hayali varsa, o hayali yaşadığı süre boyunca gerçekleştirememişlerse, dünyaya getirdikleri çocuklarında o hayali sürdürmeyi denerler. Çocuğun bu bağlamda ilerde ne olmasından çok ebeveynin ne istediği önemli hale gelir. Çocuk da ebeveynin arzusunu okuduğu sürece bilinçaltına açık ya da örtük barındırdığından, ebeveynin bu arzusu için kendini feda eder.

Hölderlin'in anne ve baba tarafından da sülalesinin yaşadıkları yerde manastırla bağlantılı olduğunu, ailevi dindar olduklarını ve genelde de saygın din adamları yetiştirdiğini dillendirmiştik. Romantik dönemde, bu ister erken Romantik isterse geç Romantik

dönem olsun, belki ondan asırlar sonra bile Almanların dine hele de protestan ve Katolik inanca yatkınlığı ve saygısı tartışılmazdır. Büyük filozofların adlarının "Gottlieb" (Tanrı sevgisi), "Gottfried" (Tanrı barışı) , "Gottlob" (Tanrı övgüsü), "Gotthold" (tanrı kahramanı) olduğu düşünülecek olursa Alman kültür ve felsefesinde ilahiyatın, tanrı sevgisinin apayrı bir yeri olduğu da gözden kaçmaz. Hölderlin'in hem anne tarafından hem de baba tarafından manastır menşeili oluşu ve ömürlerini manastıra adamaları, dünyevi geçimlerini de bir nevi manastırdan sağlamaları Hölderlin'in annesinin, oğlunu manastıra bir rahip yapma isteğiyle örtüşür. Sülalede herkes gibi oğul da ailede mutat olduğu üzere rahip olacak, anneye göre bu saygın meslekte işine devam edecektir. Anne ne kadar Hölderlin'i manastırda rahip yapmaya çalışsa da, Hölderlin bir o kadar mecburi gittiği ve zoraki bir şekilde eğitimini aldığı bu manastırdaki rahiplik görevinden nefret edecektir. Şiir yazmak, edebiyatla uğraşmak, roman hele de drama, trajedi yazmak dini bir eğitim almış bu genç şair adayını daha fazla çekmektedir. Modern zamanların okullarında ilkokul yaşı her ne kadar yedi, hele de ana okul yaşı üçlere, dörtlere inmişse de Hölderlin Nürtingen'deki Latin okulunu ve cemaate kabul sınavlarını başardıktan sonra on dört yaşında, 1784 yılında Nürtingen'de parasız Denkendorf Manastır Okulu'na kaydolur. Ondan sonra da 1786-88 yılları arasında Maulbronn Manastırı'na kaydedilir. Büyükannesi kadar dindar olmasa da annesinin de etkisiyle on sekiz yaşında

yani 1788 yılında Tübingen Vakıf okuluna kaydedilir. Dört sene burada eğitim aldıktan sonra 1792 yılında ayrılma imkânı bulur Hölderlin. 1784 yılında ondan öncesinde de yine ortamın kendine dayattığı protestan dini baskılarıyla nerdeyse on yıl sırf ebeveyni istedi diye sevmediği, haz etmediği, hoşlanmadığı manastırda mutsuz bir yaşantı sürdürür. İçinde uzaklara açılma isteği vardır, ötelere kaçma ve bu karanlık, insanı dört duvara, dogmalara, rutin dinsel yaşantılara hapseden manastırdan ötelere açılma arzusunu hep içinde barındırır Hölderlin. Hedefi büyük ebeveynlerin, çocuğunu bir canavara çevirmeye çalışan annebabanın muratlarına ermek ve kendi isteklerini çocuğun zayıf bedeninde var kılmak için çocuk ruhunu ezerler. O yaşlarda Hölderlin'in de isteklerinin, arzularının olduğu, onun da sevdiği şeyler olabileceği, hangi dalda, hangi alanda mutluysa ömrü boyunca kendisine zulüm olmayacak o işi kovalaması gerektiği acaba düşünülmüş müdür? Hölderlin'in zihinsel yarığının belki daha Diotima'yı tanımadan, felsefeye fazlasıyla dalmadan bu sevmediği işi yapmasıyla da bir bağlantısı olabilir? İnsan sevmediği işi yaptığında, ruhu bir başka renge girer. Sürmenaj olur. Akıl ve zihin kendisini dondurur. Geri çeker. Arzuyla mecburiyet çarpıştığında mı, hele mecburiyet arzuya galebe çaldığında, insanın yenilmiş bir ordu gibi içine çekilmesi an meselesidir.

Doğanın rengârenk ve yaldızlı ve gökkuşağı rengi albenisi yerine sadece kapkara bir manastır elbisesini üzerinize taktığınızda lanetli biri gibi gezinir durursunuz. Üzerinizden renkler çekilir. Hayatın, yaşamanın, arzuların, heveslerin rengi çekilir üzerinizden. Bu manastır karası kostümünüz hayatın canlı renklerini yutar. Sadece üzerinizde de kalmaz, zamanla ruhunuzu da ele geçirir. Bu manastır karası kostümü Hölderlin'in üzerinde annesinin ve büyükannesinin ve aslında görünmeyen rahip bir jenaelojinin Hölderlin'e idam yaftası gibi durur. Çocuğun ilkin bedeninden çekilir bu canlılık, sonra da aklına ve zihnine, zekâsına doğru yayılır. Orada çatlaklar oluşturur. 1788 yılında kaydolduğu Tübing Vakfı'nda ruhu biraz daha rahatlar. Karl Philipp Conz hocası olur ve Hegel'le, Schelling'le arkadaşlıklar kurar. Yine hocası Nathanel Köstlin'den de etkilenir, onu adeta ölü babalarının yerine koyar. Neuffer ve Magenau ile bir yazarlar, şairler birliği kurulur.

Üniversitede sevdiği ortamı ağır ağır oluşturmaya başlamıştır. 1789 yılında Gotthold Friedrich Staeudlin ve Schubart ile tanışır. Çevresi geliştikçe gelişir. Annesinin Nürtingen'deki evi eğitim yıllarında Hölderlin'e her zaman açıktır. Hölderlin eğitimin o sıkı mengenesinden kaçma ihtiyacı hissettiğinde

Neckar ırmağı yakınında anne evine geri dönerek ruhunu dinlendirmeye çalışacaktır.

Hölderlin üniversitede 1790 yılında mastır çalışmasını "Salomon'un Deyişleri ve Hesiodos'un Eserleri ve Günleri Eşliğinde Yunanlılar ve Perikles Döneminin Sonuna Kadar Güzel Sanatların Tarihi" adı altında yazar. İlerde yazacağı "Hyperion" romanı ve "Empedokles'in Ölümü" dramasının kültürel zemini mastır çalışmasından belli olmaktadır. Hölderlin'de sadece Antikite'ye sevgi yoktur, Romantik dönemde bir anlamda kültürel susuzluk olarak Barok'a ya da Antikite'ye geri dönüş, oradan kültürel kodları çağa taşıyış ve eserleri güçlü bir solukla bezendiriş önem kazanmıştır.

Stefan Wackwitz'in "Friedrich Hölderlin" kitabındaki tespitlerine bakılacak olursa Hölderlin'in daha 1784-1788 yıllarında ondört-onsekiz yaşları arasında Tübingen'e üniversiteye başlamadan annesinin istek-

leri doğrultusunda din adamı olmak yerine hukuk tahsili kafasında dönmektedir. Manastır görevi, katı ve sert disipliner bir eğitimi içinde barındırdığı ve orada kalanın ruhuna soluk aldırmadığı bilgisinden hareketle hukuk eğitiminde kendine daha fazla özgür alan açabilecektir Hölderlin.[2] Annesi her ne kadar oğlunun bu özgürlük arayışlarını ve kaçışlarını görmezden gelerek manastırda, papaz eğitimini ön plana çıkarmış ve o hedefe kilitlenmişse de Hölderlin kendi özgürlük alanlarını her defasında yeniden açmak durumunda kalmıştır. Hölderlin'in annesi bu bağlamda kendi hedefini ve amacını oğlunun hedefi ve amacından üstün tutan, onun özgürlüğünü, özgürlük alanlarını düşünmeyen, dolayısıyla onun mutluluğunu da düşünmeyen biri olarak hep oğluyla en azından oğlunun mesleği meselesinde onunla cebelleşmiştir.

[2] Stefan Wackwitz, **Friedrich Hölderlin**, J.B.Mtzler Verlag, Realien zur Literatur Band:215 Stuttgart/Tübingen 1985, s.13

VI. Tübingen'de Ruhu Dinlemek

Hölderlin, Tübingen'e geldiğinde 1789 yılında komşu topraklarda gerçekleşmiş Fransız Devrimi'nin iklimi artık Alman topraklarında hissedilir olmuştur. Sadece ekonomi ya da sosyal alanlarda değil, edebi ve felsefi alanda da devrimin yenilikleri, etkisi, heyecanı Almanya'ya ulaşmıştır. Bu etkiyle Almanya'da hele de Hölderlin'in içinde bulunduğu topraklarda nefes kesen eserler verilir. Goethe'nin "Wilhelm Meister" romanları, Fichte'nin bilim kuramı ve Schlegel'in de ünlü 216. Athenaeum fragmanı bu dönemde heyecanlı dimağların susuzluğunu gidermektedir. Tübingen'de 1790lı yıllarda esen hava bu dindar protestan, pietist iklimi devrimle açacak, o dindarlığı tam kıramasa da poetik bir şahlanışla zenginleştirecek bir iklime doğru insanları çekmektedir. Komşu ülkede hareketlenen Fransız devriminin coşkusuyla politik bir seferberlik ve özgürlük arayışıyla yazarlar, şairler küçük gruplar halinde, vakıflar, birliklerde toplanmaya başlayacak ve bu birliğin kendi gücünden destek alacaktır. Kant'ın çalışmaları da bu dönemde gençlerin ve zihinsel sorunları kendine dert edinmiş kişilerin başvuru kaynağı olacaktır.

Hölderlin işte böyle bir ortamda, daha okul dönemlerinde şiirler yazmaya başlamıştır. Hölderlin'in gittiği manastır ve dini okullarda pietist çalışmalar, dini konulara tahsis edilmiş şiirler o kadar da kötü görül-

memektedir. Çoğu kişi böylesi dini temalı şiirleri aile çevresinde de kaleme almakta ve yazmaktadır. Hölderlin bir taraftan Kant'ı, Leibniz'i, Jacobi'yi ve Spinoza'yı okurken elbette döneminde kaleme alınan edebi eserleri de görmezden gelmemektedir.

Wackwitz'in tespitlerine göre Hölderlin, Tübingen dönemlerinde Christan Ludwig Neuffer ve Rudolf Magenau ile bir şairler cemiyetinde buluşur ve karşılıklı yazdıkları şiirleri okurlardı. Klopstock'un "Bilginler Cumhuriyeti" adlı birliğinden hareketle kurulmuş "Yaşlı Adamlar" birliğinde buluşur ve orada bir anlamda insanı kuşatan ve ona zulmeden, onun özgürlük alanını daraltan her şeyi bu isterse politik, isterse dini, isterse ekonomik şeyler olsun hepsini eleştirirlerdi. Bu eleştirme kudreti onlara özgürlük alanları sağlar ve geleceğin kendilerine güzel günler getireceğini de düşündürürdü. Schellingler, Hegeller hep bu dönemde bu birlik içinde etüt edilen metinleriyle gündem konusuydu ve özgürlüğe açılmak isteyen genç şairlerin özgüvenini kazanmalarını sağlarlardı.

Klopstock

Hölderlin bu çağlarında özgürlüğü, birlik düşüncesini, aşk ve sevgi düşüncesini bir tema olarak içinde büyütür. İnsan ve doğa arasındaki bu eşsiz

ilişki, insanın sevdiği doğasından kopamayacak oluşu, doğayla hemhal oluşu, onunla özdeşleşmesi ve bir olması düşüncesi onda önemli bir temel izlek haline gelir. Staudlin'in 1792 yılındaki dergisinde (Muselmanach fürs Jahr 1792) yayınladığı ilk dört şiirle artık şair olarak tarihe notunu düşer. Kendi ismini bir dergide gördükten sonra da o büyü artık onu bırakmaz. 1791 yılında şiirleri artık basılmış ve ona bir şöhret de getirmiştir. Tübingen'de bu zorlu eğitimleri esnasında annesine yine hukuk eğitimi yapma isteğini sayısız defa rica etmesine rağmen, annesi nerdeyse kesinleşmiş manastır eğitimini ondan sonra da belki evlilikle düzgün bir yaşantıyı Hölderlin'e uygun görmektedir. Hölderlin ise papaz vekilliği görevi ya da ivedi evlilik yerine Romantik dönemde şanını çoktan duyduğu, entelektüellerin biriktiği bir kültür kenti olan Jena'ya gidip bilim susuzluğunu, yazma susuzluğunu insanlara göstermek istemektedir. Jena'da kurulan bu edebi ve felsefi ortamda belki başka bir dalda eğitim almaya devam edebilir ya da annesi yeni bir eğitim için maddi destekte bulunmuyorsa özel öğretmenlik göreviyle kendi parasını kendi kazanabilir düşüncesindedir. Evlilik için kendisiyle apar topar nişanlandırılmış Luise Nast ile olan nişanını bozup edebi açlığını, yazma susuzluğunu bahane göstererek yazarlık yolunda büyük bir adım atmıştır.

Hölderlin'in doğa görüşü çoğu Romantik yazarlarda olduğu gibi sadece çiçeğe, böceğe, dünyaya ait küçük nesnelere, cüz'e dayanan bir görüş değildir. Hölderlin doğaya baktığı vakit doğayı teşkil eden küçük parça-

ları yani cüz'ü değil küll'ü görür. Doğanın sayısız cüz'ler tarafından oluşturulmuş bu birliğini, birlik fikrini, küll fikrini ön plana çıkarır.

Doğanın en küçük birimlerinden toplu bir izleğe, fotoğrafa, imgeye geçmek, böylece bir doğanın tamlığına, bütünlüğüne ve birliğine vurguda bulunmak Hölderlin'in felsefesidir. Bu mistik bir görüştür aynı zamanda. İçte şekillenmiş bu tamlık, bütünlük ve birlikte erimek, yok olmak, imha olmak da bir anlamda doğanın bütününde yitme fikrini beraberinde getirir.

Tümde yitmek, bütünde erimek ve yok olmak, güneşle, ayla, yerle, doğayla, makrokozmosla bir ve ayni olmak Hölderlin'in arzusudur. Hölderlin'in ilkin Scardanelli'ye ve sonra da artık topyekûn çılgınlığa dönmesiyle bu şairimizin aslında doğayla ayni olduğunu; Empedokles'in Etna yanardağına bedenini atarak bir anlamda yanardağda ve doğada kendini ateşte var kılması gibi yeniden yaratması, "anasır-ı erbaada" güçlenmesi gibi aklını bir nevi çılgınlığın yanardağına atıp doğayla bir olmuştur denilebilir.

Scardanelli olarak aklını yitirmiş bir Hölderlin gün boyu sadece bitkiler gibi yaşamakta, hayati fonksiyonlarını yitirmiş bir vaziyette gezmekte ve rüzgârda bir sağa bir sola salınan başaklar gibi bir yaşam sürdürmektedir. Bu manzara Hölderlin'in Scardanelli'de, Scardanelli'nin de de çoktan doğada yitip gittiği ve bir olduğu görüşünü ortaya koyar.

Suebyalı papaz olmaya çok yakın Hölderlin Tübingen'de elbette kendisini eskisine nazaran biraz daha rahat hissetse de tam rahat hissettiği söylenemez. Luise Nast nişanı, sevmediği papaz mesleğini ömür boyu sürdürmeye çok yakın oluşu Hölderlin'i karamsarlığa sürüklemekte Ludwig Neuffer'le, Rudolf Magenau ile kurduğu dostlukla; Hegel ile, Sofokles, Homeros, Spinoza, Platon, Rousseau, Kant okumaları susuzluğunu gidermemektedir. Schellig'le de bu vakıfta dostluklarını geliştirmeye çalışacak, Hegel'le bir dost olarak varlığına anlam katmanın yollarını arayacaktır.

Hegel ile yapılan Helen uygarlığı, Kadim Yunan tartışmaları yine o dönemde vakfın tüm arkadaşlarıyla gerçekleştirilen bu Antikite ve Helen tartışmaları bir uygarlık etüdü olarak şiirlerine, dramasına ve romanına eklenecektir.

Hegel

Hans Bethge, "Hölderlin" adlı biyografisinde Hölderlin'in Tübingen vakfında dostlarıyla yemek yerken salonda masanın önünde düşünceli bir şekilde gidip gelirken arkadaşlarının sanki de Apollon'un gözleri önünde yürüdüğünü düşündüklerini yazar. Hölderlin o denli güzel-

dir. Keman çalışı ve flüt çalmadaki ustalığı görmeye, dinlemeye değerdir.[3]

Luise Nast nişanını bozması aslında özgürlükle kölelik, hayata deli dolu atılma ve sevdiği işi yapmayla sevmediği yerde sevmediği işte bir ömür boyu geçirme arasında bir seçimi de sunar bizlere. Hölderlin, Tübingen yıllarında bunun da çözümünü bulur ve nişanı atar. Nişanın atılması sürecinde ne kadar vicdan azabı hissedilse de Hölderlin'in içindeki özgürlük arzusu, doğayla hemhal olma, ayni olma, identifike olma duygusu ağır basar. Zaten iki yıl süren bu süreçten sonra Luise Nast başka birini bulup onunla evlenecektir. Bu kızgınlıkla mı, o arayışın boşluğuyla mı Diotima'dan yani Susette Gontard'dan önce Hölderlin'in cılız nişanlanma denemeleri olur. Elise Lebret de böylece tarihe geçer. Hölderlin'in içinde büyüyen doğa susuzluğunu Elise Lebret de alternatif olarak dolduramayacağından uyumsuz eşler ayrılığı seçerler.

Luise Nast

Nefret ettiği mesleğe kendini hazırlayan bu süreçte beş yılını verdikten sonra 23 yaşında anne evine geri döner. Annesinin

[3] Hans Bethge, **Hölderlin**, Schuestter und Loeffler, Berlin und Leipzig 1904, s.36

kararsız oğlunu ikna edip yeniden sınavlara hazırlamasıyla yine yazarlık duygusu arasında gidip gelir.

Hölderlin'in Tübingen'de yazdığı şiirler Antik dönem od'larıdırlar. Klopstock etkisi gösterirler. Schiller ruhundan tatlar da içerirler. Methiyeler ve kasideler en azından Schiller'in etkisini bizlere sunar. Schiller etkisi aşılamamış ama kendisi de müzikal beceri sahibi Hölderlin şiirlerinde bu iç müziği, musikiyi, tınıyı ustalıkla vermiştir. Kantla uğraşmış, Schiller etüdü yapmış ve Antik dönem dokuyu şiirlerinde kullanmaya çalışan bir gencin heyecanı vardır bu şiirlerde. Helen düşüncesinin yüceliği yanında, insanlığa, dostluğa, güzelliğe, özgürlüğe, aşka övgüler de Hölderlin'in temalarını oluşturur.

Anne evine geri döndükten sonra da kararsızlığını gideremez ve yeniden annesinin papazlığa odaklı görüşleri odağında içindeki dilemmaları bir türlü atamaz. Öte dünya korkusundan, öte dünyaya vakfedilecek bir yaşantının nobranlığından bu güzelim dünyaya özlemi iyice artar. Stuttgart'taki hiç istemediği papazlık sınavı kazanılmıştır ama bu mesleği istemeyerek etrafında özel öğretmenlik mesleği arar. Özel öğretmenlik mesleği onun son umududur. Geçimini bu şekilde sağlayacak ama sevdiği işi de yaptığından içindeki sıkıntılardan kurtulmuş olacaktır. Schiller'in de yardımıyla Waltershausen'de Charlotte von Kalb'ın evinde çocuklarına hocalık yapacağı bir meslek bulur. Charlotte von Kalb gerçekten de Romantik dönemin önemli entelektüel ve saygın kadın-

larındandır. Dokuz yaşındaki çocuğu için bir eğitmene ihtiyaç duymakta ve Schiller'in refere ettiği kişiyi de merak etmektedir. Waltershausen'de böylece Hölderlin'in papazlık mesleğinden uzakta yazarlığa doğru sonsuz yelken açacağı bir dönem de başlamış olacaktır. Ömründe çok yer görmüştür, yaşadığı yer elbette Neckar havzasında yeşillik içinde güzel bir yerdir ama Waltershausen'deki bu yer Hölderlin'in ömrü boyunca görüp göreceği en iyi yer olacaktır. Çocuğun eğitiminin ilk aylarında Hölderlin yemyeşil Waltershausen bahçelerine, bağlarına, yeşilliklerine, çimlerine, ağaçlarına, yollarına hayran olur. Korkmayacağı, kaygılanmayacağı, işine sımsıkı, severek bağlanabileceği mesleği bulmuş ve iç huzurla da yine Bethge'den alıntıyla annesine bu dönemlerde yazacağı mektupla "hiçbir yerde burada olduğu kadar güzel bir ilkbahar görmediğini"[4] kaydedecektir.

Mutluluğun olduğu yerde mutsuzluk ve felaket eşikte bekler. Eğitilen çocuk istenilen ilerlemeleri kaydetmediğinden, Charlotte von Kalb'de Hölderlin'in iyi eğitmen olmadığı görüşü hâkim olur. Evde mutsuzluklar ve huzursuzluklar baş gösterir ve 1794 yılında bir Jena ve Weimar gezisi gerçekleştirilir. Eğitmen ve öğrenci arasındaki ilişki buna rağmen gelişmeyince, eğitimde aksaklıklar sürünce Hölderlin işinden ayrılmak durumunda kalır. Hölderlin'in Jena macerası böylece başlamış olur. Fichte'den felsefe dersi almaya başlar. Sessiz ve sakin yapısını korur,

[4] Hans Bethge, a.g.e.,s. 42

Fichte etkisiyle poetik çalışmaları hız kazanır. Schiller de hüzünlü ruhunu sağalttığı filozof yazarlardan biridir. Goethe, Herder aynı yerdedirler ve felsefe, şiir aşığı biri Jena'dan daha güzel yeri nerede bulabilir? Friedrich von Hardenberg'i yani Novalis'i bile burada görmüştür. Ayrıldığı işte maddi olarak biriktirdikleri zamanla erir, Jena'da bir meslek bulamamıştır ve maddi sıkıntılar baş gösterir. Düzgün yiyemeyince zayıflamaya başlar. Hastalıklı bir bedene ve ruha sahip olur. Çalışamadığı, güçten düştüğü için kendine bakamamaktadır. 1795 yılında zayıf bir bedenle, kırgın bir ruhla, Schiller'e de kızgınlıkla Jena'dan memleketine geri döner. 25 yaşındadır ve bu haliyle bile dünyanın acısını fazlasıyla tatmıştır.

VII. Yürüyerek Tanıdım Ben Bu Şehirleri

Dinin, kilisenin, rahiplik mesleğinin onu bulamayacağı, onun peşinden gelemeyeceği yerlere doğru kaçar Hölderlin. David Constantine, Hölderlin'in dört kez uzaklara açıldığını söyler. İlk gezisi Waltershausen ve Jena'yadır, sonra Frankfurt'a ve Homburg'a, sonra Hauptwyl ve Bordeaux'ya kaçar. Her defasında da kısa ya da uzun kalmalardan sonra mecburi olarak memleketine, anayurduna geri döner. Her gelişinde de yeni kaçışın planlarını yapar.[5] Hölderlin, kendine annesinin çizdiği kaderden kaçmaya çalıştıkça o kader adeta onunla birlikte gittiği her yere gider, onu bir gölge gibi takip eder ve onu kaçışın gerçekleştiği yerde huzursuz kılar.

Romantik dönemin kültür şehri ve zamane entelektüellerin buluştuğu Jena'ya kaçan Hölderlin orada bir süre sonra maddi manevi sıkıntılarla karşılaşır. Ruhunda yaralarla evinin yolunu tutar. "Res nullius" olmanın, kaybeden, tutunamayan olmanın, mağlup olmanın, arzu ettiği ideali için savaşmayı göze alamayan biri olarak memleketine geri dönmenin hüznünü yaşar. Homburg'da yasak bir ilişkinin tarafı olarak dört çocuklu anneyle, Susette Gontard'la kendi deyimiyle Diotima'yla ilişkisi ortaya çıktığından, daha doğrusu Susette'nin kocasının onları yakın bir

[5] David Constantine, a.g.e., s.15

ilişki içinde gördüğünden onu evinden kovar ve Hölderlin yine kendi ayakları üzerinde durma savaşını bir kez daha hem de çok sevdiği sevgilisinden artık kopmuş bir şekilde yapmak durumunda kalacaktır. Evine geri döner. Bordeaux'da ve de Hauptwyl'de aynı şeyler başına gelir. Nürtingen ve Frankfurt gezilerinden sonra da aynı kader onu karşılar. Dostları 1802 yılından sonra onun zihnindeki yarılmaları fark ederler. Dostu Isaac von Sinclair her ne kadar onun memlekete geri dönmemesi için ona bir kütüphane görevi bulsa da 1806 yılında zorla çalıştığı yerden tard edilir ve Tübing hastanesine konulur.[6]

Hauptwyl ve Bordaux gezileri insanın aklının almayacağı bir mesafeyi içerdiğinden o yolculukları bile yaya yürüyerek gerçekleştirir. Günde 18 saat yürüme, günde 30 kilometre yürüyebilme dirayetine sahiptir. Yürürken sadece düşünmemekte, etrafı temaşa etmekte ve şiirleri için gerekli verileri toparlayıp zihnine ve evraklarına kaydetmektedir. Constantine'in görüşlerine göre Stuttgart'tan Nürtingen'e, Alb üzerinden Blaubeuren'e, Homburg'dan da Frankfurt'a geçmiştir. Hölderlin iyi yol katetmektedir, çoğu zaman yalnız, kış aylarında yola koyulur,[7] uzun yolculuklar gerçekleştirilir ve bunlardan da hayata dair çok ders çıkarılırdı.

[6] David Constantine, a.g.e., s.15

[7] David Constantine, a.g.e., s.16

Bordeaux seyahatini ilkbaharın güzel bir havasında gerçekleştirmiş, Auvergne tepelerinde fırtınalara yakalanmış, soğuk, sopsoğuk havalarda buz gibi gecelerde yanında tabancasıyla, duayı kendine örtü kılarak uykulara dalmıştır. Yürüdüğü vakit Fransa'nın hüzünlü topraklarını görmüş, Güney Fransa'nın çobanlarını, koyun sürülerini, barış ile savaş arasında kalmış fakir insanların heyecanlarını, hüzünlerini temaşa etmiştir.

Şiir ancak böyle uzun gezilerle demlenen bilinçle yazılır. Sonsuz gözlemler, idilik ortamların güzel ve hüzünlü imgeleri, mevsimler arası ayrım yapmadan her an seyahat gerçekleştiğinden aslında Hölderlin kendini doğaya adar, gezerken doğada yok olur. Fenafittabiat olur. Güçlü bir yürüyüşle başlayan, adım kombinasyonlarının arttığı yerde, doğa ilkin

ayaklarda hissedilir, sonra insan artık mahza adım olmaya başlar. Doğanın içinde yitme de bundan başka bir şey değildir. Şiir, doğanın ve tabiatın kalbinde yürünürken demlenen bir şeydir. İnsan gezdiğinde sonsuz şeyler tahayyül ettiğinden, bu tahayyülat kalbe oturur ve kalbi çoğaltır.

Bu uzun yürüyüşlerde kaleme aldığı Neckar kıyısından hareketle Württemberg havzasında görülebilecek ırmakların, derelerin, gölgesi altında "Ren" (der Rhein) şiiriyle, "Gezinti" (Die Wanderung) şiiriyle özünü doğaya eklemleme arzusuna girer. "Yurdadönüş" (Heimkunft), "Patmos" adlı şiirleri ile yeniden yurduna varmanın esenliğini hisseder.

Elbette Hölderlin'in gezintiye çıktığı dönemler sadece her şeyin sütliman olduğu, barışın topyekûn Alman topraklarında sağlandığı zamanlar içinde olmaz. Hölderlin savaş zamanlarında, insanlığın felakete ilerlediği zamanlarda da uzun yürüyüşlere çıkar. Ren havzasında düşman askerlerin Alman sınırlarına sokulduğu zamanlar, Valmy savaşının (1792) dorukta olduğu zamanlarda da gezintilere çıkar. Susette Gontard'ın Frankfurt'ta eşinin de baskısıyla başka bir yere çocuklarıyla transferinde onlara eşlik eder. Hüzünlü ve yıkık yerlerden geçerler, insanların perişan olduğu, göçmenlerin hayattan umudunu kestiği zamanlardır bunlar. Bu gözlemler elbette Hölderlin'in romanına ve dramasına da eklemlenir. Orada da aynen Hölderlin gibi gezmeye, doğayı tanımaya, onda yok olmaya teşne başkarakterler görülür. Kendi vata-

nından kopan ve gezgin kimlikle bir varoluş içinde olan, kendini gerçekleştirme arzusunda olan figürlerdir bunlar.

Constantine'in görüşlerine göre Hyperion "Çeşme"deki savaşta kendi yurdunda bir sürgündür, sonra yine sürgüne gönderilir; Empedokles Agrigent'ten kovulur; Oedipus, Theben'den uzaklaştırılır. Hölderlin'in ister kendi yaşantısındaki kaçışları, uzaklık acıları, uzaklık özlemleri, gezme zevki, isterse gerçek hayatından şiirlerine yansıyan bu durumlar olsun hepsi aslında huzuru (Ruhe) aramasına bağlanabilir.[8] İnsan aslında ömrü boyunca varlığına anlam katacak o içsel huzuru arar, Hölderlin de...

[8] David Constantine, a.g.e., s.19

VIII. Kadim Bir Helen Meleği: Diotima.

Mayıs 1795 yıllarında yani Hölderlin 25'indeyken Jena'yı terk etmiştir. Bunda Hölderlin'in bir türlü yerinde duramayan ruhu, Schiller'in ona baskı oluşturan varlığı, Laplanche'ın da dillendirdiği gibi belki de psikotik olayına dayanır.[9] Hölderlin yaralı bir ceylan gibi evin yolunu tutar. Heidelberg üzerinden geçerken Sinclair'in arkadaşı doktor Johann Gottfried Ebel ile karşılaşır. Onun Frankfurt'ta soylu Gontardlarla bağlantısı vardır ve Hölderlin'e ilerde çalışacağı yeni yeri bulmayı sağlayacaktır. Württemberg'de ve Nürtingen'de psikolojik durumu iyice kötüye giderek kalmaya devam eder. Anne ocağı onu bedensel olarak biraz toparlasa da ruhsal açıdan toparlamaya yetmeyecektir.

Bir taraftan da Nürtingen'de Hölderlin mutlu değildir. Bağımsızlığını talep eder, annesinin yanında bulunmak ve bu yaşında bile hala ona yük olmak Hölderlin'e acı vermektedir. Bankacı Jakop Friedrich Gontard'ın evine yani Gontardlara yine özel öğretmenlik görevi için vardığında bu sefer sekiz yaşında bir öğrencisi olacaktır Hölderlin'in.

Aslında ailede dört çocuk vardır. Susette Gontard, 1769 doğumlu ve Hölderlin'den bir yaş büyük olmasına rağmen genç yaşlarında anne olmuştur. Hölder-

[9] Stephene Wackwitz, a.g.e., s.21

lin burada bir nevi çocukların bakımını üstlenecektir. Hans Bethge, "Hölderlin" biyografisinde bankacı Gontard'ı anlatırken onu "ruhsal açıdan kendini yetiştirmemiş önemsiz, ham, işlenmemiş bir doğaya sahip biri, sinirli bir kişilik" olarak betimler ve "küçükken kızgınlığında sağ gözünü bir çatalla oyduğunu" bile sözlerine ekler. "Kendi mesleğine ilgisi vardır ve sanata, edebiyata hiçbir ilgi duymamaktadır."[10]

Susette Gontard ise dört çocuk annesi olmasına rağmen çok güzel, edebiyata, sanata düşkün, doğuştan Hamburglu, zengin bir ruha sahip, içsel uyumu da insanı büyülemektedir. Hölderlin, Susette Gontard'da soyluluğu, güzeli ve iyiliği görmüş, o dönemlerde Hölderlin'in hayran olduğu Helen kadın tipolojisine çok yakın olduğu için de ona aşık olmuştur. Yunanlı bir dilbere benzeyen, adeta Hölderlin'in zihnini meşgul eden Yunan edebiyatından, bu doğadan çıkıp gelmiş ve onun dünyasında bir gonca gibi açmıştır.

Susette Gontard (Diotima)

Uzun, parlak siyah saçları, kara gözleri, sivri çenesi ve burnunun düzgünlüğü Susette'nin Landolin

[10] Hans Bethge, a.g.e., s.45

Ohmacht'ın yukarıda yaptığı rölyefe bakılacak olursa güzelliğini günümüze dek taşımıştır. Hölderlin'in Apollo'ya; Susette'nin de Platon'dan alınmış bir isim olan Diotima'ya benzetildiği, döneminde, arkadaş çevresinde bile bilinen bir gerçektir. İkisi de insanı hayran bırakan bir dış güzelliğe sahiplerdir.

Susette'nin yaşlı annesi Hölderlin gelmeden önce genç yaşlarda evlenmiş kızının çocuklarının bakımını üstlenmişken zamanla vefat edince Susette artık bir eğitmen ve bakıcıya ihtiyaç duymuştur. Hölderlin eve geldiğinde normalde kendini bekleyen dört çocuktan sorumlu olacağını zannederken Gontard'la büyük bir aşkın içine girecektir.

Bankacı eş zamanının çoğunu dışarıda geçirdiğinden evde Susette ile Hölderlin çocuklarla baş başa kalma imkânına sahip olurlar. Bir nevi çocuk bakımında ölen büyükannenin yerini ikame yerine, kalbi aşka susuz yaşıtı Susette ile evin içinde huzur bulurlar, uzun ve derin sohbetlerle birbirlerini tanırlar. Edebiyat, sanat, felsefe, şiir, politika, güzellik, eğitim, aşk, daha akla ne gelirse bu uzun baş başa kalmalarda konuşulur. Gönül bu, bir vakit gelir ve artık ilişkide o kadar da yol alındığından birbirlerini göremeden, konuşmadan, yüzlerini göremeden, seslerini duyamadan yapamaz hale gelirler.

Gontardların evine geldiğinde zayıf, cansız, ama yine de edebiyata ve felsefeye, sanata aç bir ruh taşıyan, aşkın sıcağından ve heyecanından uzak olan Hölderlin Susette ile birlikte apayrı bir heyecanın

içine girer. Artık mutludur ve yüzüne can gelmiştir. Yaşama sevinci tekrar canlanmış, şiir, edebiyat sevgisi onunla koşut olarak artmıştır.

Sevgilisinin yanında, bankacı zengin birinin, kocasının emirlerine, buyruklarına, bağırmalarına katlanan ama sırf sevgilisi yanında olsun, ondan uzaklaşmasın diye de ses çıkarmayan bir Hölderlin vardır önümüzde. İçinde gurur savaşı verirken aşkının da zarar görmemesi için akıllı davranmak durumundadır. Bir taraftan kendi yokluğunda Hölderlin'le Susette'nin yakınlığının dedikoduları birileri tarafından Susette'nin kocasına taşınırken, kocasının da evde işi zor görünmektedir. Susette için savaş sürmektedir. Güç kocada olduğu sürece de, -çünkü Hölderlin'in maaşını koca vermektedir- Hölderlin Susette'nin zengin bankacı kocasının tüm karalamalarına katlanır. Susmak, susmak uzun susmak Hölderlin'in içinde aşkı ve nefreti bir arada yaşatır. Aşk ve nefret arının küçücük bedenindeki bal ve zehir gibi yan yana durmaktadır. Hölderlin susmasıyla birlikte çektiği acıları içine atar. Bu acı dedikoduların artması ile doruk noktaya ulaşır. Susmak, cezayı kocanın kesmesini beklemek, kaldığı Gontardların evinden uzaklaşıp gitmek başka bir yerde Mannheim'da özel bir öğretmen statüsünde bir iş bulmayı çok arzu eder.

Höldelin'e aşık bir bakıcı ondan aşkına cevap bulamayınca, Hölderlin'in Susette Gontard'la aşkını kıskanır. Hölderlin bir gün eve geç geldiğinde kendisine kapıyı açan bakıcıya "Karım ne yapıyor?" dediğinde

bu dedikleri bankacı kocaya ulaştırılır. Yine Susette ile Hölderlin bir akşam karşılıklı konuşurlarken kıskançlık krizindeki bankacı Hölderlin'i suçlar. Hölderlin ilkin odadan, sonra da çantasını toparlayarak Gontardların evinden ayrılır.

Diotima ne kadar kocasını suçlayıp haksız bir şekilde Hölderlin'i suçladığını, bunların mesnetsiz iddialar olduğunu söylese ve kocasının Hölderlin'den özür dileyerek onun geri çağrılmasını talep etse de sinsi bir oyunla hızlı bir şekilde ticari gezi kılıfı ile Viyana'ya gönderilir ve mesele unutulur.[11]

Isaak von Sinclair

Hölderlin'in Diotima'yla ilişkisini kesmediği, mektuplaştıkları hatta gizli gizli bir yerlerde buluştukları söylense de bu tanıklıklar mektup olarak elimize ulaşmamıştır. Yakınlarının bu aile için utanç verici durumu ortaya çıkaran ve delil de olan mektupları yaktıkları söylenmektedir. Hölderlin kaçtığı evden Homburg'a geçer. Isaak von Sinclair dostunun yanında kalmaya başlar. Üç senelik bu yaşantı acı bir şekilde noktalanmıştır. Şair sevgilisinin

[11] Betge, a.g.e., s.56

yanında çok mutlu ve hayatının baharını yaşarken bir anda Homburg'da karanlık, acı dolu, çileli günlerin içine düşmüştür. Hans Bethge hatta "Hölderlin" biyografisinde Hölderlin'in Diotima'ya aşkını bir insanın soylu zengin bir kadına aşkı olarak değil, bütün dünyanın güzelliğine mistik bir kendini feda edişin de göstergesi olduğunu dillendirir. Bu kutsal kişilik, en yüce özne ve yaratık olarak Hölderlin'in kalbinde yerini alır. En kutsal duyguların din olduğu düşünülecek olursa Diotima'ya aşkı da onun için bu denli yüce bir duygu oluşluğa sahiptir. Böylece bir din yıkılmıştır. Tapınaktan def edilmiş, gelecekte de artık tövbe bile etse bu tapınağa giremeyeceği düşüncesi Hölderlin'i kahretmektedir.[12]

[12] Bethge, a.g.e., s.57

IX. Mektup Roman Geleneği Sürüyor: Hyperion

18. yüzyıl dünyada da Almanya'da da anlatıların hele de romanların arttığı, moda olduğu, yazarların kendilerini bu türde denemek istedikleri bir çağ olma özelliğini gösterecektir. Genelde geleneğe bakıldığında şiir ve türleri, lirik tür, epik türler ve idiller çokça kullanılmışken bir anda roman garip bir patlamayla Kıta Avrupası'nı kuşatır. Laurence Stern, Daniel Defoe, Samuel Richardson, Rousseau gibi bu türü denemek isteyenler artar ve tür gelişip serpilme gösterdiğinde lirik türün yanında bu türde de çalışmalar vermek bir anlamda rağbet görür. Gellert, Sophie von la Roche, Wieland, Heinse, Philipp Moritz de bu türü denemiş ama bu roman türü Almanya'da Goethe'nin "Genç Werther'in Acıları" ile doruk noktaya ulaşmıştır. Romanın o dönem Almanlarda bıraktığı etki ve tür olarak da mektup roman olması dikkate değerdir. Bir neslin ruhuna dokunduğu, büyük bir kitleyi etkilediği ve toplu intiharlara sebep olduğu için edebi bir eserin kitlede oluşturacağı güç bakımından görmezden gelinmemesi gereken bir romandır "Genç Werther'in Acıları". İşte tam da böyle bir atmosferde Hölderlin 1791 yılında şiirlerini yayımlamaya başlamış, ama kısa bir süre sonra da nesir, düzyazı hele de Goethe gibi mektup roman tarzında ve trajedi türünde kendini göstermek istemiştir. Bunun zeminini yıllarca oluşturmuş, bunun için çokça çile çekmiştir.

1792 yılında Hölderlin "Hyperion" adlı eseri üzerinde çalışmalara başlar. 1793 yılında romanında gelişmeler sağlar ve romanın bölümlerini parça parça yayımlamak ister. Neuffer'e rica ile bu fragman görücüye çıkar.

Hyperion

oder

der Eremit in Griechenland

von

Friederich Hölderlin.

Erster Band.

Zweyte Auflage.

Stuttgart und Tübingen.
in der J. G. Cotta'schen Buchhandlung.
1822.

Hyperion anlam olarak Yunanca bir kelimedir 'Υπερίων' ve "yukarıda yürüyen" anlamına gelmektedir. Hölderlin bu eseri iki cilt halinde ilki 1797 yılında diğeri de 1799 yılında olmak üzere yayımlama imkanı bulmuştur. Başkahramanı Hyperion olan bu mektup romanda kahramanımız dostu Bellarmin'e kendi hayatını anlatır. 18. yüzyılın ortalarına doğru Güney Yunanistan'da büyümüş ve aynen yazarın kendisinde de olduğu gibi doğa, doğada huzur ve barış içinde yaşamayı sevmiştir. Bilge hocası Adamas'ın da yardımı ve desteğiyle Plutarkhos'un kahramanlar alemine erişir. Yunan tanrılarının büyülü dünyasına uğrarlar. Helen düşüncesine ve Yunan kültürüne hayranlık geçmişiyle birlikte kahramana aşılanır. Yunanistan'ın özgür kalması çabaları üzerine Alabanda ile görüş birliği yaparak bir anlamda Türklerle savaşmayı göze alırlar. Diotima adlı sevgilisini Kalaurea'da tanıyacak ve onun da şevkiyle, varlığıyla Türklerle savaşmak için cesaret kazanacaktır. 1770 yılında Yunanlıların Türklere karşı gerçekleştirdikleri bağımsızlık savaşına katılacaktır. Osmanlılarla savaşta yaralanacak, Diotima'nın öldüğünü de duyacaktır. Ustası Alabanda da savaşta öldüğünden yenik ve mağlup biri olarak Almanya'ya geri dönecektir. Almanya'daki yaşantıya alışamadığından bir şekilde Yunanistan'a geri dönecek burada bir münzevi olarak yaşamını devam ettirecektir. Yalnızlığı ve münzevi yaşantısında doğadan kendine doğru o kutsal yolu bulacaktır. Adamas, Alabanda ve Diotima ile Kadim topraklarda duyguların her rengini görme imkânına

erişeceklerdir. Kazanmak kaybetmeyi, kaybetmek kazanmayı, aşk nefreti, nefret aşkı doğuracaktır. Her duygunun zıddıyla kaim olduğunu ve bunların insanın mayasını, hamurunu güçlü kıldığını, kendini tanıma sürecinde de eşsiz yardımlarının olduğunu anlayacaklardır. Trajedi ancak doğada insanın kendisini bulmasıyla bir anlam kazanır. Yalnızlığından ve münzeviliğinden böylece içsel bir arınmayla, doğadan içine berkittiği yoğun ve zengin düşüncelerle, kendini dinlemelerle bir çıkış yolu bulur.

Hölderlin'in açmazlarını, duygularını, hislerini kendi zamanına da çok yakın bir şekilde nerdeyse otobiyografik unsurlarla bezeyeceği bu roman elbette doğayı bilme, makrokozmosu tanıma ama her şeyden çok da o evrende bir "kendini bilme", "kendini tanıma ve gerçekleştirme" sürecini içerir. Hölderlin'in kaygılarını, korkularını, yaşam görüşünü Hyperion adlı kahramanda birebir yansıtan bu roman, doğayı insanın içinde tanrısal bir mekân ve aura kılmaya çalışır.

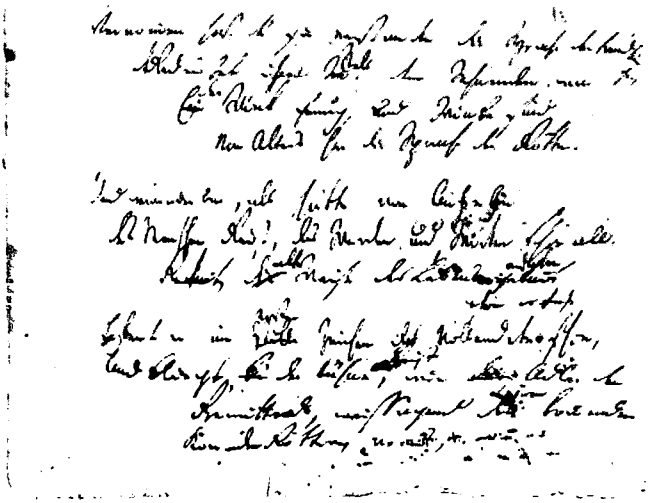
Zweig, Hölderlin biyografisinde "Hyperion" için Hölderlin'in "başka bir dünyada çocuklu rüyası"[13] olarak değerlendirir. Fragmanda henüz deneyimsiz bir genç olduğu, klasik anlatı yazarları olan büyük romancılar gibi geniş bir yaşanmışlık tecrübesiyle değil de sezerek romanını yazar. Büyük gezginler gibi dünyayı görmeden, geniş ve muazzam gezilere çık-

[13] Stefan Zweig, **Dünya Fikir Mimarları, Kendileri İle Savaşanlar, Kleist, Nietzsche, Hölderlin, Cilt 1**, İş Bankası Yayınları, (Gürsel Aytaç çevirisi) Ankara 1989, s.213

madan, duyguları düşünceleri geniş yaşanmışlık topoğrafyası eşliğinde tartmadan, deneyimini sonsuz bir yelpazeye çekmeden kaleme aldığı için "Hyperion"un sezme duygusunu ön plana çıkarır Hölderlin. Gerçi bu da beceri gerektirir. Kendi çağında Zweig'a kulak kesilecek olursak Novalis de "Ofterdingen"i, Heinse "Ardinghello"sunu, Tieck "Sternbald"ini a priori yazmışlardır. Deneyimdense, deneyim uzaktaki düşmanla sizleri bir bağa sokuyor ve sizi tehlikeye atıyorsa, uzağa açılmayan tehlikesiz kurmaca insana yepyeni ufuklar vaat edebilir. Gerçek hayat tehlikeli ise ona bulaşmadan tehlikesiz bir kurmaca ile yepyeni dünya tasarıları şekillendirilebilir. Fransızlar devrimle birlikte artık sezgileri bir köşeye bırakıp uygulama, hayatta gerçeğe dokunmayı kendilerine şiar edinmeye başlamışken, Almanlarda bu "sezgi" yeni moda oluvermiştir.

Stefan Zweig'ın görüşlerine göre tanımadığı bir savaş alanında, hiç bulunmadığı Yunanistan yörelerinde, hiç ilgilenmemiş olduğu şimdiki zamanı betimleyerek, yabancı kaynaklardan da alıntılar yaparak, örneğin Yunan manzaralarını Chandler'in seyahat tasvirlerinden apararak ama her şeyden önemlisi Zweig'ın da övdüğü bir tek o esas ruh, duygunun o muazzam coşkusu, sonsuz alana doğru alev alan konuşmanın o koşan ritmi bu romanın müzik yerine geçmesini sağlamıştır.[14]

[14] Stefan Zweig, a.g.e., s.214-215

Hyperion'un mekânını Yunanistan kılması kadar doğal bir durum olamaz. Yunanistan köklü bir medeniyete sahiptir ve Hölderlin'e göre de Osmanlının güdümü altında kadim tarihini yaşamayı sürdürür. Devamlılık ve çöküşün, süreğenliğin ve yıkımın da olduğu bir yerdir. Homeros'un doğduğu İzmir yani "Symrna" buradadır. Ağıda yatkın şahsiyet bunu hisseder. "Kalauria Poros" da Türkiye yani Osmanlı sınırları dâhilindedir ve burada Demosthenes intihar etmiştir. Ege'ye, Ege denizinin zengin topraklarına açılan bu topraklar hayata dair temel unsurları en iyi bir şekilde içinde taşır. Hava, toprak, ateş ve su, bu topraklarda yeniden anlam kazanır.

Hölderlin "Hyperion"u yedi yıl gibi uzun bir zamanda yazar. 1792 yılında gerçekleşen Valmy savaşlarında "Hyperion" mektup romanına başlamaya karar

verir ve uzun bir süre de yazımını sürdürür. David Constantine'in görüşlerine bakılacak olursa Hölderlin 1797 yılında "Hyperion"un iki cilt halinde yayımlama imkânı bulduktan sonra bile onu çılgınlığın arefesinde, çılgınlık dönemlerinde, Hölderlin kulesinde masasında hazır bulundurur. Üzerinde değişiklikler gerçekleştirir, düzeltir, kısaltmalar yapar, fazlalıkları atar.[15]

Cansızlıkta canlılığı ve de tam tersi, çöküşte yeniden serpilmeyi, hayat bulmayı, yıkılan her şeyi yeniden yapılandırmayı kendine şiar edinen metin, her ne kadar Yunanistan topraklarının yeniden canlanmasını (Neubelebung) dilerse de aslında trajediye yatkın Hyperion başkarakterimizin kendi hayatına dair, Almanya'ya dair, insanlığın tüm durumlarına dair bir temenni içerir. Geçmiş ve gelecek öyle bir ilişkiye sokulur ki bunların hesaplaşmasından bir uygarlık miti ortaya çıkarılır.

Hyperion karakteri de Romantik dönemde yaşamış bir şahsiyet olarak dünyayı güzel kılmak, onu yaşanır hale getirme derdindendir. İsteğin ve dileğin gücü bunu yapmaya kadirdir. Dilek ve güç arasında, arzuyla elde ediş arasında gidip gelir; dünyayı güzelleştirmek (die Welt verschönern) insanın içini güzelleştirmekten geçmektedir. İnsan içini güzelleştirdiği zaman dünyayı, dünyayı güzelleştirdiği zaman da içini güzelleştirebilir.

[15] David Constantine, a.g.e., s.48

Romanın sonunda anlatının anlatım olarak kendini kapattığı yerde roman yeniden açılır. David Constantine'in de dediği gibi Hyperion'da bir şeyleri gerçekleştirme, uygulamaya sokma arzusu yeniden canlanmıştır. Üzerinde bulunulan harabe Yunan toprakları, ölen dostları aşkı ve adeta kadim bir harabeyi ve enkazı andıran bu yerde anlatıcı kendi küllerinden yeniden doğan zümrüdüanka gibi canlanır. Yıkımlardan elde ettiği deneyimler, felaketlerden kendine çıkardığı dersler özünü gerçekleştirmesini sağlayacaktır. Hayret ve şaşkınlık, yaşamını hızlı ve sonsuz hektiklik, patetik coşku ile var kılmak, hayat enerjisini israf ederek yaşam alanlarına dağıtmak yerine ölen sevgilisi Diotima'nın da ona tavsiyesi olan hayatını daha sessiz sakin bir şekilde geçirme önerilerini kabul eder. Hakikat belki de bu kadim harabeleri andıran yerde, bu küllerde, bu enkaz yığınlarında bir Zümrüdüanka olup orada dingin, sessiz, münzevi bir yaşantı sürdürmektir. İnsan ancak bu şekilde kendini gerçekleştirmenin yolunu bulabilir. Yara bellidir, merhem de bellidir. Hyperion yeniden bu kadim harabelere doğru yönelir ve orada varlığını gerçekleştirmeyi dener.

X. Kendini Bir Yanardağa Gömmek: Empedokles'in Ölümü

Drama, bir efsaneye göre kendini Etna yanardağına atan Agrigent'li presokratik filozof Empedokles'in son günlerini gözler önüne sermektedir. Hölderlin'in, Diogenes Laertius'un "Bilinen Filozofların Görüşleri, Özdeyişleri ve Yaşamları Üzerine" adlı kitabından esinlendiği ve Empedokles'in hayatını okuduğunda oradan etkilendiği söylenir.

Drama, 1797 yılında 1800lü yıllara kadar kaleme alınmış, "Hyperion"dan sonra oluşmuştur ve Hölderlin bu çalışmasını basılı olarak görememiştir. El yazmaları, fragmanlar halinde toplu ve düzgün bir nüsha olarak bırakılmadığından daha sonra Hölderlin uzmanları üçe yakın "Empedokles" metni oluşturma imkânı bulmuşlardır. El yazmalarından yeniden şekillendirilen bu drama Hölderlin'in yine söz konusu drama üzerine birçok taslak, kuramsal yazı, notlar bıraktığından kafa karıştırmaktadır. Beş sahneden oluşan ve Henry Gontard'ın da bizlere bıraktığı verilere dayanarak Hölderlin'in "Empedok-les'in Ölümü" trajedisinin bir "Frankfurt planı" elde edilmiştir.

Homburglu zamanlarda "Hyperion" ile birlikte Hölderlin'in zihninde akan bir başka proje de "Empedokles'in Ölümü" adlı yas oyunudur. "Hyperion"un içinde, Etna'ya kendini atan Empedokles'ten söz edi-

lir. Hyperion, Etna'da olduğunu, orada aklına artık zamanı saymaktan bıkan, dünyanın ruhuyla barış içinde büyük Sicilyalı'nın geldiğini, kendini o muhteşem alevlere nasıl da attığından söz eder. Bu konuyu 1797 yılında yazdığı bir od'unda da aynı başlıkla kaleme almıştır. Homburg gezilerinde ortaya çıkan bu fragmanlar kendini imha yoluyla doğayla topyekûn bir birliği de kendine konu edinir.

Stephen Wackwitz, Hölderlin'in trajediyle uğraşmasını idealizmde de mutat olduğu üzere "trajik felsefe" geleneğinin bir devamı olarak görür. Schellinglerin, Hegel'in, Solger'in de üyeleri oldukları bu tür şiirin, edebiyatın doruğu olduğu söylenir.[16] "Yaşayan Bütün İdeali" yani mutlak, en iyi şekilde idillerde değil yas oyunlarında yani trajedilerde ortaya konur.

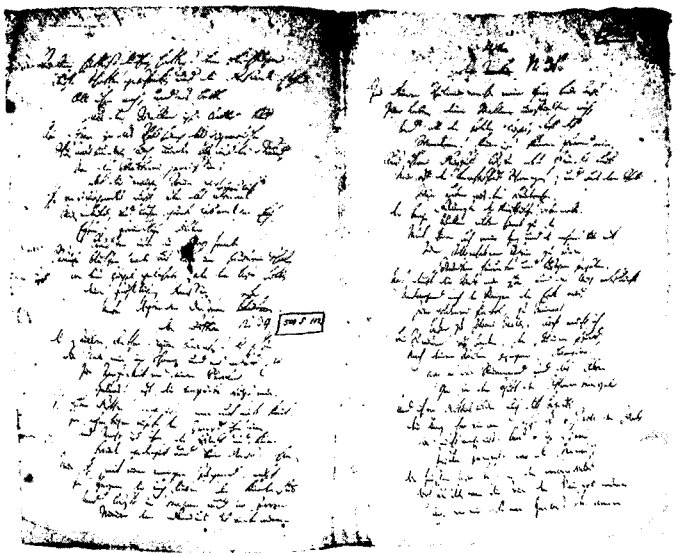

Empedokles'in konusun-konusunda zaten öznenin kendi imhasını daha doğrusu kendi varlığını mutlak olanda, kadim olanda, alevde, ateşte daha doğrusu 'anasır-ı erbaa' içinde eritmesi konusu vardır. Hayatın, o yüce idealizmin ve mutlağın unsurları olan su, hava, ateş ve toprak sacayaklarından ateş ve

[16] Stephan Wackwitz, a.g.e., s.99

alev önemli bir sacayaktır. Volkanik bir yanardağ her şeyden önce ateşin mutlak halidir ve bir filozof şayet doğayla bir bütün olmak isterse kendi varlığını Etna'ya, bir yanardağa ve ateşin cehennemsi alevlerine teslim ederek kendini mutlakta var kılar. Bu tema ve konu sadece Hölderlin'in eserlerinde leitmotif olarak önümüze çıkan tema değildir. Bu, o döneme ait bir felsefenin, Romantik felsefenin önemli bir izleğidir de.

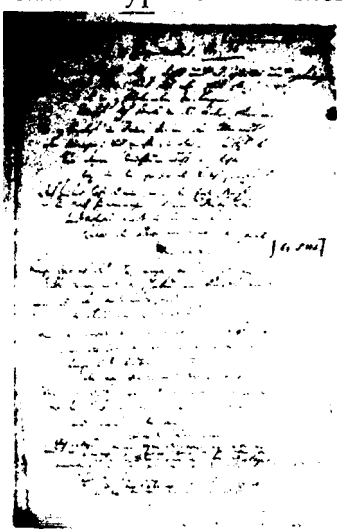
Empedokles MÖ. 490-430 yılları arasında Sicilyalı Agrigentum yurttaşıdır. Empedokles, aynen Hölderlin gibi doğayı çok sever her şeyden önemlisi de doğa düşünürüdür. Maddenin dört hali, dört unsurunu eserinde birlik-te ele alan Empedokles insanın içindeki duyguların bunlarla bağlantısını da irdeler. Sevgi ve nefret, bu dört temel unsurla bir illiyet bağına girer, onlar da maddeyi meydana getiren temel öğelerdir. Seçkin bir ailenin oğlu olan Empedokles siyasi aktiviteye de sahip olmuş, demokratik eğilimli, bilgiye değer veren önemli bir filozoftur. Sadece filozof olarak değil zamanında politikacı, retorisyen hatip, büyücü ve sahir, olimpik oyunlarda araba sürücüsü olarak bile ödül kazanan biridir.

"Empedoklesin Ölümü" adlı trajedinin gerilim noktası tanrıların bile muhabbetini kazanmış bu kişinin onlarla bağlarını yitirmesidir. Elbette trajedi Empedokles'in doğayla da bağlarını yitirmesi sonucu ilkin toplum tarafından dışlanmasını ve kendini Etna yanardağına atmasını konu alır. Bir trajedi için temel izlekler olacak birlik, ayrılık, mutlak olarak doğa ve trajik ölüm Empedokles'in gerçek hayatında vardır ve drama için de biçilmiş kaftandır. Organik ve aorjik olanın kavgasından, yani organiği temsil eden düzenler, kültür, bilinç dünyasıyla aorjik olanı temsil eden sonsuz, yaratıcı, sınırsız doğanın birbirinden ayrılmasından, aralarında geniş yarıkların oluşmasından, uçurumların olmasından trajedi doğmaktadır. Wackwitz'e göre trajedi, mutlaktan Empedokles'in birey olarak kendini uzaklaştırdığı, bunların birbirinden ayrıldıkları yerde belirir. Birbirinde yitmiş şeyler

kendilik bilincine sahip değillerdir. Birdirler, aynidirler. Ayrıldıklarında özdeşlik sorunu devreye girer ve tanımadıkları, daha önce belki de hissetmedikleri bir duyguyu yaşadıklarından çıplak kalırlar, hayretle farkındalığa varırlar. Bu kopuşu, kopmayı gösterdiği için trajik olandır.

Hölderlin'in, belki de Romantik dönemin trajik karakterlerinin çözülmeyi sağlamak için kendilerini kurban etmeleri de dikkate değer bir konu olarak önümüzde durmaktadır. Sadece Empedokles'in hayatında ve kendini Etna'ya atışında değil, "Hyperion"da Diotima'nın kendini feda edişinde, Hyperion'un ustasının, Alabanda'nın ölümünde; Hyperion'un kendisinin yine roman sonundaki gerçekliği muhkem kılmak ve çözülmeyi gerçekleştirmek için felaket topraklarına geri dönüşündeki bu durum, Etna yanardağına ilerleyen Empedokles'in durumundan pek ayrı görülemez. Hyperion karakteri için zaten Yunanistan harabe haliyle Etna'dan farksızdır. Burada temel izlek kendini "anasır-ı erbaa"da (ateş/Etna) ya da Yunanistan'ın harap topraklarında (toprak/Yunanistan) kendini doğayla ayni kılmaktır. Mutlakla bir olmak, onda yok olmaktır.

Eserde bu toplumla iyiden iyiye anlaşmazlığa düşen başkahramanın ondan izole oluşuyla, ken-

dini doğanın dört unsuruna terk edişiyle ve sonunda bunu kendini Etna yanardağına atmasıyla verilir. Eser bu bağlamda öğrencisi Pausanias, kendine güvenen ve daimi öğrencileri Panthea ve Delia; her esas oğlanın bir yan karakteri olduğu için rakibi Archon Kritias, kendisi gibi erdemin ve münzeviliğin peşinde olan manevi alanda rekabet ettiği rahip Hermokrates, çiftçiler ve kölelerden oluşur. Empedokles birinci ve ikinci sahnede rakipleri ve kendini sevenler tarafından sözlü olarak olumlu olumsuz yargılarla eleştirilir. Hakkında çok şeyler söylendikten sonra üçüncü sahnede hele de o uzun monologda kendini doğaya nasıl da vakfettiğini bizlere anlatır. Doğaya kendini vakfediş ve yönelme aslında tanrıyı arama anlamı içerir. Panteizmin belki de kendini açığa çıkardığı bir durumdur bu durum. Dostlarının Empedokles'i yeniden panteizmin kollarından profan ve dünyevi olana geri çekme çabaları beyhudedir. İkinci bölüm ise Etna yakınlarında bir kulübede başlar. Öğrencisi Pausanias, Empedokles'i doğayla ve tanrıyla bir olma fikrinden caydırmaya onu geri götürmeye çalışır ama Empedokles kararını vermiştir. Daha sonraki bölümlerde de Pausanias'ın umutsuzlukla ustasını kurtaramamış olmasının yürekte acısıyla Etna'dan uzaklaşmasını, yolda Panthea ve Delia'yla karşılaşmasını, onlara durumu anlatmasını sunar metin bizlere. Her halükarda "Empe-dokles'in Ölümü" trajedisi hangi nüshası ile olursa olsun Hölderlin'in fragman dahi olsa romanından sonra bir trajediyi nasıl yazdığı üzerine elimize geçmiş önemli bir örnektir.[17]

[17] Stephen Wackwitz, a.g.e., s.136

XI. Hölderlin Şiiri

Hölderlin'in şiire başlaması erken yaşlarda olur. Gençliğinde şiire yeteneği olduğunu keşfettiğinde, şiirle varlığını sürdüreceğine ve içinde de şiire karşı delicesine bir aşk olduğunu hissettiğinde manastır okuluna gittiği yaşlardadır. Bu dönemi Hölderlin'in "erken dönemi" olarak isimlendirilir. Maulbronn dönemine denk gelen ve Maulbronn'da bir dergide yayınlanan şiirleri içerik olarak da, kalite olarak da daha sonra kendisini geliştireceği üniversite yılları da sayılacak Tübingen yıllarındakilerden ayrıdır.

Klopstock hayranlığı ve yanından ayırmadığı Klopstock şiirleri ve Stolberg etkisiyle ördüğü dizeleri bu dönemin temel gençlik şiirleridir. Çok değişik konularda ama idilik ortamlardan, Tübingen, Maulbronn, Neckar ırmağı havzalarından esinlenen, o yerlerin dokusunu şiire harmanlayan şiirlerdir bunlar. Genelde döneminde şiirlerde kullanılan dörtlü ve sekizli kafiyelerle, dini konuları da içinde barındıran ama Kadim Yunan dokusunda, Helen dönemi etkisinde görülen ölçülerle, serbest vezinle şiirlerini yazar.

Württemberg'de 1780'li yıllarda Romantik dönemin doğurganlığından dolayı da edebi alanda bir hareketlilik göze çarpar. Hölderlin'in ve Neuffer'in çıkmasında yardımcı oldukları ama asıl kurucusunun ve

sahibinin Staeubbler olduğu "Schwabischen Muselmanach", Hölderlin'in gençlik dönemi şiirlerinin görüldüğü dergi olur. Bu şiirlerde Klopstock etkisi ne kadar belirginse, Schiller etkisi hatta "Götting Hainbund" etkisi de bir o kadar belirgindir. Çevresine ithaf ettiği şiirlerin yanında Osian etkisi, Helen etkisi de yadsınamaz. Wieland'ı, Goethe'yi okuduğu ama onlardan etkilenmediği de gözden kaçmaz. Stephan Wackwitz, Hölderlin'in en çok da Klopstock'tan etkilendiğini, şiirinin sadece süslü özelliklerini ondan değil Hıristiyan pietist, dindar övgünün duygusallıkla harmanlanmasını da ondan aldığını dillendirir.[18]

Hölderlin'in erken ilahileri ABAB şeklinde çapraz kafiyeyle oluşturulmuş, jambus vezniyle yani ilki vurgusuz ikincisi vurgulu dizelerden kotarılmış şiirlerdir. Tübing Vakfı döneminde Hölderlin bu tarz şiirleri yazmayı sürdürmüş, bu yüzden de genelde bunlara "Tübing İlahileri" adı da verilmiştir.

Aslında Kadim Yunan tanrılarının yüceliğini, tanrının mutlaklığını kendine şiar edinen ilahiler, tanrısal olana dizili övgüler olarak yerlerini alırlar. Kutsalın kendisi ya da kutsalın aparatlarını işlerler. Helen tanrıları, Olymp dağı ölümsüzler, yarı ölümlüler oradan da Hristiyan dinine inilecek olursa Hz. İsa ve Meryem ana konusu ilahilerin temel konularıdır. Zaten ilahilerin tarihine bakılacak olursa hep sakral konuları ele almadıkları da görülecektir. Zamanla ilahilerin mut-

[18] Stephen Wackwitz, a.g.e, s.55

lak metafiziktense profan temalara, seküler sorunlara indikleri görülecektir. Hep ilk hallerini korumadıkları, oluştuğu türün şiddetini tarihi boyunca içermediği ve gelişen zaman, dönüşen çağla birlikte de dünyevi temalara yakın ama yine sakral sorunları ele alan şiirler yazılagelmiştir. Wackwitz'in de dediği gibi Hristiyan dogmanın sübjektif olarak içkinleştirildiği ya da idealist açıdan farklı yorumlara tabi tutulduğu, akılsallaştırıldığı, panteist olarak yeni yorumlara tabi tutulduğu görülecektir.[19] Bu dönüşümler nelerdir diye merak ediyorsak, Helen dönemin ya da Hristiyanlığın tanrılarının, mutlağın yerini güzellik, uyum gibi ideallerin aldığı görülür.

Yaşadığı dönemlerde komşu ülkede gerçekleşen Fransız devriminin sosyal etkisi ve insanlığa getirdiği değerlerin sadece Almanya'ya değil dünyaya etkisi, özgürlük, kardeşlik, eşitlik kavramlarının Almanya'da da hükümferma olan ilkeler haline gelmesi ile bu coşkuyla yazılan şiirsel doku aslında yine erken Romantik ve Romantik dönemde çağı etkileyen ve nerdeyse çağın temel izleği de olan "birlik fikri" ile de serpilir. Bu "birlik fikri" sadece Hölderlin'i değil çağın en büyük şairlerini de etkilemiştir ve şiirlerde, dramalarda temel izlek olmuştur. Maddenin dört unsuru olarak addedilen ateşin, havanın, suyun ve toprağın bir mutlağın ve metafiziğin cüzleri olduğu, aslında bu unsurlarda yiten öznenin mutlakla hemhal olacağı fikrini de barındırıyor bu fikir. Mutlak, bütün

[19] Stephen Wackwitz, a.g.e, s.56

canlıların uyumlu birliğiyse, cüz küll'de, küll cüz'de saklıysa, mikrokozmos makrokozmos'ta eriyebilir. Panteist görüş de bir anlamda bunu imler. Bir damla, okyanusta nasıl yiterse; insan, Empedokles gibi alevde, yanardağda yitmelidir. Ancak doğada yiten beden, kendini doğaya eklemleyen beden mutlak olanla ayni olabilir. Tübing dönemi yazılan ilk ilahilerin de konusu bu birlik fikridir. "Uyum Tanrıçası" adlı şiirde birlik "Urania" olarak adlandırılır. Şiirler genelde tiran karşıtı bir söylemle biter. Tübing ilahilerinin konuları; güzellik, özgürlük, dostluk, aşk ve cesarettir.[20]

Stephen Wackwitz, bu ilk dönem şiirleri, Hölderlin'in erken şiirlerini somut olanda, anlamlı olanda fazla zengin bulmaz. Doğa, toplum ve politik olan, bu şiirlerde silik bir şekilde yansıtılır. Hölderlin bu erken dönem şiirsel eserlerin zeminsizliği nedeniyle buhran yaşamış, bu nedenle de "birlik fikri"ni zihninde pekiştirmek için daha fazla felsefeye dalmıştır.[21]

Hölderlin'in od'ları da ilahileri gibi gençlik dönemlerinde belirmeye başlar. Yüzyılın başına gelmeden Hölderlin sadece "Hyperion"u değil "Empedokles" metnini, ilahileri ve de od'larını yazacaktır. Geleneksel Alman şiirinde od'lar yazılmış, köklü bir mazi olmasına rağmen yerine Klopstock'ta nefes alma imkânı bulmuş, Goethe ve Schiller de bu türü denemiş ama Hölderlin'e kadar geldiğinde biraz daha unu-

[20] Stephen Wackwitz, a.g.e, s.58
[21] Stephen Wackwitz, a.g.e, s.60

tulmuş ve derkenar edilmiş bir tür olarak yeniden canlandırılmıştır.

Hölderlin'in, od'larında da yeni bir biçim ve söyleyiş bulmak için çalışmalar sürdürdüğü görülür. Derin felsefi okumalarını gerçekleştirdiği demlere Susette Gontard'la birlikte yaşadığı aşk hayatı "Diotima" olarak od'larına girmeye başlar ve od'un tür ve söyleyişine aşkı katar. Bu söyleyiş de bir yenilik taşır.

Wackwitz, Diotima tipolojisinin ve karakterinin Frankfurt dönemlerinde birlik idealinin edebi cismi olarak belirdiğini vurgular. Diotima, "Venus Urania"dır. Göksel cennetsi bir güzelliktir. Göksel cennetsi bir aşkı da imler. Güzelliği yitirilmiş köken birliğin dünyevi güzelliğidir. Bu yitik köken-birlik sadece Hyperion'un değil birçok Hölderlin ilahisi ve od'unun da merkezinde yer alır.[22]

Hölderlin yüzyıl başında (1800) elbette farklı vezinleri, kafiyeleri deneyerek bunlardan uyaksız koşuk ve vezni, iki farklı vezinli mısralardan oluşan beyitleri, hegzametreyi, ilahileri aşk, acı ve ayrılık temaları üzerine inşa eder. Hölderlin od'ları her ne kadar iki kategoriye ayrılsa ve "erken od'lar", "geç od'lar" diye tasnif edilse dahi bunların temel felsefesinin birlik fikri, mutlakta erime fikri, küll'de yok olma fikriyle bağdaştığını söyleyebiliriz.

Hölderlin'in yine Helen düşüncesinden serpilip gelen ağıtlar da yazdığı ve bu ağıtlarda kendi dini ve

[22] Stephen Wackwitz, a.g., e. s.90

metafiziki duygularını dillendirdiği görülebilir. "Gezgin", "Yurdavarış" gibi önemli ağıtlarını yüzyıl başlarında çoktan kaleme almıştır. Zihninde ağıtlara da biçim olarak nasıl yenilikler getirebileceği gezinmektedir. Antik Yunan ağıtlarına Romantik dönemin konularını ve biçimlerini harmanlama yoluyla sadece biçimsel olarak değil konu olarak da -aşk konusunu örneğin- ağıtların içine eklemleme imkânının olup olmayacağını düşünür.

Ağıtların pastoral şiirlerden, kır manzaralarını anlatan şiirlerden doğaya dayalı olarak ayrıldığını Schiller "Saf ve Düşünceli Edebiyat" adlı çalışmasında açma fırsatını bulmuştur. Doğaya ve ideal olana yakınlıkları ve mesafeleri, ağıtı ağıt ve pastoral şiirleri de pastoral şiirler kılmaktadır. Doğaya hem de ideal olana lirik benin mesafesi şayet bu iki türü oluşturuyorsa Hölderlin her iki türde de şiirler yazmıştır.[23]

Hölderlin'in geç şiirlerinde, erken şiirlerinde olduğu gibi elbette kasideler, methiyeler yer alır. Tanrısal görünümler, daha doğrusu Antik Yunan panteonunda tanrı mucizelerinin görülmesinin estetik bir şekilde biçimlendirilmesi, mutlağın ifade ediliş şartlarıyla, imkânlarıyla, tehlikeleriyle uğaşmıştır. Toplumal yaşam biçimleri hele de şairlerin peygamber ve din adamı, papaz olmaları da ilkelerden biridir.[24] Wackwitz, Hölderlin şiirinin geç dönemi belirtileri olarak serbest ritmin kullanışını ön plana çıkarır.

[23] Stephen Wackwitz, a.g., e. s.105

[24] Stephen Wackwitz, a.g., e. s.118

Goethe ve Schiller bunu Pindarus'un etkisiyle Alman edebiyatına sokmuş ve Pindarus gerçekten de Hölderlin için çok önemli bir şair özelliği taşımıştır. İlk geç şiirlerinde Pindarus etkisi çok belirgin bir şekilde görülür.[25] Bu etki sadece Pindarus'un şiirlerini kurduğu ölçüleri ve kafiyeleri şiirine almakla değil, daha sonra ondan çeviriler yapacak ölçüde sürer.

Hölderlin'in Helen zihin dünyasından, Kadin Yunan şiir ikliminden şiirlerini batıya, "hesperik olana" çevirmesi de geç dönem şiirlerine denk düşer. Bir ömrün verildiği ideal devlet düzeninin, ideal yaşam mekânının Helen toprakları ülküsünden anavatana ve anavatana ait olan her şeye, vatanında akan ırmaklara, dağlara, engin çayırlara, anavatan hüznüne, melankolisine şiirinin dönüşmesi gecikmez.[26] "Germanya" böylesi bir şiirdir. Antik Yunan tanrılarının haşyetini ve iklimini, hayran olunan o habitusu terk edip ayakları yere basan bir anavatan düşüncesine çağırır bizleri. Germanya'ya, Almanya'ya ait güzellikler, iyilikler ön plana çıkarılır. Hölderlin'in göğü, Helen göğü değil Almanya, Germanya göğüdür artık.

Hölderlin'in mutlağı da ilerleyen zamanlarda değişim göstermiştir. Eskiden hele de ilk şiirlerinde kaleme aldığı ve kendisinin şiire aktardığı mutlak eşyanın ve maddenin dört unsurunu da içinde ihtiva eden topyekûn ve insanların kendisinde eriyip gittiği mutlakken, sonra felsefi bilgilerin çoğalması nedeniyle in-

[25] Stephen Wackwitz, a.g., e. s.119

[26] Stephen Wackwitz, a.g., e. s.119

sanlık ideallerinden sapar. Bu Hölderlin'in panteist düşüncesinde de bir yarılmanın olduğunu gösterir.

Hölderlin'in nerdeyse tüm şiirlerinde, bunlar ilahi, kaside, od ya da ağıtlar olabilir, hemen hemen hepsinde bir mutlak, bir tanrı düşüncesi kesinlikle yer alır. Lirik benin dindarlığı, panteist düşüncede olsun ya da olmasın mutlakın kesinlikle mutlak olmayanla, küll'ün cüz'le, tanrının insanla diyaloğunu varsayar. Çıkmaz bir sokak olan ve kendisinden başka kimseyle diyaloğu olmayan, yukarıda hazır ve nazır bir tanrı algısı, daha doğrusu yarattığı kullarıyla diyaloğa girmeyen ve ilişkiyi reddeden, yarattıklarını aşağılayan ve yok sayan bir tanrı algısı hele de geç şiirlerinde hiç belirmez. "Mnemosyne", "Ceket", "Yunanistan", "Elbise", "İnsan Hayatı" şiirleri böylesi bir tanrı idealini ortaya koyar.

Yine Wackwitz bilgilerine yaslanacak olursak artık sakrallıkta etkisini kaybetmiş ama anavatan vurgusu yapan Hölderlin geç şiirlerinde şairin rolü yeniden biçimlendirilir. Şair artık din adamı olmuştur. Görevi kutsal ve mutlak olandan bilgileri halka indirmek olan peygamberimsi kâhin konumuna yükselmiştir. Epifanik duyguları müjdeleyen peygamber konumundadır. Bu görev kutsaldır, şereflidir ama tehlikelidir. Tanrının suretini, varlığını aracılar vasıtasıyla ve dolaylı olarak alan şair için bir tehlike yoktur, ne zaman ki bu durum tanrının suretini ve varlığını aracısız, dolaysız almak derdine düşerse ölümlü biri için durum tehlike arz eder. Tanrının şair için ve de pey-

gamber için, artık din adamı olmuş biri için bu korkunç, yıkıcı, yok edici görünümü ateş izleğiyle gün yüzüne çıkar. Bu lanetli ateş elbette göksel ve mutlaktan bir şeyler taşımasına ve ölümlü insanoğlunu, faniyi tanrısal bir kayrayla kucaklamasına rağmen onun ölümü olur. Yok oluştan ne yazık ki kurtulamaz.[27]

Tanrının o mutlağın insan için korkunç bildirilerini insanlara aktaracak kişiler biraz seçilmiş kişilerdir. Bunlar kahramandırlar. Hölderlin'in geç dönem şiirlerinde ne insan, ne tanrı, yarı tanrı karakterlere rastlanır. İnsandan ve tanrılardan özellikler taşıyan bu tipler, kahramanlar yarı tanrılar, tarihsel bakımdan anavatana ait Konradin, Ulrich von Wüttemberg tipolojileri; Herakles ve Dionysos gibi Kadim Yunan, Helen tanrıları; "Christus" yani Hz. İsa gibi Batılılar için çok çok önemli şahsiyetler de şiire dâhil edilirler.[28]

Hölderlin şiiri dendiği zaman idilik daha doğrusu pastoral bir ırmak şiir olan "Düğün Günü Öncesi Emilie" adlı şiiri gözden kaçırmamak gerekir. Hölderlin'in "Düğün Günü Öncesi Emilie" adlı pastoral ırmak şiiri uyaksız vezinle yazılmıştır. 1799 yılında kaleme alınmış ve Neuffer'in dergisinde yayımlanmıştır. 18. yüzyılda oldukça popüler olan idiller, yani bir nevi pastoral şiirler burjuva hayatına, burjuva ve küçük burjuva perspektifinden, içerden bakma-

[27] Stephen Wackwitz, a.g., e. s.122
[28] Stephen Wackwitz, a.g., e. s.123

yı öngörmektedir.[29] İnsanların o dönemde yaşadığı uçuk bir yaşantıyı değil, normal Alman yaşantısını ideal gerçekliğiyle ele alan ve onu kafiyesiz bir vezinle dillendiren bir tür olması bakımından da önemlidir.

Yaşayan bir bütün idealini yansıtan idiller ve trajediler mutlakla korku ve sevgi bağlamında ayrılırlar. Trajedi mutlağın evreninde ondan bir cüz olmanın getirdiği dehşetle korkuyu kendi türünün malzemesi yaparken, idil yine bu mutlağın, "accident olanın" evreninde korkusuz gezinir. Aşkla, sevgiyle içinde barındırdığı hayata anlam katan şeylerle ondan topyekûn korkmaz ve bir tür olarak içinde umut barındırır. Sonunda da zaten bu mutluluk bilinci türü idile, pastoral mutlu evrene, trajediyi ise korkunun daimi olması babında yıkıma, felakete sürükler.

"Emilie"nin, "Hyperion" metniyle elbette ortak yanları olduğu kesindir. Her ne kadar Emilie karakteri bir kadın olsa da "Hyperion" temasıyla çokça benzerliği vardır. Wackwitz'in tespitleri ile konuya bakacak olursak "Hyperion"da bayan kahramanımız Diotima ölürken, Emilie kendi idealini gerçekleştirmek için ölmez. Nişanlanır. İdeal, yerle yeksan olmaz, gerçekleşir.[30]

Çok sevdiği Kardeşi Eduard'ı kaybeden Emilie babasıyla bir geziye çıkar. Varus savaşlarının olduğu yer-

[29] Stephen Wackwitz, a.g.e., s.96
[30] Stephen Wackwitz, a.g.e., s.96

de Eduard'a çok benzeyen Armenion'la karşılaşır. Onu takip eder, gittiği yere gider. Birbirlerine aşık olurlar. Nişanlanırlar. "Hyperion" gibi mektup roman değil de mektup idil olan bu metin Emilie'nin arkadaşı Klara'ya yazdığı yedi mektuptan oluşur. Gerçeklik idealini ya "Hyperion"daki Diotima gibi yıkıma ya da Emilie idilinde olduğu gibi mutluluğa çevirme imkânı şairin kendisine sunulmuştur. Sadece tipolojiler değil mekânlar da eski ve kadim bir uygarlığı müjdeledikleri ve ideal olanı imledikleri için de seçilir. "Hyperion"daki Yunan Helen toprakları ve "Emilie"deki Korsika bu bağlamda tesadüfi olarak seçilmemişlerdir.[31]

Gustav Schwab

Wackwitz, "Düğün Günü Öncesi Emilie" adlı metnin çokça otobiyografik unsurlar içerdiğini söyler. Hölderlin'in diğer metinlerinden daha fazla otobiyografik unsurların dağılımı ise şöyledir: Eduard ismi, Hölderlin'in "Eduard'a adlı od'unda kendisinden söz ettiği dostu Sinclair'e atfen verilmiştir. Emilie'nin kardeşiyle olan benzerliği gerçek yaşantıda Diotima'nın Susette Gontard'ın kardeşi ile olan

[31] Stephen Wackwitz, a.g.e., s.97

benzerliğiyle kesişir. Emilie de Susette gibi Frankfurt yakınlarında oturur, mektuplaştığı arkadaşı Schwaben'de ikamet eder.[32]

Hölderlin şiirlerinin basılmasında Gustav Schwab'ın ve Ludwig Uhland'ın büyük bir katkısı vardır. Bunların yanında şiirlerin toparlanmasında bir araya getirilmesinde Mayer, Kerner, Theodor Schwab, Waiblinger, Zimmer gibi yazar ve şairlerin de paylarını unutmamak gerekir. Hölderlin'in Scardanelli'ye döndüğü demler, şiirler anlaşılmaz hal alır. Sıkı bir imgeden sonra, zihin ve akıl şiiri tamamlamaya güç bulamaz. Çağrışım zinciri, bulduğu güzel imgeyi topyekûn bir şiir varlığına çeviremez. Carl Litzmann, Hölderlin'in geç şiirlerinde "yüce fikirlerin en fakir ve sefil enkazı görülür" demiştir.[33]

Ludwig Uhland

Hans Bethge ise Hölderlin'in poetikasını kısaca şöyle belirler: yalnız, halkın duyuşuna adanmış, acılı ve elemli bir büyüklüke şekillenen, Helen dönemi açıklık ve berraklıkla bezeli, Alman anavatanını kendine mekân kılmış şiirlerdir bunlar.[34]

[32] Stephen Wackwitz, a.g.e., s.96

[33] Carl Litzmann, **Friedich Hölderlins Leben, In Briefen von und an Hölderlin**. W. Hertz Verlag, Berlin 1890, s.665.

[34] Hans Bethge, a.g.e., s.60

Hölderlin'in müzik duyarlılığı yani müziğe yatkın kulağı onda deruni ahengi bulmayı da kolaylaştırır. Şiirde iç musikiyi ve ritmi, usülü, ölçüyü ve şiirin kendi kalp çarpıntısını sözcüklerle örmeyi bilir. İster od'larında, isterse de ağıtları ya da kasidelerinde olsun hepsinde bu iç ritim çok rahat görülebilir. Şiirlerindeki armoni ve ahenk çok inceliklidir ve Helen kökenlidir. [35]

Anavatan hasreti, aşk ıstırabı ve sıkıntısı, Bethge'nin de tarifiyle Hölderlin şiirini "Helen biçimiyle Alman ruhunun bir karması, birleşmesi" kılmıştır. Lirik doğa duygusu, daha doğrusu şiirini ördüğü doğa duygusu Alman bir felsefe zeminine dayanır. Mutlağa özlem duyan ve lirik öznesinin de bu metafizik, gerilimi hissettiği şiirlerdir Hölderlin şiirleri. Bethge, genç mistik Hölderlin'i böyle görür. Köküne kadar lirik olduğuna vurgu yapar Hölderlin şiirlerinin.[36]

[35] Hans Bethge, a.g.e., s.60
[36] A.g.e., s.66

XII. Ruhu Bir Nar Gibi Açmanın Yolları: Hölderlin'in Mektupları

Başka belki de hiçbir dönemde edebi türlerden mektup Deha Çağı, Romantik dönem ve "İleri Atılış ve Baskı" döneminde olduğu kadar öne çıkarılmamış ve sevilmemiştir. İnsanların birbirleriyle iletişimlerini sağlayan önemli bir araç olan mektup, 18. yüzyılın edebi türü olarak ön plana çıktı. Mektup zamane iletişim aracıydı ve bugün nasıl akıllı telefonlar revaçtaysa, o dönemde de insanlar haberleşme usulü ve yöntemi olarak mektubu seçmişlerdi. Haliyle sosyal bir gerçekliğe sahip olan bu davranış eğlencelik edebiyata, insanın vaktini iyi geçirmek için yöneldiği edebiyata da yansımış oldu. Mektup romanlar türedi. Mektup romanların iyi örnekleri verildi. Entelektüel ruhun da önemli bir sağaltım aracı haline geldi. Karşılıklı olarak anlaşmak isteyen insanların duygularını, düşüncelerini, hissettiklerini, coşkularını, hüzünlerini, duygularının yetmiş rengini aktaran bir aracı oldu. Gellert'in başlattığı, mektubun zamane kuramsal yazıları, mektuba verilen değer, romanlarda da bu türü uygulama alanını açtı. Richardson'un 1740 yılında kaleme aldığı "Pamela"sı, Jean Jacques Rousseau'nun 1761 yılında çıkardığı "Yeni Heloise"i, Goethe'nin Richardson'dan otuzdört, Rousseau'dan da onüç sene sonra yazdığı "Werther"i, Hölderlin'in "Hyperion"u yazmasının yolunu açtı.

Hölderlin'in mektup romanı "Hyperion", trajedisi "Empedokles'in Ölümü" yanında yaratıcılığın önemli bir yekûnunu kendi döneminde değil de ondan sonra derlenilip toparlanmış mektupları oluşturur. Sistematik bir mektup değerlendirilmesi ne yazık ki Hölderlin yaşarken değil onun ölümünden sonra, dostlardan, annesinden ve mektuplaştığı kimler varsa hepsinden elde edilen mektuplar derlenerek yapılmıştır. Wackwitz, 1785 yılından 1804 yılına dek Hölderlin'den 247 mektubun elimize ulaştığı bilgisini sunar bizlere. Dieter Burdorf ise Hölderlin biyografisinde elimize 315 mektubun geçtiğini söyler. Ailesine hele de babasız kaldığı için, evin ve ailenin geçimini üstlendiği annesine mektupları vardır. Hölderlin yakışıklı ve karizmatik bir kişiliğe, tipe sahip olduğu için hayatında elbette sevgilileri olmuştur. Bunlardan Hölderlin biyografisinde üzerinde en çok durulan, etki bakımından Hölderlin ruhunda derin yaralar açan Diotima yani Susette Gontard'dan elimizde ne yazı ki fazla mektup kalmamıştır. Yitip giden, zamanında derlenip toparlanılmayan, ondan önemlisi de yasak bir aşkın delilleri olduğu için belki acilen imha edilmiş bu mektuplardan sadece 4 tane örnek olarak bizlere ulaşmıştır. Dostlarına, arkadaşlarına yazdığı mektuplar ise elimizdedir. Bunlardan Neuffer, Ebel, Hegel, Schiller, Böhlendorff önemli yazar ve filozoflardır. Hölderlin bu mektuplarında edebiyat, sanat, mimari, doğu ve batı sanatı, poetika, güzel sanatların her türü üzerine önemli mektuplaşmalar gerçekleştirmiştir.

Hölderlin'in annesine yazdığı mektuplar elbette anne oğulun dertlerini anlatan mektuplardır. Annesinin Hölderlin'in rahip olması üzerine baskılarıyla onun bu baskıyı püskürtme isteğinin de belki dökümleridir. Duygusal olarak çok yoğun, bir oğlun anneye karşı saygıda kusur etmeden ama onu kırmamanın da yollarını arayarak kaleme aldığı mektuplarda Hölderlin'in rahip mesleğiyle gireceği pietist dünyanın karanlıklarında kendisini bekleyen korkunun izleri vardır. O korkularını açar, mutluluğun yollarını aramasında annesinden yardım diler. Yazmayı nasıl arzu ettiğini, özgürlüğe düşkünlüğünü, mektuplarında dillendirir. Annesinin elde garantilenmiş rahip yaşantısını övmesi ve onu yurda davetiyle, Hölderlin'in geleceğe dair sonsuz projeleri, görüşleri, düşünceleri mektuplarda karşılıklı tartışmaya açılır. Bunun haricinde elbette Hölderlin manastır dönemlerinde arkadaşı Immanuel Nast'a, aşk mektupları örneği istenirse Immanuel Nast'ın kuzeni Luise Nast'a, kendi kız kardeşine, üvey erkek kardeşi Karl Gok'a mektupları unutulmamalıdır.

Hölderlin'den onbir yaş büyük Schiller'in Hölderlin'e yazdığı mektuplar dikkat çekicidir. Karşılıklı mektupları her ne kadar Schiller'in etkin olduğu, adeta mektupların söylem sertliğinden bir baba sertliğinin de sezildiği mektuplar olarak görülebilir. Daha sonraları Jena'dan uzaklaşıp kaçmasında yine Schiller'in Hölderlin'in zayıf karakteri üzerine baskısı etkili olacaktır. Bunun mektuplardaki yansımasını farklı beklememek gerekir. Schiller, Hölderlin'den yaş olarak

büyük, manevi anlamda bilgi ve episteme olarak da zengin olduğunu mektuplarında baba modeli tavırlarıyla ve baskılarıyla hissettirir.

Goethe

Hölderlin'in mektup tasnifleri söz konusu olduğun-da, Paul Raabe'nin tasnifine değinmeden geçemeyiz. Gerçi yukarıda az çok o tasnifi vermiş olduk ama Raabe, Hölderlin mektuplarını "aile mektupları", "dostluk ve arkadaşlık mektupları", "aşk mektupları" ve "entelektüel mektuplaşmalar" olarak tasnif eder. Aile mektupları doğal olarak anneye, kız kardeşe, kardeşe yazılan mektupları; dostluk mektupları, Neuffer'e, Hegel'e, Schelling'e, Landauer'e; aşk mektupları Susette Gontard ve Luise Nast'a yazılan mektuplar; entelektüel mektuplar ise Schiller, Niethhammer, Ebel gibi dönemin önemli yazar ve filozoflarına yazılan mektuplardır.[37]

[37] Dieter Burdorf, **Friedrich Hölderlin**, C.H.Beck, München 2011, s.30

XIII. Hölderlin'in Felsefi ve Estetik Görüşü

Hölderlin'in şairliği yanında, onun filozofluğu da yadsınamaz. Genelde Rilke ile karşılaştırılınca hangisinin çevresinde daha fazla filozofun yer aldığı tartışmasını Hölderlin açık arayla kazanır. Rilke'de sadece Nietzsche'yi görme imkânımız vardır. Fakat Hölderlin'in çevresi tam bir deha merkezidir. Kant, Schelling, Schleiermacher, Fichte, Hegel, Herder, Goethe, Schiller, Novalis daha aklınıza gelebilecek birçok filozof o 18. yüzyıl sonunda sanki tanrı tarafından bir araya özellikle getirilmişlerdir. Çoğuyla dost olan Hölderlin, bazılarından ders almış, bazılarınaysa yaşça büyük olduğundan dolayı ders vermiştir. Bu bakımdan Erken Romantik, Romantik dönemin ortası sayılan Alman idealizminin bütün özelliklerinin içinde görüleceği bu çağa bir "filozoflar çağı" da denebilir. Bunca filozof arkadaşın arasında bir şair olarak felsefi konuşmaların arasından o felsefi temler, şiirler halinde nasıl damıtılır bu da Hölderlin'in marifeti olsa gerektir.

Hölderlin'in felsefi ve estetik görüşlerini ihtiva eden yazılarının Sophokles çevirileri ile bağlantısı vardır. Stephan Wackwitz tezleriyle de destekleyecek olursak bu Sophokles fragmanlarında Hölderlin çabalarının Fichte ve Schiller'in talebesi fakat Schelling ve Hegel'in de müjdecisi olarak bir felsefi temeli olduğu söylenebilir. Bu dönemde Kant etkisi yadsınamaz ve

komşu ülkede gerçekleştirilen Fransız Devrimi'nin felsefesi de yeni yeni toplumsal özgürlüklerle Almanya'yı etkilemiştir. Şairliği yanında, ortamın da onu teşvikiyle Hölderlin bir anlamda Alman idealizminin önemli bir filozofu konumundadır. Her ne kadar felsefe tarihinde Shaftesbury, Hemsterhuis, Herder tarafından Platonculuk felsefesinden kotarılıp alınan o "birlik fikrine" de dahil olsa da, Hölderlin sıkı bir filozof olduğunu da kanıtlamıştır.[38]

Hölderlin 24-25 yaşlarında "Hyperion" metniyle uğraştığında Kadim Yunan düşüncesinde önemli yer edinmiş bu "birlik fikri" üzerine düşünme şansı bulmuştur. Waltershausen ve Jena'da Schiller etkisi göze çarpar. Schiller'in ve Immanuel Kant'ın tezleri arasında insanın doğadaki yeri, insanı insan kılan onun doğada ahlaklı var olabilmesi, insanın kendi ahlakını kendi özünden, baskısız çıkarmasının yollarını aramasına değer verilir. Kategorik emperatif yani koşulsuz buyruğun toplum içinde doğayla elbette bir bağı olmalıdır, o adalet yasasını kendi içinde oluşturabilen bir öznenin sırtının yere gelmeyeceği bilinir. Helen düşüncesinin panteist görüşleri her ne kadar insanın içindeki ahlak yasasını yukarıdaki yıldızlı gökte eritmeyi düşünse de, Hölderlin insanın kendi içindeki ahlak yasasında aynen Kant gibi yıldızlı göğü bile eritebileceği, barındırabileceği görüşüne sahiptir. Ahlakilik (Sittlichkeit) ve şehvet (Sinnlichkeit) düşüncesi arasındaki gerilimi, dengenin şehevi olana değil de

[38] Stephan Wackwitz, a.g.e., s.69-70

ahlaki olana kayması gerektiğini sadece Schiller'le Kant metinleri ekseninde değil Helen metinleri okuyarak da görmüştür. Ahlaki insanın güdüleri, duyguları, hevesleri, istek ve arzuları elbette doğayla içli dışlı olmasından da biçim alır. Sorun düz ve sadece bu doğrultuda yol alan insanın aynen hayvanlar gibi bir ahlak sorgulamasını kendi içsel mahkemesinde gerçekleştirmeden yapıp yapamamasındadır. İnsan şehevi şeylerinin peşinde koştuğu zaman hayvandan bir farkı olmaz. Onu yücelten şey, neyin erdemli olup olmadığı, olaylarda ve insani durumlarda hak ve hukukun gözetilmesini sağlamasıdır. Kant'a göre de insana dikte edilen sosyal yasaların haricinde bu yasalar olmasa da insanın içinden, kendi vicdanının sesini dinleyerek kotarabileceği, ayrımında olabileceği, neyin yanlış neyin doğru olduğuna kanaat getireceği bir mekanizma vardır. Bu koşullu değil koşulsuz buyruktur ve toplumun iyi ve erdemli olabilmesinde insanın içine yerleştirilmesi gereken ahlak yasası da büsbütün budur.

Immanuel Kant

Aslında Schiller de Kant'tan etkilenmiş ve kendi estetik ve ahlak anlayışında onun tesiri olmuştur. Immanuel Kant'ın "Yargı Gücünün Eleştirisi" adlı kitabında önerdiği iki beğeni modeli, güzelliğin özneye etkisini açımlama babında önem taşır. Beğeniyi, beğenen insanın menfaati olmadan öne çıkaran görüşle, güzel nesnenin kendi özünde var olan güzel oluş düşüncesindeki menfaatsizliği arasındaki ayrım eşelenir. Nesnelerdeki, güzel nesnelerdeki yararcı ilke bile ona bakış açısını belirler. İnsanın içindeki ahlak yasası, insanlara hal ve davranışları nasıl düzgün ve düzenli kılar. Koşullu ve koşulsuz buyruğun oluşması menfaat ve yarar ilkesince açıklanırsa güzel olan nesneye daha doğrusu güzele ve estetiğe karşı bu yararcı ilke de öznenin içinde sorgulamalara neden olacaktır. Kant'la Schiller arasındaki uyumsuzluk her ne kadar köklü bir uyumsuzluk olarak görülmese de sorun bu özgür beğeni yargısında yatmaktadır.

Wackwitz, Hölderlin'in erken felsefi fragmanlarının "Özgürlük Yasası Üzerine" (1794) ve "Ceza Kavramı Üzerine" (1795) adlı yazılarıyla Schiller etkisinde olduğu ve Kant'ın da ahlak felsefesini aşmayı amaçladığı görüşündedir. Hölderlin sadece Kant'ı değil bir anlamda hocası olan Schiller'i de eleştirir. Schiller'in, Kant'ın temel ahlaki ilkesi üzerine gidemediği, bu yüzden de bir perspektif oluşturamadığı görüşündedir. Ahlakiliğin politik bir şekilde gerçekleştirilmesi ve uygulanmaya konulması Schiller'in estetik yazılarında kabul edilmez. Hölderlin, Schiller'e karşı ve onun üzerinden ahlaki fikirlerin anlamlı gerçekliğini

felsefi olarak üretmeye ve bunu estetik bir şekilde de dile getirmeyi amaçlamaktadır. "Hyperion" romanının ilk uyarlamasında yer alan Melite-karakteri böyle bir tipi ve karakteri tanzim için vardır.[39]

Friedrich Schiller

Hölderlin, 1794 yılında 24 yaşında Jena'ya yine şiirle uğraşmak, felsefe ve sosyal bilimlerde derinleşmek için geldiğinde Fichte'den ders alır. Fichte de bu dönemlerde Kant'a karşı çıkmış ve vurgusunu, hipotezini Schiller'den farklı olarak davranış felsefesine doğru kaydırmıştır. Bu alanla ilgi hatta Fichte kendi "refleksiyon felsefesi"ni kurmuştur. Hölderlin aslında daha sonra Hegel'e yazacağı mektupta Fichte'nin görüşlerini de doyurucu bulmadığını dillendirecektir. Çağın felsefi sorunlarına Fichte'nin de bir çözüm bulamadığını dillendirir. Hölderlin Schiller'i, güzelin görünmesinde anlamlılık ve şeheviliğin salt estetik aktarılmasının gerçek dışı olmasını nasıl eleştiriyorsa Fichte'yi de öznedeki, bendeki gerçekliği dağıttığı için eleştirir. Hölderlin ise bir taraftan çok gerçekçi, öbür taraftan da büsbütün

[39] Stephan Wackwitz, a.g.e., s.72

ahlaki olan düşüncenin ve de şiirin bir nesnesini, unsurunu arar.[40]

Spinoza felsefesi ile uğaştığı ve Jacobi'nin Lessing etütleriyle birlikte Lessing'in "hen kai pan" yani "bir ve tüm", "cüz ve küll", "özne ve mutlak" olarak da yorumlanacak panteist düşüncenin bir anlamda etkin bir gücü sayılacak "tüm"de, "küll"de, "mutlak"ta, "pan"da erime ve yok olma, birlik olma düşüncesini savunur. Sadece "Hyperion" değil "Empedokles'in Ölümü" metni de bu görüşün bir nevi devamı niteliğindedir.[41]

1795 yıllarında Hölderlin'in Jena'yı terk etmesi ve bu kültür şehrinden ayrılması sonucu felsefi görüşlerini artık mektuplarla geliştirmek zorunda kalacaktır. Friedirch Immanuel Niethammer'in çıkardığı "Felsefi Jurnaller" adlı dergide "İnsanın Estetik Eğitim Üzerine Yeni Mektupları" düşünmektedir. Bu mektuplar düşünce ve varoluş arasındaki ayrılmayı açıklayacak, özne ile nesne, kendimizle dünya, akıl ile vahiy arasındaki çatışmayı açıklayacaktır. Bu ilke, elbette estetik bir ilke olacaktır.[42]

Hölderlin'in yine yüzyılın sonunda Schelling'le buluşacak ve bu üç arkadaşın (Hegel, Schelling, Hölderlin) konuşmaları yazı haline geçirilerek Alman idealizminin bir nevi "en eski sistemli programı" haline getirilecektir. Her akım nasıl kendi poetikasını ya

[40] Stephan Wackwitz, a.g.e., s.72-73
[41] Stephan Wackwitz, a.g.e., s.74
[42] Stephan Wackwitz, a.g.e., s.76

da manifestosunu ortaya koyarsa, bu üç arkadaş da idealist dünya görüşlerinin poetikasını ortaya koymuşlardır. Ahlak, doğa, din, bilim, estetik alanda yazılar türlerine göre bölüşülmüş ve dostlar arasında yazılarak bu program ortaya çıkmıştır. Hölderlin tarafından kaleme alınan estetik bölümünde şiir "insanlığın hocası" olarak değerlendirilecektir.[43]

"Yok oluşta Oluş" adlı fragmanında oluş ırmağında gerçekleşen felaketlerin ve olumsuz şeylerin de bir anlamda bu bütünün, mutlağın sınırları dahilinde olduğunu söyleyecek; bütünün, düşüncede birliğin insanların davranışlarının bir tarihsel akışla anlam kazandığını ve ancak bir bütüne doğru akış ile yorumlandığında anlam kazanacağı görüşüne varacaktır.[44]

Sanatın bu felsefedeki yeri elbette mutlakla, mutlağa duçar olan öznenin yani insanoğlunun mutlağın görünürde şiddetine uğradığında arada o şiddetin etkisini azaltmakla bağlantısı olacaktır. Tanrısal çözülmenin kalplere, insan kalbine yansıyan boyutunu acaba ne insan için dayanılır kılmaktır? Şiirin kendisi Wackwitz'in de dediği gibi köken olanın, her şeyi kuşatanın daimi aktarım süreci içinde bulunmalıdır. Bu kutuplar Hölderlin'de ilkin tin olarak, ya da özgür poetik bir birey olarak ortaya çıkar. Olası çoklu konu-

[43] Stephan Wackwitz, a.g.e., s.77
[44] Stephan Wackwitz, a.g.e., s.78

ların oluşturduğu cevher olarak da ortaya çıktığı görülür.[45]

Hölderlin'in kendi çağında çıldırdığı ve artık aklını iyi kullanamadığı ana kadar ürettiği felsefi ve estetik görüşleriyle Romantik dönemde ve de İdealizm döneminde kendi payına düşen düşünsel katkıları sağladığı söylenebilir. Şiirlerinde, mektup romanında ve trajedisinde daha doğrusu "Empedokles'in Ölümü" adlı yas oyununda, mektuplarında bile felsefi ve estetik görüşlerinin yoğunluğu dikkatten kaçmaz. Bunlar elbette çağa katkı sağlamanın yanında kendi poetikasının zemini oluşturma bakımından da önem taşımaktadır.

[45] Stephan Wackwitz, a.g.e., s.79

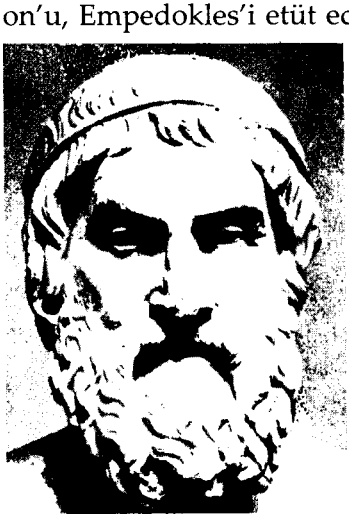
XIV. Helen Dönemine Susuzluğun Göstergesi: Çevirileri

Hölderlin'in yaşadığı dönemde yani Erken Romantik ve Romantik dönemde hatta "İleri Atılış ve Baskı" dönemi de dahil olmak üzere kendi kültürel gerçekliğinizi inşa, yeniden inşa için eski Kadim geleneklere geri dönüş esas bilinir. Bir uygarlığın hastalandığı, nefes almakta zorlandığı, küçülmeye ve benzinin solmaya, çöküşe geçmeye başladığında genelde bu yıkımı kurtarmak ve ait olduğunuz uygarlığı canlandırmak, ona canlılık katmak için eskilerde kurulmuş, her yönüyle haşmetli, güzel sanatlarda, felsefede, edebiyatta, şiirde, politikada ve savaş sanatlarında kısacası bir uygarlığı uygarlık yapan her alanda idol olmuş örnek uygarlıklar model alınır. Romantik dönemin baroka hatta Novalis gibi, Hölderlin ve Goethe gibi yazar ve şairlerin Kadim Yunan'a merakı, aslında koskoca bir Alman romantizminin Kadim Yunan'a merakı saklanamaz.

Günübirlik Almanya'yı, 18. yüzyılın artık sonuna yaklaşılan yeni bir yüzyılın yani 19. yüzyılın eşiğine varıldığından zihninizde canlanan o ütopik ya da geçmişte kurulu uygarlığı Alman topraklarında yeniden canlandırma girişimi şayet edebiyat, şiir, heykel, güzel sanatlar yoluyla olmayacaksa neyle olacaktır?

Hölderlin'in yaratıcılığını ve yazı ödevinin temelini nerdeyse bu Yunan yani Helen idealinin canlandırılması oluşturur. Hölderlin o dünyaya büyülü bir şekilde meftundur. Şiirlerinde, mektup, romanında, trajedisinde o konunun dışına çıkmaz. Helen, Demokles'in kılıcı gibi ama zoraki değil severek yanı başındadır. Bu kültüre hayranlığını da sadece yazdığı edebi ürünlere yansıtmaz, o kültüre bağlı olduğunu, o kültürü yaşadığı dönemde ve sonraki dönemlerde de yaşatmak istediğini çevirilerle kanıtlar. Nerdeyse Kadim Yunan'a ait bütün edebi iklimi şiirlerine taşır ama her şeyden çok da Sophokles ve Pindarus üzerinde durur.

Doğru ya Hölderlin'in Tübing Vakfı'nda aldığı derslerde Antikite özel bir ders olarak eğitilmekte, Hölderlin bu dersleri başarıyla geçmektedir. Hyperion'u, Empedokles'i etüt edip onlar hakkında senelerce düşünmüş, ondan daha da önemlisi bu bilgi birikiminin ardında okulda mastır çalışması olarak sunduğu Antikite'yi hele de Yunanistan'da güzel sanatların tarihini Sophokles örneğinde çalışma fırsatını bulmuştur.

Sophokles

Hölderlin'in bu bağlamda yaptığı Sophokles ve Pindarus çevirilerinin ken-

di şiirlerini belirlemediği, onların etkisiyle yeniden edebi üretimlerde bulunmadığını, o iklimin etkisiyle yine Antikite'yi bir leitmotif olarak almadığını kim söyleyebilir? Sophokles ve Pindarus çevirilerinin de yazacağı "Empedokles" trajedisi için bir ön alıştırma, kalem denemeleri, antrenman olduğu gün gibi aşikârdır?

Hölderlin'in Pindarus çevirileri 1800 yıllarına denk gelir ve pietik od'larla olimpik od'ların çoğunu çevirir. Bunlarla, kendi metinlerine Antikite'nin dokusunu taşıdığı bir gerçektir. Bu çevirilerin Hölderlin'in geç şiirlerinin dokusuna sindiği söylenebilir.

Hölderlin'in Sophokles tercümeleri de Pindarus tercümeleriyle aynı yıllara denk düşer. 1796, 1799 hatta 1801 yılına dek Pindarus ve Sophokles tercümeleri birbirini izleyen metinler halinde çevrilir. 1804 yılında "Oedipus, Tyrann" ve "Antigone" metinlerinin çevirileri gerçekleşir. "Sophoklesin Trajedileri, Yas Oyunları" halinde iki cilt olarak yayınlanır. Bu iki cilt de aynen "Hyperion" romanının iki cildi gibi Hölderlin'in yaşarken göreceği yayımlanmış kitap olma hüviyetine sahiplerdir.

Hölderlin'in çevirileri zamanında epey eleştirilmiştir. Hele de Homeros çevirmeni Johann Heinrich Voss'un oğlu Heinrich Voss onu acımasızca eleştirmiştir. Hölderlin'in iki dili de bilmediği, bu dillere vakıf olmadığı, ustalık ve maharet eksikliği, ifadeleri geri vermede, çeviride ifadeleri yerli yerine oturtmada eksiklikleri olduğu görüşündedir. Çeviride aşırı ra-

hatlığı, ifadeleri kaçırması, garip tanımlamalar ve karşılıklar bulması, ironik bir ifadeyle söylenecek olursa "aslında orijinal bir eserin ortaya çıkmasını" sağlamıştır.[46]

Hölderlin'in çevirilerinin eleştirilmesi belki de onun okuldan sonra Antik Yunanca ile fazla uğraşmaması, okulda bu alanda fazla derinleşmemesi ile de açıklanabilir. İnsan profesyonel bir filolog olmadığında ve Antik metinlerde uzmanlık elde etmediğinde böylesi zor metinlere döndü mü ister istemez metnin yüzeyini çevirir. Metin her haliyle metindir. Dış görünüşündense anlamıyla da vardır ve çeviride sadece somut çeviri yapılıp, simultane çeviriyle var olan dil diğer dile çevrilirse hata yapılmış olunur. Bunun için iki dil arasında o kalıplara denk gelen ifadeleri oturtmak, anlamı en iyi veren sözcükleri, karşılıkları bulmak gerekmektedir. Yoksa anlam diğer dilde sırıtır. Hölderlin uzman olmadığı bu metinleri çevirirken seçtiği ana metnin zaten hatalı olması (Brubachiana, 1555) ve de karşılıkları yüzeysel bir şekilde çevirmesi hataları çoğaltmıştır. Sadece hobi olarak o dili sevdi-

Pindarus

[46] Dieter Burdorf, **Friedrich Hölderlin**, a.g.e., s.92

ğiniz için çeviriler yaparsanız, metinler arasında hele de kitaplar çevrildikten sonra çokça hatalar göze çarpacaktır. Dieter Burdorf "Hölderlin" biyografisinde son dönemlerde hatalı çevirilerin zamanla değer kazandığını ve diğerlerinden farklı bir anlama, dokuya, renge sahip olduklarından daha fazla tutulduğunu da dillendirir. Brecht, Heiner Müller gibi tiyatrocular bu hatalı çevirileri, düzgün çevrilerindense tercih etmekteler ve onları yaratıcılık, özgünlük açısından daha değerli bulmaktadırlar.[47]

[47] Dieter Burdorf, **Friedrich Hölderlin**, a.g.e., s.92

XV. Kule, Benim Çaresizliğim, Deli Gömleğim

Hölderlin'i neyin çıldırttığını kim bilebilir ki? Zihnindeki, aklındaki o yırtığın, belki de ilkin akli melekelerinde deliliğe doğru kalb olan o sızıntının ne zaman başladığını kim bilebilir? Bunun acaba ırsi mi olduğu, soy ağacı olarak rahip yetiştiren ve kutsalın sınırlarında gezen bir ailenin metafiziğe meyli ve yatkınlığı mı? Yoksa bu metafiziğin ve kutsalın jenealoji olarak diğer aile bireyleri üzerinde yük oluşturması, ruhunu sıkıştırması, bu görevin kutsallığının yanında zayıf bedenlerin böylesi bir ağır yükü taşıyamamasından kaynaklanan bir durum mu? Kutsal yani sakral ile profan düşünce, uhrevi ve dünyevi duygular arasında kalan, elbette dini duyguları gelişmiş, eğitim olarak da dindar olarak kendini iyi yetiştirmiş Hölderlin'in dünyayı sevme, yeryüzüne gönlünün kayması mı? "Ruhunu kutsala ada!" diye emreden ve kendisini binlerce çileyle okuttuğu, kardeşlerinin rızkını kendisine göndererek okuttuğu oğlunun tam da maaşa geçmişken işini elinin tersiyle itmesi ile annesi ve büyükannesinden gördüğü baskı mı? Uzun yolculuklara çıkma arzusu mu? Kaçış mı? Sonunun belli olmadığı yolda olmak, sadece yolda oluş, manastırın dogmatik alanından, tüm vaktini soğuran kendisine hiç vakit bırakmayan duygularından mı? Uzun gezilerinde doğaya aşırı kaptırıp kendini artık düşünmeyi (denken) bırakıp derin düşünmesi (nachdenken) mi?

Derin düşünmelerle ruhun sınırlarını, aklın sınırlarını zorlaması mı? Sırf kiliseden kaçtığı için bir şekilde yazarlık mesleğini sürdürmesi için biriktirmesi gereken parayı eğitmenlik mesleğinden temininde uğradığı başarısızlıklar mı? Çok yakışıklı olduğundan dolayı gittiği her yerde kadınların ve genç kızların kendine meftun olmasından kaynaklanan gönül yaraları mı? Evli ve dört çocuklu, kendisi için yasak aşk sayılan ama Yunan adalarından çıkıp da gelmiş, sırf kendisi için orada varlık bulmuş Susette Gontard yani Diotima mı? Her yurdundan uzaklaştığında kendini yazdığı şiirlerle, romanla, drama yani trajedi ile ispat ettiği Jena çevresinde dostlarıyla gerçekleştirdiği entelektüel sohbetler mi? Bu dostlar ki Schiller, Schlegel, Hegel, Fichte, Kant, Novalis, Goethe gibi çağa damgasını vuran felsefi derinliklerini ispat etmiş yazar ve filozoflardır. Aç biilaç biriktirdiği paralarla kendine bakmadan sırf bilim açlığını gidermek için hep aklını ve zihnini zorlaması mı onun çıldırmasına sebep o ilk sınırı geçişidir kim bilir? Bir şey gerçek ki Diotima'nın kızamıkçıktan ölümünden sonra Hölderlin'in kalbi daha doğrusu gönlü yetim kalmıştır. Yürüdüğü zaman Apollon gibi yürüyen, yakışıklılığı dillere destan Hölderlin 20li yaşlarının sonunda büyük aşkına o kadar kendini kaptırmıştır ki dünyada artık hiçbir kadın Diotima'nın yerini alamaz. Bordeaux dönüşü mektupla gelen haber Hölderlin'in hayatının enerjisini topyekûn almıştır. 1800'lü yıllarda artık memleketinde annesi ve kız kardeşinin yanında mağlup bir bedenle ve mağlup bir ruhla, kendini yıkımın kolları-

na bırakmıştır. Yürüyen bir enkazdan farkı yoktur artık Hölderlin'in, kendini toparlayamaz.

David Constantine, 11 Eylül 1806 tarihinde Caroline von Hessen-Homburg'un kızı Marianne'ye şöyle bir mektup yazdığını dillendirir:

"Zavallı Hölderlin bu sabah ailesine geri götürüldü. Bütün gücüyle faytondan atlamaya çalıştı ama kendisine bakmakla görevli adam onu yerine itti. Bunun üzerine Hölderlin çığlık attı ve korumaları onu uzaklaştırdılar. Hölderlin onlara yine direndi ve korkunç uzun tırnaklarıyla korumaları tırmaladı. Korumaların her tarafı kanıyordu."[48]

Hölderlin'in bundan sonraki yaşantısı artık onun sessiz, sakin yaşantısı olarak da adlandırılabilir. Kendisine güç yetiremeyecek annesi onu evine kabul etmez ve onu bir kliniğe, Tübingen'deki Authenriet Kliniği'ne verir. Hölderlin orada sağaltılmaya çalışılır ama Mayıs 1807 yılında onun asla sağaltılamayacağı, iyileştirilemeyeceği tanısıyla klinikten gönderilir. Burada da yine ailesi, yakın akrabaları değil, insanlık tarihi için örnek olması gereken, insanlığın ölmediğini bize bir nevi müjdeleyen Ernst Zimmer adlı bir marangoz ve ailesi korkusuz onu ölümüne dek kendi yaşadıkları yere davet edecekler, ona uzun süre orada bakacaklardır.

Doktorların klinikten çıkardıklarında "en fazla üç yıl yaşar" dedikleri bir durumdan 35 yıl fazla yaşar

[48] David Constantine, a.g.e., s.101

Hölderlin. Yaşadığı yer Neckar ırmağı kıyısında, sarı kuleli bir evdir. Doğal zenginliği, idilik ortamı, yeşil alanların zenginliği, her tür ağacın varlığı, insanların birbirlerine huzur telkin edişi onu böylesine uzun yaşatır. Belki de bu yer Hölderlin'e yanlış zamanda verilmiştir. Doğurgan olmak için kiliseden ve manastırdan kaçtığı zamanlarda şiir yazmak, edebiyatla iştigal etmek için böyle sessiz ve huzurlu yer aramakla ömrünü tüketmiş ve çıldırmamış mıdır? Şimdi akli melekelerinin gittiği yerde, otuz beş sene deliliğin o karanlık ve insanı yutan iklimi çok geniş bir zaman aralığı olarak önünde durmaktadır. Nerdeyse yaşantısının ilk otuz senesine şiirlerini, mektup romanını, "Empedokles" trajedisini, mektuplarını ve daha bir yığın eserlerini sıkıştırmış, bunu dünyanın hayhuyunda ve zorlanarak, daha doğrusu zorlu zamanlarda gerçekleştirmiş ama tam işte şimdi kendisine açılan bu kapı, Ernst Zimmer'le karşılaşması talihin kötü bir oyunu olsa gerektir. Ama kendi ailesi ve akrabasının bile bakmadığı çılgın Hölderlin'e Zimmer ailesi evinin direği Ernst Zimmer şefkatle bakmış, o öldükten sonra da kızı Lotte yine bu şefkatli muhabbeti Hölderlin'in ölümüne yani 1943 yılına kadar sürdürmüştür.

Ernst Zimmer'in Hölderlin'e uzattığı elin yani o göksel yardımının elbette bir nedeni olmalıdır. Zimmer, Hölderlin'e değer verir. Hölderlin'in büyük bir yazar olduğuna inanır. Hölderlin'in yazdığı şiirleri, "Hyperion"unu okumuş ve büyük bir kaleme sahip olan Hölderlin'e evini açmayı bir borç bilmiştir. İnsan kendisini kabul etmeyen bir annenin, ömrünce kendisini kendi istekleri doğrultusunda yetiştiren bir annenin ölümünde üzülebilir mi? Hölderlin'in yüreği elbette akrabalarının kendisini kabul etmediği gerçeğini kabul etmiştir. Bu gerçekle yaşar. 1828 yılında annesinin ölümü Constantine görüşlerine bakılacak olursa Hölderlin'i çok az etkiler.[49]

Neckar ırmağı yakınlarında, Alb'e karşı o yemyeşil çimler ve fundalıklarda Homerosvari şiirler aklına gelir. Ama dize oluşturmada o gençlik ve toy dönem-

[49] David Constantine, a.g.e., s.101

leri, daha doğrusu şiir yazarken melekelerine sahip olup, çağrışım zincirini koruma durumunu yitirdiğinden belki de bu karaladığı şiirlere Hölderlin ismini değil de bir alt kimlik olarak Scardanelli ismini vermeye başlar. Onları yok mu sayar? Onları kendi Hölderlin ruhunun sınırlarına dahil etmez mi? Terekesinden uzak mı tutmak ister bu şiirleri? Bunların hepsi bir muammadır. Ama yine Constantine'in görüşleri Hölderlin'in kuleye kapandığı dönemlerdeki şiirlerine ışık tutar.

Constantine, Hölderlin'in kule günlerindeki bilinçli susuş evresini Rimbaudvari bir susuş evresine benzettiğimizde ona haksızlık yapacağımız görüşündedir. Bu evreyi bir barış ya da uzlaşma olarak, çocukluk olarak da değerlendirmemiz gerektiği görüşündedir. Hölderlin'in ruhunu paramparça edeceği, kendini ruhsal bakımdan harap edeceği evreye kadar yazma işini kotardığını, hastalığın gelmesiyle de do-

ğal olarak bir sessiz evreye girdiğini, ister istemez önceki güçlü şiir dönemini çıldırmasından ötürü artık devam ettiremediği ve sürdüremediğini dillendirir. Yazdıklarını gönüllü ve kalpten kopup gelen yazılar ve şiirler olarak mı değerlendirmeli yoksa artık çıldırmış ruhun çağıldayan şiir iklimi kapandığında geriye arta kalan şiir kırıntıları olarak mı değerlendirmelidir? Constantine hatta çıldırdıktan sonra da şiir yazdığını "şiir yazmaktan başka bir şansı olmadığı için" bunu yaptığını, "başka bir yazma biçimi bilmediği, tanımadığı için bunu yaptığını" söyler. Bunlara kendi adını, Hölderlin adını vermemesi, bu şiirleri inkâr ettiği, onları terekesine almadığı bilincinden çok daha iyisini yapamama, becerememe durumu olarak görmek gerektiğini söyler. Kendi gerçek, hakiki tınısını, tonunu yitirmiş, bunu da ne yazık ki diyelim ki bir şeyleri protesto etmek için örneğin bilinçli yapmamıştır.[50]

Waiblinger kitabına Hölderlin'in dünyasını, geçmişini, zamanında yaşadığı cinneti ele almak istediği, onun aklının çekildiği yaşantıyı, birebir Almanca'dan çevrildiğinde Türkçe'de pek anlamı olmayan ama şiirsel duran "yarı ve gölge yaşamını" (Halb- oder Schattenleben) ele almak için yola koyulur. Ernst Zimmer gibi gerçek anlamda bir hümanist ve iyi biridir. O da öğrencilik yıllarında Hölderlin kulesinin vazgeçilmez müridi olur. Tam beş sene boyunca onun yakınında durur, onu gözetler. Uzun gezilere çıkarlar,

[50] David Constantine, a.g.e., s.106

kopuk konuşmalarına katlanır, çılgınlığında korkunç çağrışım zinciri bozukluklarına şahit olur. Bir konuyu tartıştıklarında ansızın kendi içine saklanması ve kendini yine kendine kapatması, ansızın beliriveren çığlıklar, uzun sessizlikte melankolik tavırlarla Neckar ırmağına bakmalar, yürümekten yorgun kendi içine fısıldadığı, hiç kimsenin duymadığı, duysa anlam veremeyeceği tedai zinciri bozuklukları bunların hepsine katlanır. Kendi anlattıklarına bakılacak olursa Waiblinger'in, Hölderlin dostları ve akrabaları, yirmi sene onunla birlikte olmuş insanlar bile sadece kısa bir süre Hölderlin kulesine bir şairin cinnete kendini nasıl teslim ettiğini görmek, onunla nasıl boğuştuğuna şahit olmak, vicdanlarını müsterih kılmak ama hızlı bir şekilde de bu delinin olduğu yerden yine uzun bir seferliğine kaçmak için gelirler. Waiblinger bu hareketleri Hölderlin'e acıdıkları için mi, bir dahi şairin yıkımının acısına katlanamadıkları için mi, ya da bir deliyle insanın konuşacak bir şeyi olamaz mantığını yürüttüklerinden midir nedir Hölderlin'le geçirecekleri vakte acıdıklarını söyler.[51]

Neckar kıyılarındaki yeşil cennet alanlarında uzun yürüyüşler hele de şarap bağları arasında sohbetler kurulur. Waiblinger, Hölderlin'e yazması için kâğıt kalem, okuması için Antik Yunan metinleri getirir, sesli okurlar bunları, dostluğun o serin çimlerinde yürürler. Hölderlin'in müzik yeteneği de olduğundan

[51] Wilhelm Waiblinger, **Friedrich Hölderlin's Leben, Dichtung und Wahnsinn**. Klöpfer und Meyer, Tübingen 2014, s.19-20

piyano çalarlar. Bunların hepsi aslında kimseye alışamayan, cinnetin içinde bir yerde kendisini kendi kimliğini bile yadsıyan, inkâr eden, takma adlar kullanan Hölderlin'in kalbine doğru giden yolu keşfetme arayışlarıdır. Nihayetinde onu başarır. Kendini ona alıştırır. Artık aralarındaki görünemeyen duvarlar kalkmış, dost olmuşlardır.

Hölderlin'in zihninin yırtığı belirgin olmaya başladığında, çılgınlık ilkin içte kadim bir ordu gibi her tarafı kuşatıp sonra ağır ağır artık dışa taştığında, çılgınlık kendini zahire vurduğunda Ernst Zimmer'in kendine sarı kulesinde verdiği küçücük kulübe onun artık uzun süre kalacağı mekânı olur. Aklının karanlığa doğru evirildiği yerlerde bu kulübede yirmi yılı aşkın süre sadece mobilya olarak bir yatağın ve her tarafa serili kitapların olduğu ininde yaşar.

Neckar kıyısındaki bu sarı kuleli eve vardığınızda Ernst Zimmer sizi, cinnet getirmiş zamanın en büyük şairinin yanına yollar. Helen metinlerine gömülmüş adeta Romantik dönemde değil de kendini Kadim Yunan'da, o dönemin büyülü göğünde, şen ve şuh ikliminde vaktini geçirdiğini zanneder Hölderlin. Waiblinger, Hölderlin'in bakımını 37 sene boyunca üstlenen bu yüreği, büyük marangozun Kant, Fichte, Schelling, Novalis,

Tieck hakkında bile bilgileri olduğu, kitapsever ve entelektüel bir marangozla karşı karşıya olduğumuzu dillendirir. Hölderlin sorulduğunda kendisine "Kütüphaneci nerede acaba?" diye bir soru tevdi edildiğinde, Hölderlin'in kapısına doğru yöneldiğinizde odadan seslerin geldiğini, onun acaba konukları mı olduğu şüphesi üzerine marangozun gün boyu Hölderlin'in kendi kendine konuştuğunu dillendirir.

En azından bu çıldırdığı dönemlerde ruhuna sessizlik iyi geldiğinden fazla yabancı insanlarla tanışmak istemez. Alıştığı yüzlere yaslanır. Yeni tanışıklıklara açık değildir. Bu tanışıklıklar sadece insan olarak düşünülmesin, kitap ve yazar olarak da yeni tanışıklıkları reddeder. Bildiği ve sevdiği, alıştığı, onun için mutat olan kitapları kulübesinde bulundurur. Yeni olan kitaplardan, tanımadığı metinlerden korkar. Onları yabancı bir nesne, yabancı bir ruh, yabancı bir varlık olarak değerlendirir. Bu yüzden Waiblinger Hölderlin'i kendine çok zor alıştırdığından, onun güvenini zor elde ettiğinden Hölderlin'i görmek için kendisinden yardım isteyenlerin isteklerini geri çevirir. Bunu belki kendisi ister, ama Hölderlin ruhu bunu kaldırmayacağı için marangoz Zimmer de bir nevi bunu istemez.

Waiblinger'e göre öyle ya da böyle bir şekilde onun yanına gelmiş ve onu artık ziyaret etmiş insanlar da hemen onun yanından uzaklaşmak isterler. Yoğun sessizlik çünkü konuşmayı sekteye uğratır. Sessizliğin ağır yükü orada bulunan tarafları huzursuz eder ve

bir an önce bu sıkıntılı, insan ruhunu daraltan yerden kaçma arzusu oluşturur insanda. Eski tanıdıkları bile onun bu durumuna fazla katlanamazlar, bunu can sıkıcı, ruh daraltıcı, anlamsız da bulurlar. Gelen bütün konuklarına aşırı kibar söylemlerle, çok nazik, aşırıya varan nezakette yüce sözlerle seslenir ve hitap eder.[52] Waiblinger için de aynısı söz konusudur, o gerçi buna alışıktır artık. Hölderlin zihni ve aklı artık karanlığa kendisini teslim ettiği dönemlerde bir şekilde gördüğü her insana aşırı nezaket ve övgü sözleri dizer, hepsini sanki saray sınıfına mensupmuş gibi bir ünvanla adlandırır. Romantik dönemde kibarlığın önemli bir müessese olduğu gerçi bilinir ama Hölderlin'in kibarlığı deliliğiyle harmanlanmış, aşırıya varmış, hastalık halini de almış bir kibarlık biçimidir.

Neckar kıyısındaki marangozun sarı evine ilk geldiği zamanlar Hölderlin'in psikolojisi ve de çılgınlığı henüz harlı zamanlarını yaşadığından çok sert ve agresif tavırlar göstermektedir. Bağırması, ansızın celallenmesi, kapıları kapatması, insanlara sert davranışlarda bulunması zamanla biraz daha sükûna bırakmıştır kendini. Bu topraklara alıştıkça rahatlayacak ve çılgınlık artık agresyonunu silip süpürecek, denizin cezri gibi geri çekilecektir. Geri çekildiğinde ise deliliğin o sert iklimi birilerine muhtaç olacak, marangozun çocukları onu şarap bağlarında, evin etrafındaki

[52] Wilhelm Waiblinger, a.g.e., s.42

yeşilliklerde gezdirecek, Neckar ırmağı yanında akan suyun şırıltılarında dinginliği ve sükûneti bulacaktır.

Waiblinger'in anlattıklarına bakılcak olursa Hölderlin için dinginlik anlamına gelen gezilerde adeta bir çocuk mutluluğuna ve ruh seviyesine de iner Hölderlin. Uzun gezilere çıkmadan önce bakımı yapılır, elleri yıkanır, elbisesi giydirilir, gezide taşların üstüne bırakıldığı zaman uzun süre bulunduğu yerde kendi içine gömülü bir şekilde o taşların üzerinde birinin gelip kendini almasını bekler. Delilere köylerde kasabalarda çocukların ya da diğer insanların gösterdikleri bilinen o alaycı tavrı Hölderlin için söylemek olası değildir. Orada yaşayan insanlar, çocuklar da Hölderlin'i aşağılamazlar, kendi haline bırakırlar. Onunla dalga geçmeyi bırakın şimdi gördükleri bu adamın bir on, yirmi yıl önce aklı başındayken Almanya'nın yaşayan en büyük şairi, yazarı olduğunu, ne kadar kültürlü biri olduğunu va hayfa hatırlarlar. Zamanla ne duruma düştüğü üzerine eseflenirler de.[53]

[53] Waiblinger, a.g.e., s.44

Hölderlin, daha doğrusu artık çıldırdığından kendisini yeni bir isimle isimlendirdiği Scardanelli vaktinin çoğunu kulübesinde, dışarıya çıkamadan, izole olarak geçirir. Odasında kalırsa, günlerce o sabrı göstererek odasında kalır. Mecnun için elbette artık zaman mefhumu söz konusu değildir. Cinnet, zamanı köreltir. Aklı başında olan zamanın peşinde koşar, "ibnül vakt" olmak için akıl baliğ olmak gerekir. Hölderlin için zaman, yanı başında Neckar ırmağının akıp gitmesi gibi bir şeydir. Waiblinger geldiğinde, onu gezmeye çıkarmaya çalıştığında, birilerini beklememesine rağmen birilerini beklediğini söyler. Konuğunun geleceğini dillendirir, yine de mevsim güzel olursa ve kırlarda bahar, çiçekler, börtüböcekler insanı dışarıya çekmeye çalışırsa yerinde duramaz. O eski uzun geziler gerçekleştirdiği zamanlar aklına gelir. Elbisesini giyer. Çok fazla yürüyemez ve uzun yol tutamaz. Yaşlı ve yorgundur. Hemen yorulur. Çok eski tanıdığı olan Conz'un bahçesine varırlar, orada biraz sohbetten sonra Hölderlin yine tekrar oradan kalkar ve evine, kulübesine geri döner.

Waiblinger, Hölderlin gününün oldukça sıradan olduğunu, sabah kalktıktan sonra yaz aylarıysa güneşten önce ya da güneşle birlikte kalktığını, elbiselerini

giydiğini, uzun gezilere çıktığını özellikle de Zwinger yöresinde geziye çıktığını söyler. Yorulana kadar yürüyüşünü gerçekleştirdiğini, karnı acıkınca odasına gelip odasında marangozun eşi tarafından kendisine yapılan yemeğini şarapla yediğini ve tabakları kulübede bulundurmayı sevmediğini, hemencecik onları dışarıya bıraktığını dillendirir. Günün çoğunu kendi kendiyle gerçekleştirdiği konuşmalarla, kulübesinde bir sağa bir sola geçirmekle meşguldür.[54]

Waiblinger "Hyperion"la onyıllarca uğraşabileceğini, yılmadan bıkmadan "Hyperion"unu okuduğunu, yeni kitaplara hafif göz gezdirse de "Hyperion"una durmadan geri döndüğünü ve onu sesli bir şekilde okumayı sürdürdüğünü dillendirir. Kendisine okunan başka metinleri anlamadığı için onlara yabancılık çektiği ve bir anlamda kendi "Hyperion"una dönerek kibar ve asaleti öngören nidalarla kendini yücelttiği de bilgilere eklenir.[55]

Hölderlin'in müzik duygusunun çok güçlü olduğu bilinen bir gerçektir. Nota bilgisi vardır ve eline geçen her türlü çalgıyı hele de piyano, flüt ve keman da çalabilmektedir. Waiblinger onu bir keresinde konsere davet ettiğini, konserin ve müziğin bu hoyrat ve deli ruhta nasıl bir tepki vereceğini bilemediğini, bunu bir nevi korkuyla da yaptığını dillendirir. Waiblinger, müziğin henüz Hölderlin bedenini tam da terk etmediğini, onun bedeninden ve ruhundan, aklından geri çekilmediğini söyler. Şiir yazmadaki

[54] Waiblinger, a.g.e.,s s.46

[55] Waiblinger, a.g.e.,s s.47

kesintili ve kekeme dil, müzikle uğraştığında gerçekleşmez. Büyük bir duygusallıkla ve kesintisiz piyanoyu çalar, bir aksama da görülmez çaldığı şeylerde, sesinin tenor olduğu da bilinen bir gerçektir.[56]

Yaz gelince, çiçekler açınca, kelebekler uçunca Hölderlin'in huzursuzluğu baş göstermektedir. Hölderlin'in deli bedeninde de kıpırdamalar, kımıldanmalar gerçekleşmektedir. Waibllinger'e bakılırsa yine böylesi bir yaz Frankfurt'a çok uzun bir yolculuğa çıkmaya karar verir. Ayakkabılarını saklarlar. Ayakkabıları saklandığı ve uzun yolculuğu gerçekleştiremediği için tam beş gün yataktan kalkmaz. Yazın dehşetengiz bir huzursuzluk kaplar bedenini ve kendi kendiyle konuşarak kulübesinde bir oraya bir buraya gidip gelmeye başlar.[57]

Kendisine kaç yaşında olduğu sorusuna on yedi cevabını vermesinden, uzun yolculuğa çıkma arzusu sorulduğunda buna dermanının kalmadığı ve artık evde beklemesi gerektiği görüşlerine; kendisine Homeros metinleri getirildiğinde yabancı bir kitabın iklimine girme korkusundan annesine yazmaya çalıştığı mektup denemelerinde çocuksu dilden öteye geçememesine; kendisine yeni küçük bir sofa alındığında buna günlerce sevinmesinden saatlerce uzun uzun dalmalarına kadar Waiblinger'in Hölderlin tanıklığı elimizde birinci derecede tanıklık olarak çok büyük önem taşımaktadır.

[56] Waiblinger, a.g.e.,s s.54-55

[57] Waiblinger, a.g.e.,s s.56

XVI. Hölderlin'in Alman Edebiyatındaki Alımlanışı:

21 Kasım 1804 yılında Heilbronn'da doğan Wilhelm Friedrich Waiblinger Romantik dönemde yaşamış Friedrich Hölderlin'in ve özellikle de Eduard Mörike'nin yakın dostu olarak tanınmıştır. Elbette Hölderlin, Novalis ya da diğer Romantik yazar ve şairler, filozoflar kadar tanınmamışsa da yine de özellikle Hölderlin'in deliliğe doğru yol aldığı süreci bir kitap haline getirmekle de tanınmıştır. Bugün Hölderlin biyografisi dendiği zaman Waiblinger'in "Hölderlin" biyografisi tanıklık açısından çok büyük değer taşımaktadır. "Friedrich Hölderlin'in Hayatı, Edebiyatı ve Deliliği" adlı eseri Hölderlin'in deliliğe doğru yol aldığı zamanlarında yanında bulunması ve ona eşlik etmesi, onunla uzun gezintilere çıkması, Hölderlin'in zihninin ve aklının kapandığı zamanlarda dahi onu yalnız bırakmayarak bu büyük şairin çöküşünün yakından tanıklığını yapması açısından büyük önem taşımaktadır.

Waiblinger

1806 yılında ailesiyle Stuttgart'a gelen Waiblinger, Rutlingen'de de uzun süre kalmıştır. İlme ve edebiyata, felsefeye düşkünlüğü olan yazarımız teoloji seminerlerini kaçırmamıştır. 1820 yılında Stuttgart'ta liseyi bitirip bu dönemde yazdığı şiirlerle de daha genç yaşına rağmen ününü çevresine duyurmaya başlamıştır. 1822 yılında İlahiyat eğitimi alır, yan dal olarak da filoloji eğitimine devam eder.

Waiblinger, 1822 yılında Tübingen'de Hölderlin'le Hölderlin kulesinde karşılaşmıştır. Hölderlin çoktan çılgın yaftasını yemiş olmasına rağmen ondan korkmadan onu Hölderlin kulesinde ziyaret etmiş ona kitaplar getirmiş ve onunla uzun gezintilere çıkmıştır. Elbette bir çılgınla aynı zamanda da bir dahi ile bu karşılaşmalarını ilkin "Phaeton" (1823) adlı bir romanda sonra da "Friedrich Hölderlin'in Hayatı, Edebiyatı ve Deliliği" adlı eserinde işlemiştir. Bu esnada sadece Hölderlin'le dostluğunu ilerletmemiş, o dönemde özellikle Eduard Mörike'nin çevresindeki edebiyatsever, yazar, şair taifesiyle de tanışıklığını artırmıştır.

Waiblinger ilk Hölderlin biyografı olarak bilinmektedir. Tübingen'de İlahiyat eğitimi esnasında çıldırmış Hölderlin'i artık dünyadan geri çekildiği ve kabuğuna kapandığı kulesinde ziyaret ederek kendi zamanında yaşamış ve önemli olduğunu da bildiği birinin yaşantısını kaleme almasından bu önem gelmektedir. Her ne kadar risaleyi andıracak ebata sahip bir kitap görünümünde olsa ve modern zamanlarda hele de günümüzde binlerce sayfaya varan Hölderlin biyografileri ile karşı karşıya kalsak da Waiblinger kitabı-

nın önemi Hölderlin ikliminde bizatihi yaşamış olmasından ve onu ru be ru görmesinden alır. Tanıklık, bizatihi tanışıklıkla, daha sonra kaynaklardan tanıma ve etüt olarak değerlendirilecek olursa Waiblinger'in biyografisi bihakkın o Hölderlin ikliminde yaşamış ve onun canlı tanığı olmuş, nefes alışını, adım atışını, nasıl şiir yazışını, şiir okuyuşunu, bilinç akışındaki dağınıklıkları, kibar söylemi, yürürken yoruluşunu yani Hölderlin'in bir anlamda alacakaranlığını, batmaya yakın zamanını yaşamış olmasından dolayı önemlidir.

Waiblinger'in Hölderlin'in bu karanlık ve cinnete yakın halini beş yıl boyunca gözlemlemesi ve ve onun Almanca'dan motamot çevirecek olursak bu "yarı yaşamı"na (Halbleben) daha doğrusu "gölge yaşamı"na (Schattenleben) tanık olmasını kendine bir vicdani borç telakki etmiştir. Konuşmalarında fikir akışlarının aldığı seyir, çılgınlığına doğru evirilen o ilk belirtileri yakından takip etmiştir. Yirmi yıl kadar uzun süre Hölderlin'le dost olanların belki de kendi vicdanlarını rahatlatmak için yirmi yıl sonra öylesine kısa süreli Hölderlin'i görme çabalarını da görmüş, bunların Hölderlin çıldırdığından kendisiyle artık konuşulamıyor, bir deliyle ne konuşulabilir ki gibi Hölderlin'in çılgınlığını onu ömrünün sonunda dahi görmeme isteğine maske kılmalarına zerre kadar tamah etmemiş, onunla uzun süre ölümüne değin dostluğunu sürdürmüştür. Hölderlin'i kesintisiz ziyaretler, onu gah kendi Hölderlin kulesindeki odasında gah dışarda Neckar ırmağı eteklerinde bir gezi gerçekleştirilerek devam etmiştir. Eski dostlarının, onu yalnız bırakanların "Fizyolojik durumu, ruh durumu

da normal bir konuşmayı kendisiyle sürdürmeyi imkânsız hale getirmiş" tezlerini kulak ardı edip Hölderlin'le gezilere çıkmış bahçelerde, şarap dağlarında hoş sohbetler etmişler, Hölderlin'e yazması için, belki güzel şeyler karalar umuduyla kâğıt ve kalem vermiş, yazdıkları metinleri etüt etmiş, düzenlemiş, ona kitap getirmiş, kendisine bu kitapları sesli bir şekilde okumasını sağlamış, kendisi de okumuş, müzik bilgisi çok iyi olduğundan piyano çalması için onu kışkırtmış, şarkı söylemesini sağlamıştır.

İnsan aklı başında olmayan, cinnet getirmiş insanlardan, deliliğin iklimine girmiş insanlardan, zihinleri karanlık, karakterleri karanlık nerede ne zaman ne yapacakları belli olmadığından korktuğu için melekeleri yerinde olmayan ve belki de "Umnachtung"un yani o deliliğin zihninin ve aklının artık karanlıklaştığı, geceye çaldığı, gün ışığını yitirdiği bir durumda varlığıyla ondan korkmak yerine onun üzerine giderek onu yeniden sağaltmak da istemiştir. Hölderlin'in gücü ve dermanı ve o kısa sürede yaşadığı yıllarda düşünce derinliği çok çok dibe vurduğu ve zihnindeki yırtık da büyüdüğünden yeniden o yarığı iyileştirme imkânı bulunamamıştır.

Sadece Waiblinger'in Hölderlin'e değil Hölderlin'in de Waiblinger'e karşı bu yabancılığı zamanla kaybolmuş, utanma, çekinme zamanla yerini dostane konuşmalara, iki tarafın da kendi varlıklarını karşılıklı birbirlerine açma girişimine dönmüştür.

Waiblinger'in kitabından onun gayretlerinden Hölderlin'in ruh durumunu bir bilim adamı titizliğiyle parçalarına ayırma, onu yeniden tamir etme için un

ufak etme, sorunun nerede olduğunu keşfetme, bulma girişimi olarak da görülebilir. Onun içinde onu çılgınlığa sürükleyen, içinde fokurdayıp kaynayan o delilik halinin kökenine dalma, dolaysıyla Hölderlin'i dengesizliğe iten şeyleri bulmaya çalışan bir çabalayış olarak da okunabilir. Ama bu açıdan baktığımızda da aklımıza Waiblinger'in Hölderlin'i bir denek olarak kullanma niyeti gelir ki benim kanaatime göre Waiblinger ilk Hölderlin biyografı olarak Hölderlin'i gerçekten sevmiş ve onu tanımak, bilmek, hastalığına çare aramak ve onu şayet kurtaramayacaksa da en azından yirmi yıllık kadim dostlarının gösterdikleri vefasızlığı göstermeyip "batarken bile büyük olan bu güneşin" yanında bulunarak ona hak ettiği değeri verme girişimi olarak görülebilir.

Hölderlin 1806 yıllarında çıldırdığı ve Ernst Zimmer'in Tübingen'deki sarı kuleli evine kapandığı zaman zaten tanınan, dönemin büyük şairlerinden biridir. 37 yıl boyunca kule yaşantısında şanı zaten yayılmış hatta adı "deli şair"e, "çıldıran şair"e çıkmıştır, bu onun ününe ün de katmıştır. Ta çocukluğunda ve gençlik dönemlerinde başlayan şiir yazma ve şair olabilme arzusu, rahat bir şekilde edebiyatla ve şiirle meşguliyet imkanını çılgınlığında ancak bulabilecektir. Elbette artık çıldırmış bir şair için bu karizmanın, bu şanın, bu ünün bir anlam ifade etmediği ortadadır. Dostları her ne kadar Hölderlin kulesinde onu yalnız bıraktı desek de yine de onu ziyaret edip, bu dehanın nasıl da gözlerinin önünde eriyip gittiğine şahit olurlar. Çıldırdığı andan itibaren yanında bulunan Kerner, Karl August Varnhagen von Ense, Achim von Arnim, Bettine von Arnim, Clemens Brentano

Hölderlin'in eserlerini dikkatle okurlar. Dieter Burdorf'a göre Friedrich de la Motte Fouque, Kerner ve Uhland'a yazdığı mektuplarda bu çılgın şair hakkında yazılar yazar. Waiblinger de, Eduard Mörike de kulede Hölderlin'i ziyaret ederler.[58]

Heinrich Dienst'in de katkılarıyla Ludwig Uhland ve Gustav Schwab Hölderlin şiirlerini 1826 yılında bir araya getirip bastırırlar. Hölderlin'in toplu eserleri ise onun ölümünden üç sene sonra Christoph Theodor Schwab tarafından 1846 yılında neşredilir. Daha sonra Romantik dönemin önemli bir yazarı, şairi, filozofu olarak Meyer's Groschen Kitaplığı'nda ve Reclam'ın Universal Kitaplığı'nda yerini alır. 1896 yılında iki cilt halinde Bertholt Litzmann tarafından yayınlanan Hölderlin'in "Toplu Eserleri" de unutulmamalıdır.[59]

Burdorf'a göre Nietzsche de Hölderlin etkisinde kalmış ve Hölderlin'i "en çok sevdiğim şair" olarak nitelendirmiştir. 1871 yılında kendi "Empedokles" trajedisini yazmaya hazırlanan ama bunun yerine "Müziğin Ruhundan Tragedyanın Doğuşu" adlı metne evirilen, içinde dionizyak ve apollonik olanı yine Hölderlin bağlamında etüt ettiği "Zamansız Düşünceler" adlı kitapta da Hölderlin etkisinden kurtulamayan filozof Nietzsche önemli bir yer edinir.[60]

Theodor Fontane'nin de edebi eserlerinde Hölderlin etkisi yadsınamaz. Burdorf'a göre "An die Parzen" (Kader Tanrıçalarına) adlı şiir "Vor dem Sturm" (Fırtınadan Önce) adlı romanına etki etmiştir. Daha sonra

[58] Dieter Burdorf, Friedrich Hölderlin, a.g.e., s.129
[59] A.g.e., s.130
[60] A.g.e., s.130

1900lü yıllarda Wilhelm Dilthey'le birlikte Hölderlin imajı onun kaleme aldığı "Hölderlin ve Onun Çıldırma Nedenleri" adlı çalışmayla tekrar gün yüzüne çıkarılacak, "Yaşantı ve Edebiyat" adlı çalışmasında da yine Hölderlin'in hayatından oldukça etkilenerek eserini şekillendirecektir.[61]

Burdorf'a göre 1900'den sonra Hölderlin alımlanması Stefan George, Norbert von Hellingrath ile şekil bulur. Hellingrath sadece "Hölderlin'in Pindarus Çevirileri" ile ilgili doktora çalışmasını yapmaz onun arşivlerde hiç yayımlanmamış geç şiirlerini yeniden gün yüzüne çıkarır. 1910 yılında George ve Karl Wolfkehl "Wie wenn am Feiertage" (Aynen Bayram Günlerinde Olduğu Gibi) adlı methiyeyi yayınlarlar. 1913 yılında Hellingrath Hölderlin'in "Toplu Eserlerinin Tarihsel Eleştirel Nüshaları"nı çıkarır. 1923 yılına kadar bunlar altı cilt olarak çıkar. Hellingrath ile Frank Zinkernagel'in birbirleriyle rekabet halinde olmaları Hölderlin çalışmalarının kaliteli olmasında etkili olmuştur. Frank Zinkernagel de 1914 yılında Hölderlin'in "Toplu Eser ve Mektuplarının Eleştirel Tarihsel Nüshası"nı çıkarmıştır.[62]

Daha sonra bu yarışa 1943-1985 yılları arasında Hölderlin metinlerini düzenleyen Friedrich Beissner'in edite ettiği "Büyük Stuttgart Baskısı" da eklenir. Bu metinlerle okurlar artık Hölderlin metinlerini güzel bir baskı ve okunur puntolarla görme imkânı bulacaklardır. Daha sonra 1975-2008 yılları arasında Dietrich Eberhard Sattler'in çıkardığı

[61] A.g.e., s.130
[62] A.g.e., s.131

"Hölderlin Frankfurt Nüshaları" da yeni Hölderlin çalışmaları olarak tarihte yerini almıştır.[63]

Dieter Burdorf, Michael Knaupp tarafından üç cilt halinde neşredilmiş "Hölderlin'in Münih Nüshası"nın en iyi nüshalardan biri olduğunu, şu anda elimizde okunacak en kaliteli Hölderlin nüshası olduğunu söyler. Hölderlin'in "Toplu Eserlerini ve Mektuplarını" almak isteyenlere önerisi budur. Hölderlin'in imla ve yazımını koruduğu, şiirleri orijinal bağlamında da koruduğu ve aynen yayımladığı için okurlara bu seriyi tavsiye eder. Jochen Schmidt'in Hölderlin'in üç cilt halinde toplanmış Deutschen Klassiker yayınlarında yayımlanmış "Toplu Eserler ve Mektupları" çalışmasında ise aynen Hölderlin'in imla ve üslubunun koruduğunu, ciltlerin eserlere göre tanzim edildiğini, şiirler, şiir kategorisine girmeyen edebi eserler, çeviriler, mektuplar, belgeler halinde bir tasnifin görüldüğünü, fakat bazı şiirlere fazla yorumların yapıldığı, fragman halinde olan şiirlere fazla açıklamanın yapılmadığı bu yönüyle de eksik olduğu söylenir. Bunların haricinde Adolf Beck'in çıkardığı nüsha Sattler'in "Bremen Nüshası", "Reitani'nin Nüshaları", Hölderlin'in

[63] A.g.e., s.131

alımlanmasında ve yeniden okunmasında gerçekten de önemli katkılar sunmaktadırlar.[64]

Burdorf, Hölderlin'in sade-ce 19. yüzyılda değil 20 ve 21. yüzyılda da etkisinin devam ettiğini; 20. yüzyıl-da Paul Celan, Ernst Meis-ter, Peter Rühmkorf, Helga M. Novak, Friedrike May-röcker gibi şair ve yazar-ların Hölderlin etkisi altın-da kaldıkları, Alman kültü-rü dışından da Rene Char, Andrea Zanzotto, Michael Hamburger'in Hölderlin etkisi ile eserlerini kaleme aldıklarını söyler. Hölderlin'in dramaları bol bol sahnelenir ve son günlerde de sinema sektöründe yeni Hölderlin uyarlamaları, Hölderlin'in hayatını konu alan filmler yapılır.[65]

Harald Bergmann "Hölderlin Trilojisi" adı altında 1994 yılında Hölderlin'in çizgi resimli edebiyatını ele alan bir film çekmiş, sonra üçlemenin ikinci ayağı olan 2000 yılında Hölderlin'in çıldırdığı dönemin görsel belgesi olan "Scardanelli"yi çekmiş ve üçlemenin son filmi olarak da 2003 yılında Hölderlin'in Homburg'taki yaşantısını ele alan bir film çekmiştir. Edebiyatı ve felsefeyi birbirine harmanlayan, hem şair hem de filozof olan Hölderlin, bu iki türü seven insanların daha çok ilgi odağında olacaktır.

[64] A.g.e., s.132-133-134

[65] A.g.e., s.132

XVII. Heidegger'in Hölderlin Yorumu.

Friedrich Hölderlin edebiyatı ve felsefeyi bir arada götürdüğü, sanatsal beceriyle felsefi beceriyi bir anlamda içkinleştirdiği için yazdığı metinler, bunlar ister şiir olsun, ister roman ya da trajedi, mektup hepsinde epistemik yoğunluğu yakalanmış Hölderlin'in felsefi derinliği gözden kaçmaz. Bazı şairler vardır felsefeyle iştigal etmeyi sevmezler, eserlerini bu türün yoğunluğundan uzak tutmak isterler, ama bazıları da vardır ki felsefeyi ve düşünceyi, derin düşünceyi şiirin dışında tutamazlar. Felsefi düşünce o şairlerde o kadar derindir ki eserlerine yansır ve ondan taşar da.

Hölderlin'in dost çevresi, zamane en büyük filozofları barındırdığından kendisi de ister istemez felsefeye ve estetik görüşlere yabancı kalamaz. Zamanın ruhu (Zeitgeist) onu bir bakıma felsefi ve estetik görüşlere itip, o tartışmaların içine sürüklemiştir. Şairin yazarken epistemik yoğunluğu şiirlerine ve eserlerine yansıyınca, bu epistemik yoğunluğun susuzluğunu çeken filozoflar da kısa bir zaman sonra zaten bu tür şairleri keşfetmekte zorlanmamaktadırlar. Heidegger'in Hölderlin'i, Paul Celan'ı, Trakl'ı keşfi; Hans-Georg Gadamer'in Celan'ı keşfi böyle bir durumdur.

Hölderlin'in Almanya için çok önemli bir şair olduğunu Heidegger çok önceleri müjdelemiştir. Hölderlin'in hem felsefi hem de Kadim Yunan'a ve

Helen'e atıflar yapan dili Heidegger'in o uygarlığa geri dönmesini sağlamıştır. "Başlangıcın" çok önemli olduğunu, her başlangıcın insanın özünde bir şeyleri belirginleştirdiğini, Helen'e dönerek ve o kültürden de etkilenerek öğrenecektir. Hölderlin felsefesine "Kehre" yani "Dönemeç" diyerek de bu sapağı, bu dönemeci anlamanın yolunun Yunanistan'ı tanımaktan geçtiğini düşünerek de açıklayacaktır. Bugün Heidegger felsefesinin Helen yönü olmadığını kimse söyleyemez. Filozofların babası ve anavatanı sayılan ve Aristoteles'ten Heraikleitos'a kadar hepsi bu topraklarda neşet etmiş ve felsefenin, düşüncenin, estetiğin, uygarlığın bir nevi atlasını oluşturmuştur. Hölderlin, Heidegger'e göre başlangıçları müjdeleyen, başlangıçları önceleyen ve başlangıçlara aşırı değer atfeden bir filozof-şairdir. Hölderlin ömrünün çoğu kısmını hatta çıldırdıktan sonraki dönemini de bir nevi bu "başlangıç" olarak addedilen Helen'e, Aristoteles'e, presokratiklere daha aklımıza gelecek nice büyük Helen filozoflarına ve teorisyenlerine bağlayacaktır.

Heideggger'in Yunanistan yolculuğunda yanına Hölderlin'in şiirlerini aldığı bilinen bir gerçektir. Bu yolculukta kendisine en iyi kılavuzun da, Helen kültürünü en iyi bilen şair olarak değerlendirecek Hölderlin'in olacağını düşünmüştür. "Başlangıca" inilecekse, "Köken" ve "Hakiki olan" etüt edilecekse bu o toprakları ve kültürü çok iyi bilen bir şairin, Hölderlin'in kılavuzluğunda olmalıdır. Heidegger de öyle yapar.

Johann Kreuzer "Hölderlin Handbuch, Leben, Werk, Wirkung" (Hölderlin Kılavuzu, Yaşamı, Eserleri, Etkisi) adlı kitabında Heidegger'in Hölderlin çözümlemesini ele alır ve Heidegger için Hölderlin'in "artık kendisinden kaçılamaz bir kader" haline geldiğini dillendirir. "Spiegelgespräch"inde (Ayna Konuşmaları) 1929-30 yıllarında onun için Hölderlin'le uğraşmanın "oluşun kendisi ve hakikatinin dışsal ilk sorunlaştırılma anında bir beceriye dönüştüğünü" söyler. İşte Heidegger'in bu cümledeki "beceri" (Geschick) sözcüğü Hölderlin şiirinin temel sözcüklerinden biri haline gelir.[66]

Metafiziği açımlamada ve ona alternatif oluşturma arayışında bilim, teknik ve benzeri kavramların da yetmediği ve kifayetsiz kaldığı görüldüğünden metafiziği belki de ikame edecek şeylerin arayışı, "çok

[66] Johann Kreuzer, **Hölderlin Handbuch, Leben, Werk, Wirkung**, J. B. Metzler Verlag, Stuttgart/Weimar 2011, s.432

başka şeylerin"[67] arayışı Heidegger'i 1930lu yılların sonunda Hölderlin'e götürmüştür. Heidegger'in Hölderlin şiirine "beceri" demesi ve kendi Romantik döneminin enkazından kurtulma ve çıkış yolunu da Helen uygarlığına giderek araması, bir uygarlık tanzimi olarak "başlangıçlara" doğru açılmanın yolu olarak görülecektir.

Heidegger'e göre gerçek, unutuşa terk edilir. Oluşun saklı kaldığı ve gizlendiği duruma döner bu durum. "Varlığın unutuluşu" ya da "varlığın terkedilişi" olarak adlandırılan bu durum batı düşüncesinin temelini oluşturur, aynı zamanda onun kaderi ve becerisini de belirler.[68] Safranski'nin tezine dayanacak olursak Hölderlin'e göre insanlar çok bilim öğrendiler ve kendilerini bilimle olağanüstü yetiştirdiler, ama aynı şeyle çok şeyi de bilemez hale getirilip, çok şeyi unuttular. İnsani yaşantının tam bir doluluk durumuyla yaşanmasını, çok yönlülüğü, köken duygusunu yani hepsini yitirdiler. Bu "tanrısal olanın" yitirilmesi değil de nedir? Heidegger Hölderlin'de "tanrısal olanı", "öteye ait", "öbür tarafa ait", "ötede bulunan" bir şey olarak değil insanların diyaloglarında, birbirlerine karşı tavır ve davranışlarında ve doğaya karşı tutundukları tavırlarda bulunabileceğini dillendirir.[69]

---

[67] Richard Rorty: **Heidegger, Kundera, Dickens**. içinde: **Eine Kultur ohne Zentrum**. Reclam Verlag, Stuttgart 1993, s. 80

[68] Martin Heidegger, **Wegmarken,** Klostermann Verlag, Frankfurt am Main 2004, s.80

[69] Rüdiger Safranski, **Ein Meister aus Deutschland. Heidegger und seine Zeit**, Fischer Verlag, Frankfurt am Main 1999, s. 321

Heidegger'in tanrı algılayışı skolastik yeryüzünü yaratan ve bir yaratma edimi içinde bulunan tanrı anlayışı değildir. Bununla tanrı "varlık nedeni" haline gelir ve oluş da "ens creatum"a yani oluşturulmuş, yaratılmış olana indirgenir. Nedensellik ilkesi tanrı ile yaratılmış olan arasında salınıp dursun Heidegger tanrıyı "varlık nedeni" ya da "açıklayış nedeni" olarak sunmak da istemez. Buna dair tüm düşünce sistematiğini, soy kütüğünü atmak bunu bir köke dayandırmak arzusunda da değildir. Tanrısal olan Heidegger'de bir nevi düzen fikrini beraberinde getirir, eşyaları ve şeyleri toparlayan ve düzenlenmiş bir çoklukla, çoğullukla, çeşitlilikle onu bir arada tutan bir felsefi sistem. İnsan ilişkilerine yeni bir tutum ve bakış açısıdır bu ve insansı birlikte oluşa da yeni bir zemin sunmuştur.

Heidegger'in felsefe tarihini bir oluş ve varoluş tarihi olarak da gördüğü ve bu oluşun izini sürdüğü gözlerden kaçmaz.[70] Oluşun hallerini felsefi kavramlarda arayan Heidegger, "kurucu temel" kavramı üzerine yürür ve tanrının aslında "kurucu temel" olma özelliğini Hölderlin'in metafiziğe açık şiirlerinde arar. Hölderlin'in şiirlerinde bu "accident olana", "mutlak olana", "tanrı"ya, "hep"e ve "küll"e, "kutsal olana" açılan damar olduğundan, bu şiirlerden mutlak olanın, tanrısal olanın yeni bir biçimi olabilir mi arayışı sürdürülecektir.

[70] Martin Heidegger, **Holzwege,** Klostermann Verlag, Frankfurt am Main, 2003, s.269.

Heidegger tarihsel bir olgu olarak dile varlık terkedilişinin (Seinsverlassenheit) nasıl eklemleneceğini Hölderlin metinlerinden öğrenmiştir. Tanrıların, accident'in, mutlağın olmadığı yerde varlık yitiminin belireceği yerde, şair o kutsal görevi halkına anlatır. Tanrıların alacakaranlığında ve gecesinde bilgi ve varoluş, hakikat için gerekli tüm donanımları şair kendini imha edercesine sırf toplumu ve halkı kurtulsun, insanlar aydınlasın diye halka anlatmakla görevlidir.[71]

Tanrının yeniden olabilmesi ve var olabilmesi ihtimaline karşı Hölderlin bu kritik soruyu batının kendi kaderini ellerine alıp almayacağı sorusuyla eşdeğerde cevaplandırır.[72] Hölderlin'in varlık tarihini fark eden ilk kişi olduğunu, metafizikten saptıktan sonra geçmişte ve hâlihazırı var olan tanrıların yakınlığı ve uzaklığının sığaya çekildiği bir durumun söz konusu olduğu söylenir.[73] Heidegger, Hölderlin şiirlerini "varlığın söze dökülü hediyesi" olarak değerlendirir.

Çöküş döneminde, yıkıntı ve harabe haline gelmiş bir zamanda yaşayan şairin görevi Hölderlin'e göre gelecek tanrının müjdesini vermek ve onu Dionysos-Hristiyansı bir figür içinde de hazırlamak olmalıdır. Heidegger, Hölderlin'in eserlerini hele de şiirlerini felsefi bir alımlama ve kavrayış ile de insanların algı-

---

[71] Martin Heidegger, **Erläuterungen zu Hölderlins Dichtung**. 6. erw. Auflage. Klostermann, Frankfurt am Main, s.41

[72] Otto Pöggeler, **Der Denkweg Martin Heideggers**. Stuttgart 1994, s. 217.

[73] Emmanuel Meija, **Beiträge zur Philosophie (Vom Ereignis)**. 3. Auflage. Klostermann, Frankfurt am Main 2003, s.422

layacağı ve anlayacağı seviyeye indirmeye çalışmıştır. Kendini Hölderlin şiirini "duyan" ilk filozof olarak algılamaktadır. Hölderlin şiirleri Almanların kaderi de olduğundan onu anlamak bir nevi düşünürler için borçtur.[74]

Heidegger, Hölderlin'in eserlerinde tanrısal olanın nasıl göründüğünü bütün eserlerini didik didik ederek çıkarmaya çalışmıştır. 1934-35 yıllarında Heidegger kendini Hölderlin'in "Ren" ve "Germanya" adlı şiirlerine adamıştır. Bu zamanlarda bile Kıta Avrupası'nın tanrısal olan çıkmazında Heidegger'in Hölderlin'i bir kurtarıcı güç, şiirlerinin mesihsi bir havası olduğunu fark ettirir. 1936-38 yıllarında kaleme alınmış makalelerinde bir "başlangıç", "alternatif bir başlangıç" için Hölderlin şiirlerine sımsıkı sarılmamız gerekliliği üzerinde durulur. 1941-42 yıllarında da Hölderlin'in "Anı" adlı şiirine bir çözümleme getirir. Hatırlamayı, anıyı, geçmişi tahatturu öngören bu düşünce süreci olanı, Helen dünyasını ele almayı ve buradan yeni bir başlangıç oluşturmayı öngörür. Hölderlin'in 1942 yılındaki "Ister" şiirini okumasında ise bu diğer başlangıcın, alternatif başlangıcın nasıl olması gerektiği üzerine kafa yorar. Kendi vatanınıza ait olmayan, yurdunuzu imlemeyen ve Helen kültüründen kendi anavatanınıza, yurdunuza, Alman olana bir ders çıkarılmalıdır. Bu Batı dünyasının kökeninde var olan Yunanistan'ın, yine artık uygarlığın yıkımına uğradığı yeni batıya şifa ve çare oluşluğuyla da anlamlandırılacaktır. "Yabancı olan"da "kendi

[74] Martin Heidegger, **Erläuterungen zu Hölderlins Dichtung**. 6. erw. Auflage. Klostermann, Frankfurt am Main 1996, s.182/195

olan" ortaya çıkarılacak, ancak kendi olana bir mesafeyle bakıldığında kendinizi daha iyi tanıma yolu bulunacaktır. Böyle bir inşa, kendinden dışarı çıkarak kendine yapacağın yeni bir yolculukla bir inşa en iyi çaredir. Batıda yenilerde yer altına inmiş uygarlığı uygarlık yapan oluş becerisi yeniden gün yüzüne çıkarılabilir.[75]

1946 yılında "Niçin Şairler" adlı bildiride Heidegger teknolojik gelişmeye dikkat çeker. Hölderlin'in "Patmos" şiirinde dillendirdiği "Nerede tehlike varsa, kurtarıcı el oradan çıkar" dizesi Heidegger'in ufkunu açmış ve tehlikenin kendisinin ufuk açıcı, insanın zihnini tazeleyeceği, kurtarıcı olanı yeniden oluşturacağı güç olarak görülecektir. Aklı başında oluşluktan çıkıp, çıldırıp, aklı terk edip yeniden akla dönebilmenin bir yoludur bu "besinnen" sözcüğü. Şuur kaybı gibi, bir narkoza, uykuya dalmak gibi, kendinden geçip gidenin kendine yeniden getirilme süreci gibi algılanır; şairler ve yazarlar da bunun aynısını yapmazlar mı? Hölderlin'e, Nietzsche'ye bakıldığında bunların kendinden dışarı taşıp kendine sık sık yeniden dönebildikleri, sorunları da aynı minval üzere evirip çevirerek ele aldıkları görülebilir. Herkesin baktığı perspektiften ve düz perspektiften bakmaktansa şairler gibi olaya farklı açılardan bakabilmenin yoludur bu kurtuluş fikri.[76]

---

[75] https://de.wikipedia.org/wiki/Martin_Heidegger#cite_note-132 Erişim tarihi 31.12.2016

[76] Martin Heidegger, **Holzwege**. 8. Auflage. Klostermann, Frankfurt am Main 2003, s.266

1970 yılında ise Heidegger "İnsanın İkameti" adlı yazısında tanrının eksik olduğu bir dönemde şairane ikameti teknolojik çağın aşırı kibirliliğiyle, pervasızlığıyla ve ölçüsüzlüğüyle bir tutar. Böylece "Yurda-dönüş" ve "İkamet" Heidegger'in geç dönem eserlerinin temel kavramları olmuştur.

Hölderlin yorumu sadece Heidegger'e has olan bir şey değildir. Çoğu filozofun Hölderlin yorumları olmuştur. Norbert von Hellingrath'ın, Walter Benjamin'in, Theodor Wiesengrund Adorno'nun, Peter Szondi'nin yorumları olmuştur, hatta Hölderlin'in Yahudi yorumları, Nasyonal Sosyalist ve sürgün yorumları, Demokratik Almanya ve Federal Almanya Germanistiği'nin yorumları, Japon yorumları bile vardır.

Kaynakça

Constantine, David	Friedrich Hölderlin, Verlag C. H. Beck, Beck'sche Reihe, Müchen 1992.
Wackwitz, Stefan	Friedrich Hölderlin, J.B.Mtzler Verlag, Realien zur Literatur Band:215 Stuttgart/Tübingen 1985.
Bethge, Hans	Hölderlin, Schuestter und Loeffler, Berlin und Leipzig 1904.
Zweig, Stefan	Dünya Fikir Mimarları, Kendileri İle Savaşanlar, Kleist, Nietzsche, Hölderlin, Cilt 1, İş Bankası Yayınları, (Gürsel Aytaç çevirisi) Ankara 1989.
Litzmann, Carl	Friedich Hölderlins Leben, In Briefen von und an Hölderlin. W. Hertz Verlag, Berlin 1890.
Burdorf, Dieter	Friedrich Hölderlin, C.H.Beck, München 2011.
Waiblinger, Wilhelm	Friedrich Hölderlin's Leben, Dichtung und Wahnsinn. Klöpfer und Meyer, Tübingen 2014.
Kreuzer, Johann	Hölderlin Handbuch, Leben, Werk, Wirkung, J. B. Metzler Verlag, Stuttgart/Weimar 2011.
Rorty, Richard	Heidegger, Kundera, Dickens. içinde: Eine Kultur ohne Zentrum. Reclam Verlag, Stuttgart 1993.
Heidegger, Martin	Wegmarken, Klostermann Verlag, Frankfurt am Main 2004.

Safranski, Rüdiger	Ein Meister aus Deutschland. Heidegger und seine Zeit, Fischer Verlag, Frankfurt am Main 1999.
Heidegger, Martin	Holzwege, Klostermann Verlag, Frankfurt am Main, 2003.
Heidegger, Martin	Erläuterungen zu Hölderlins Dichtung. 6. erw. Auflage. Klostermann, Frankfurt am Main.
Pöggeler, Otto	Der Denkweg Martin Heideggers. Stuttgart 1994.
Meija Emmanuel,	Beiträge zur Philosophie (Vom Ereignis). 3. Auflage. Klostermann, Frankfurt am Main 2003.
Heidegger, Martin	Erläuterungen zu Hölderlins Dichtung. 6. erw. Auflage. Klostermann, Frankfurt am Main 1996.
Heidegger, Martin	Holzwege. 8. Auflage. Klostermann, Frankfurt am Main 2003.

"*Kalplerin Yıldızlı Göğü: Hölderlin*", Türkiye'de ilk Hölderlin biyografisi olma özelliğini taşıyor. Alman edebiyatının bu büyük şairi, Rainer Maria Rilke ile Türk okurları arasında tanınma özelliğine sahip olsa da bugüne dek kapsamlı, onun hayatını anlatan biyografi boşluğu hissedilmekteydi. Kitap bu boşluğu doldurmayı hedefliyor. Hölderlin'in çileli yaşantısının; hayatında yer alan ölümlerin; kilisede görev almayıp şair olmak istemesinin; yazdığı şiirler ve dramalarının; ömrünün nerdeyse yarısını çıldırarak geçirmiş olmasının; annesinin, kardeşinin onu terk edip bir marangoza teslim etmesinin; Neckar ırmağı yanında yer alan bu marangozun sarı kuleli evinde Neckar ırmağına bakarak geçen bir ömrün muhasebesi. Germanistlerin, Türkologların aslında sosyal bilimlerle hele de şiirle uğraşanların kütüphanesinde olması gereken bir kitap.

9 786059 706896

çizgi kitabevi

www.cizgikitabevi.com
/cizgikitabevi